

NA POĻU SMRTI.

— Ludevit Vuličević. —

Nijema je ovdje ljudska rječitost: naše se znaće protivi otajstvu: strastima nema poprišta. Vidim, osjećam, da je vjetar svjetovno veličanstvo i svjetovna slava. Praznoća je u mojoj glavi. Ovo shvatam. A već davno shvatih, da vjera i ljubav jače i dalje prodiru nego li istraživanje i iskušee. Onaj Veliki i jedini bez grijeha, koji dode iz skuta Oca svojega, reče: — „Blago siromašnima duhom!“ Ovako on reče, ali svijet ne shvati mu sadržaj riječi, jer *sav svijet leži u nečastivomu*. Tjelesni ljudi svińskijeh misli i djela ne mogu se dotaći ovijeh visina, za to braćo u Hristu *ne mećite bisera svojega pred svińe, da ga ne pogaze nogama svojim*.

Divna i sveta smrti, ja ti se klańam! Vjera mi te i ljubav preobrazi očima i pameti. Sad znam da ti ne zatvaraš oči čovjeku; oči su mu zatvorene dok je na svijetu, u ovome dahokrugu grijeha i prokletstva, u ovoj tmuši, u kojoj je teško misliti i razumjeti. Mi mislimo, da ovdje bistro i istinito vidimo; ali nije ovako. Dok gledamo sprijeda ne vidimo ostraga; sved nam mrak štogod pokriva; nijedne stvari cijelo ne vidimo.

Divna i sveta smrti, kad ti sideš čovjeku blizu posteĽe, i kad ga zagrliš i polubiš, duh mu svuće zemno, tjelesno odijelo, te on onda vidi što prije ne mogaše vidjeti kroz tjelesnu koprenu. Onda zaisto poćińe njegovo znaće i uzašaće.

Ja ti se klańam, smrti, objaviteĽice pravde Boćije! Ti si kruna mojemu znańu, ti odgovor mojim Źelama. Ti mi sjajno stavlaš pred oči ono što sam ja negda gatao i tepao, misleći lud i ohó da je mudrost moje gatańe i tepańe. Sve vjekuvje-

čanstvo ne bi čovjeku dosta bilo, kad bi on hotio shvatiti bezdane svoje ispraznosti, u kojoj je temelj i prijestođe njegove oholosti.

Gledam ove mrtve kosti gdje se bijele na suncu i na kiši, na vrućini i na studeni. Ovo je poraz našijeh oblika, našijeh zemnijeh nošnja, ali ne, ovo nije poraz niti svršetak moje osobe, koja mi u srcu viče: Ja ne mrem koja govori: Mogu dati bogatstva, kraljevstva, svijet i tijelo da se sažeže, ali ne mogu dati sebe, jer nijesam svoja, ili sam tako i toliko svoja da se sebe ne mogu lišiti. Tako stalno i čvrsto jesam, da ne mogu ne biti.

Gledam ovo pođe, ove kosti, ovaj poraz, i sjećam se riječi: „Koji sije u tijelo svoje, od tijela će požnjeti truhlost; a koji sije u duh, od duha će požnjeti život vječni.“

Evo ti u dvije riječi čitave povijesti i filosofije. Kažem: evo ti povijesti, jer je ovako, jer se okolo ove osi vrti kolo života. U ljudima se vidi ili truhlost ili duhovnost. Ovo im je sadržaj povijesti.

Govorim: evo ti filosofije, i pravo govorim, jer su ovdje povučene dvije crte i zabilježena čovjeku dva njegova naklona: naklon k duhu, ili k materiji. Iz ovoga pađa izlaze moralne pojave, svi domaći i društveni odnošaji. Ovdje je uzrok našega unutrašnjega mira i također našega unutrašnjega pakla. Ovo dijeli ljudi u dva čovječanstva: u duhovno i u tjelesno. Prvomu je poglavica Hristos, a drugomu mrki knez ovoga svijeta, koji u Hristu nema ništa. Stoje nam pred očima sinovi vidjela i sinovi tame. Ovijeh je mnogo, onijeh malo.

Ako se čovjek poda svome tijelu i ako on svoju osobnost i savijest jedino ćuti u tijelu i u trbuhu, onda on sije tijelu i od tijela će požnjeti gđoja za života a u smrti će požnjeti truhleđa. Nu ako svoje tijelo podmetne zakonu pameti i uzbude ga jedino smatrati orudem svojega duha, onda će u duh sijati i od duha će požnjeti život vječni. Duhu se sije, kad se istinom hrani pamet a ljubavlju srce. Duhu se sije, kad unutrašnji čovjek teži za nebom a ne za zemljom, ne za svijetom.

Smrti, ne zna za te koji se hrani riječju života, Hristovom riječju; on pjeva uz andeoske gusle: — „Gospod je pa-

stir moj, ništa mi ne će nedostajati. Da pođem i dolinom sjena smrtnoga, ne ću se bojati zla; jer si ti sa mnom; štap tvoj i palica tvoja tješi me“.

Gledam ove mrtve kosti, i mislim o slovenskijem narodu, koji kostima svojijeh sinova, *neploidno za sebe*, posijaše mnogo poľa i gora!... Da, mislim o slovenskijem narodima i molim duhove, prijatele svoje, da me vode, da me nose onamo gdje krasne i živahne naše Srpkine, sa pticama u gustoj šumi, pjevaju pjesme goruće ljubavi i smrtne gorkosti.

Što ovdje čine one gole kosti, one ne zakopane kosti? Čekaju da ih vrijeme izmrvi i mati zemļa preuzme i sa sobom pomiješa. Kostii su od zemlje; izgubiće razne oblike i opet će biti zemļa. Nekada trebovahu duhu, ali svršiše svoj posao, i duh se nima ne će više služiti. Ne će!... Čeka nas duhovno tijelo. „Sije se tijelo tjelesno, a ostaje tijelo duhovno.“

Znam da su negda bile žive ove kosti; ali ko će mi reći jesu li one za svojega života služile dobru ili zlu? Mrtve kosti ne govore; kad bi govorile lagale bi, kako im je negda jezik lagao. Crvi na večeri jedu naše lažne jezike. Sve je na svijetu laž. Svi su dobri i pošteni ovdje u ovome poļu, jer su mrtvi, i jer nadgrobnice kažu ovako o nima; ali mi znamo da nema ni zloće ni dobrote u mrtvijem kostima. Dobrota je i zloća u duši a ne u kostima, ne na nadgrobnicama.

Čija je bila ona onamo goļenica?... A čije je misli sadržavala ova lubaņa, iz koje evo sad izlazi malena gušterica?... Ove kosti čekaju moje kosti. Kako me gledaju one očnice bez očiju!... Mnogo mi govore ona usta bez jezika!... Uho ih ne čuje, ali ih čuje duh. Ovaj ovdje . . . ovaj vitez, o kojemu nadgrobnica kaže da *bješe pošten čovjek*, ovaj bi presvijetli vitez, da nije nokte izgubio, bio još lupež kako bijaše za svojijeh dana. Ono imañe, što ostavi sinovima, nije tečevina ñegova truda, nego plod ñegovijeh lupeština. Pravijem i poštenijem trudom čovjek može jedino steći sebi kruh potrebni, ali se trudom ne može obogatiti. Pošten trud i bogatstvo nijesu nigda bili braća.

A onaj pop onamo, blizu one zelenike, o kojemu bezobrazna nadgrobnica kaže da *bješe pobožan čovjek*?.... Onaj bi sveti pobožnik, da mu ruke nijesu otpale, pokrao Boga i sirotu.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Istina je da je za svojega života mnogo davao crkvama i fratrima, ali nije davao od svoga nego od tuđega. Gospod ovako govori i zapovijeda: „Neka vrati što je oteo, ili prisvojio pri- „jevarom, ili što mu je bilo dano na ostavu, ili što je iz- „gubljeno našao.“

A ova gospoda, kojoj ruža i čemin resi grob?... *Bješe ljubav čistotom obučena.* Nije, pobre, kako laže nadgrobnica, ona bješe nešto drugo.

Mnogi pisci, netom se late pera, uput oslijepe i istine više ne vide, i laž govore, hoće da prevare. Poznato je da se svuda laže, da lažući ljudi opće jedni s drugima; nu zašto oni lažu ovdje na ovome polu, gdje se taština vidi u svojoj potpunoj jasnoći? Koja im je korist lagati ovdje?... Lažu i ovdje, da ti ukradu iz očiju jednu suzu, iz prsiju jedan uzdah za one, koji su dobro učinili što su umrli.

ДЕВУША.

— Горски. —

Већ се одавно ноћ спустила над селом. Умукла је вика, која се обично понавља кад се благо гони у тор. Све се предало у наручје слаткога сна, само Девуша Којина још не спава. Блиједи пламичак од лученде освјетљава полумрачно зграду, у којој она спава. С противне стране мјесечеве зраке као крадимнице провирују кроз пукотине, те освјетљавају предмете у згради, да се могло добро распознати шта ради. Час отвара ковчег, из кога бије мирис од увелих дуња, смиља и босиља, час се опет маша руком за панту и све нешто скупља и прибира. Обузела ју је некаква ватра, помијешана са страхом, па све дрхће. С часа у час прилази вратима, погледа хоће ли одакле банути.

— Још га нема! — прошапута сједајући на праг. Главу наслони на лијеву руку, а десном несвјесно поче преметати ресе на прегачи. Баци поглед на шљивик. Гранчице се са лишћем, услијед пухања тиха вјетра, сагибају, једна се с другом грли и рекао би као да нешто тајно шапућу. Она то гледа, управо зуре тамо, а у глави јој се врзу разне мисли. Прса се надимљу, а кошуља оскаче као мјехурићи на тихом, планинском потоку. Лице се зажарило, а она дрхће готово од неке тајанствене раздражености и узбуђености. Диже се и пође према арману. Ступа по трави тихо и промиче брзо као сјенка. Стаде пред појатом. Прислушкује како јој браћа слатко спавају и одмарају уморно тијело од посла. Нешто је стеже у срцу, очи јој наводнише сузама, крочи да уђе у појату, али се брзо трже и врати натраг. Боји се, да јој се браћа не сјете, зашто не спава. Врати се журним кораком у зграду. Сними с тавана бијелу крпу ткања и поче трпати у торбу. Дохвати опанке, што су јој висјеле преко греде, те и њих стрпа. Затим поче скидати са себе хаљине и облачити нове. Обуче на пуно, једро и здраво тијело као нагорски снијег бијелу кошуљу, сву извезену по прсима и по кољерићима, а сва мирише од увелих дуња, смиља и босиља. Навуче затим царзу, обрубљену ризом и пашаманом, и скерлетни хаљинац са два реда цванцика. На главу устаче киту с пауновим перјем, а поврх

ње црвен, гранат рубац. На ноге обу кундуре с ђуловима. На прса метну ђердан од самих талијера: орлаша и крсташа. Спреми се као да ће на какав велики збор.

Изађе по том из зграде на поље притискујући ђердан руком да не звечи. Поче опет разгледати иде ли ко. Спопаде је неки страх од ноћне тишине и сва се стресе.

— Пријеђе ме мала смрт! — изговори и прекорачи преко плота, да боље разгледа. Све као да је изумрло, ништа се не чује. Изгледа да је дубока сеоска тишина притисла село. Она се спусти на росну траву, уздахну и прошапута:

— Чекаћу га макар било цијелу ноћ! Ваљда ме не ће преварити . . . !

Прса се све већма дижу, прслук попуцкује, а она с неким немиром гледа у плаво небо, гледи у мјесец како плови преко небесне пучине и поче тихо и узбуђено пјевушити:

Мјесец ће се за облак завући,
Драги ће се кроз пенџер провући.
Доби ми, доби, драго моје!

Уздахну и поче чупкати око себе траву и једнако ослушкивати. Нестрпљење је већ почело освајати. Уста опет, оде у зграду, леже у кревет онако обучена, навуче на се шарен и рутав бйљац и паде јој на памет, да је не превари. Врпољи се у кревету као да лежи на иглама, окреће се и непрестано погледа на отворена врата.

— Лакше, Дако, пробудиће се ко! — чу она кроз брвна глас из воћа. Ђипи са кревета и пође вратима, угледа двојицу људи у воћу, оба наоружана до зуба. Одмах их позна.

— Девуша! . . 'Еси ли готова? 'Еси ли ти то? . . — шапће из воћа Остојица, њезин драган.

Она осјети врућ пламен како је сву обузе, ноге се под њом подсекоше, глас јој запе у грлу, а срце, пусто срце само скаче . . Дохвати торбу, упрти на рамена, затвори и закључа дрвеним кључем зграду и за час се нађе код њих у воћу.

— 'Ајдемо! — рече Дако и узе Девушу за руку па тихим ко-раком пођоше. Чим су одмакли подалеко и таман пролазили покрај тора Шоганова, потеже Дако грашу и опали. Глас се разлеже по пољу, овце се кренуше у тору, а Шоган помисли, да је вук

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

налетио, скочи иза сна и поче подвикивати; „Аâ, пйка! држ' зељове! Пустија! . . .“

Пуцајућ и пјевајућ стигоше кући Остојичиној.

*

Није прошло ни два мјесеца, а Девуша роди сина. Свијет као свијет поче се снебивати, а свака је снаша и жена избјежавала Девушу.

— Мој јуначе — каже Перо Инђић — није ни чудо што је наступила ова суша, па земља испуцала а жито већ од суше и од овог бијелог вјетра све пожућело и сазрело прије времена. Ала! Биће нас, моје ми старе душе, и по Прајској и по Русији. Камо срећа, да смо сви отишли, не би ли како побили апан, што се, Боже прости, послјије мијене родио на овај бијели свијет. Љепше би и то било него 'вако. Неке године роди она Блажићева, па ни онда ни зрна А и ова проклета бура од неки дан подбочила, па нема жита, не море се живљети! Од оног мало што буде, дај бегу, дај царевину, па свијет од пô зиме почимље куповати. Еее . . . богме зло . . . дебело зло! Ова сиједа глава доста је утувила, али сваки је дан горе, сваки дан, моје ми старе душе, а вово је уписна гр'ота.

По селу се тих дана само о томе догађају зуцало и нагаћало.

*

— Ма ово се ноћас изли силна киша! — говораше Мићан, излазећи из куће, своме комшији Јакову. — Јопе' је Бог и на нас погледô, слава му и 'вала! Да ко би 'ранио ов'лики вилајет и дуњалук! Јопе' ће бити рода и берићета!

— Знаш ти, зашто се излила онака силна киша? — упита Јаков.

— Зашто друго, него по божјем напутку! — чуди се кô Мићан.

— Мој брате, ево каже Ђураћ покојног Илидана, да се ноћас објесила о букву Девуша Остојичина. Јутрос је нашли у Косјеру, а она виси о букви, и уже јој око врата.

— Ооо! — чуди са Мићан. — Ма нека 'наки' роспија нема! Да је још отприје, јопе' би моји крумпјери били већи! . .

„O BOŽ. KOM.“ DANTA ALIGHIERI-JA.

— Walter baron Ľubibratić. —

I.

Da dajbudi u najglavnijim tačkama iznađemo elemente, iz kojih je Dante vještom rukom sastavio svoje najveće djelo, ne treba da uzmemo u pretresañe najstarije pjesničke basne prvih vijekova. U svim se teogonijama i mitologijama nalazi nešto, što se slaže sa sadržajem „Božanstvene Komedije“ ili u općem sastavku, ili u kojem ñenu dijelu. I u svetim knjigama starih naroda, i u narodnim epopejama lako ćemo naći tragova o vjerovañu u jedno mjesto vječne nagrade ili kazne. Ovo je sasvim razumljivo, ako se samo pomisli na sličnost ljudske naravi u svakoj perijodi povijesti, u svakom kraju zemlje, na svakom stepenu kulture. K tomu dolazi i ona prirodena ljubopitnost, što čovjeka tjera da ma na koji način skine koprenu s ove najveće tajne našega opstanka i žića. Ako se osvrnemo samo na kniževnost Grkâ i Rimljanâ, treba da priznademo, da je za pisce pogane bio lak silaz u podzemni svijet. Orfej silazi u carstvo preminulih, da isprosi od kralja vječnih tmina vjerenicu Evridikeju, koju mu kleta sudbina bješe prerano otela; Tesej prati Piritoja, da zajedno ugrabe Plutonovu suprugu, Proserpinu; Herakles, da oslobodi prijatelja; Bako, jer ga na to nuka sinovla dužnost, Poluks, s ljubavi prama svome bratu.

Prvi poduļi opis takovog silaska u podzemni svijet nalazimo u XI. pjevañu Homirove Odiseje. Vjetar nanese Odiseja na kimerski narod, koji je živio na ušću Okeana. Ovdje nađe ulaz u podzemni svijet i žrtvuje žrtvu. Tada se sakupi oko jame velik broj duša, ali Odisej ne dade ni jednoj srknuti krvi od žrtve, prije nego li se napije vraća Tiresija. Najprije spazi Elpenora i obeća mu, da će mu zakopati tijelo; onda ugleda svoju majku Antikliju, zatim vraća Tiresiju. Ovaj mu, kad se napije krvi, proreče, da će se doduše povratiti u domovinu, ali da će prije toga pretrpjeti još mnoge nevoļe i nesreće. Zatim Odisej pusti majku da pije, a ona mu onda ispriповjedi sve što mu se dogodi u domu, otkad bješe krenuo put Troje. Zatim dođoše da piju krvi Tiro, Salmonejeva kći; Antijopa,

Amfijonova i Zetova majka; Alkmena, Amfitrijonova žena; Epikasta — ili kako je inače zovu Jokasta — nesretna tebanska kraljica, žena Lajova, majka i supruga svoga sina Edipa; Hlorida, najmlađa kćerka Amfijonova; Leda, Tindareva žena, majka Kastora i Polideuka; Ifidemeja, Alojeva žena; Fedra, Prokida, Arijadna, Mera, Klimena i napokon Erifila, koja za zlatan ures izdade svoga muža. Iza ovih žena dođu da se krvi napiju: Agamemnon, Ahilej, Patroklo, Antolik i Ajas, Telamonov sin. Agamemnon pripovijeda Odiseju, kako ga je smaknula vlastita žena Klitemnestra i nezini zavodnik Egistos; Ahilej želi da zna, što je od njegovog sina Neoptolema; Ajas se još srdi na Odiseja s Ahilejeva oružja. Odisej vidi također i osuđenike: Titija, koji bješe uvrijedio Letu, kada je išla u Pitu, zato mu u podzemnome svijetu dva jastreba kljuju jetru a on ih uzalud rukama tjera; Tantala, koga su jednom svi bogovi ljubili, ali im on nije znao biti zahvalan, zato podnosi sada najteže muke, jer ga muči glad i žeđa, premda se nalazi u vodi do brade, a nad glavom mu se vijuju visoke voćke, pune najljepšega ploda; Sisifa, koji bez prestanka valja kamen put vrhunca brda, a ne može da ga dovalja, jer se kamen na jednom vrne i skotrlja niz brdo. Odisej čekaše da vidi i druge junake, kad se iznenada sakupi uz veliku buku ogromna četa utvara. Blijed od straha pohrli k svojoj ladi i naredi svojim drugovima, da odmah zavjeslaju.

Enejev silaz u Tartar je najsvršeniji opis podzemnoga svijeta u klasičnoj književnosti. Eneja ide praćen kumanskom Sibilom, da potraži oca Anhisa i da ga upita o svojoj sudbini i o onoj svojih potomaka, i o udesu grada što imaše da sagradi po odredbi bogova. Pred ulazom u Tartar ugleda Eneja bezbroj grdih utvara, personifikacije svih nevolja na ovome svijetu: glad, starost, siromaštvo, rat; malo podale nalaze se Kentauri, Scila, Brijarej, lernska zmija, Himera, Gorgona, Harpije i Gerijon. Idući dale dođu putnici do Aherona, Kocita i Stiksa. Preko ove poslednje rijeke preveze ih Haron, pošto mu Eneja pokaza zlatnu grančicu, što bijaše otrgao u svetome kumanskome gaju. Onkraj rijeke Eneja ugleda Kerbera, troglavu neman, zatim začuje plač nejake djece, napokon opazi sjene onih, koji izgubiše život s potvora. U posebnim se skupinama

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

nalaze sjene samoubica i nesretnika u ljubavi. Među njima raspoznaje Eneja Fedru, Prokridu, Erifilu, Euadnu, Pasifaju, Laodamiju i kartašku kraljicu, nesretnu Didonu, koja bježi pred Enejom, srdeći se još uvijek na nje, što je prevario i prezreo njezinu ljubav. Grčki junaci, koji su pali ispod Troje, bježe, čim ugledaju Eneju; Deifobos, brat Parida, približi mu se i upita ga za svoje. Sibila opomiše svoga šticećenika, da se žuri, te ga dovede do jedne raskrsnice: s desne se ide k Elisijskim polanama, gdje pravednici sprovode blažen život, s lijeva u Tartar, gdje Erinije i drugi zlodusi muče zlikovce i zločince. Sibila bješe već prije jednom u Tartaru, i zato opisuje svomu drugu to mjesto vječnih tmina i muka. Dok ona govori, rastvore se paklena vrata, i Eneja vidi velik broj nakaza. Od Sibile doznaje, da su u Tartaru kažnjeni Titani, oholi Salmonej, Titij, Peiritoj, Iksion, Tantal i bezbroj drugih zlikovaca; ocoubice, varalice, lakomei, prečubnici, izdajice: jedni valaju ogroman kamen, drugi su privezani o kotač, koji se uvijek okreće, onim jastrebi kljuju jetru, ovi su osuđeni na vječne muke gladi i žeđe, nekim nad glavom lebdi golema hridina, radi čega žive u vječnu strahu. U pratnji Sibile krene Eneja prama Elisiju, gdje je boravište duša pravednica i kreposnica: na polanama uvijek zelenim, a u ubavim gajevima provode ugodan život, baveći se onim, što im bješe najmilije za života. Eneja ugleda Orfeja, Ilosa, Asaraka i Dardana, praoce naroda mu i plemena. Anhisese, opaziv sina svojega, hrli k njemu, te poslije mnoštva upita vodi ga u dolinu, kroz koju teče rijeka Letes, gdje se nalaze duše ljudi, koji su se imali povratiti na ovaj svijet. Anhisese mu protumači nauku o metempsihozi i pokaže mu duše njegovih potomaka, koji će tijekom vijekova zavladati cijelim svijetom.

Ovakovih opisa podzemnoga svijeta nalazimo i kod kasnijih latinskih pisaca, kod Apuleja, Silija, Italika, Lukana, Valerija Flaka, Stacija i Klaudijana. Opis podzemnoga svijeta postaje tijekom vremena potrebitom epizodom svakoga epika, svakoga romana, životopisa, premda je bilo i pjesnika, koji nijesu davali nikakve vrijednosti takovim opisima, smatrajući ih naprosto bajkama za nejaku djecu.

Pripovijesti o silasku u podzemni svijet postaju kod filozofa osobit dokaz za neumrlost duše. Tako nam Platon u zad-

noj knízi svoje „Republike“ pripovijeda čudnovate doživljaje nekog Hera iz Armenije, čija se duša nakom smrti opet povratila u tijelo. U „Gorgiji“, gdje nam opet opisuje takav silaz, spominje Minosa, Radamanta i Eaka kao suce preminulih. Platonov podzemni svijet ima već i rijeke Kokit, Piriflegeton, Aheron i močvaru Stiks; po njegovoj teoriji duše zločinaca i zlikovaca ne mogu iziti nikad više iz Tartara. Da potkrijepi svoje nazore o neumrlosti duše, Plutarho nam pripovijeda doživljaje nekog Tespesija iz Cilicije, koji je tri dana poslije smrti uskrsnuo i stao da čini pokoru za svoje grijehe i opačine, te da pripovijeda svakomu ono što je kroz ta tri dana na drugome svijetu vidio i doživio. Ovako se vizije o tajnama preko groba malo po malo razvijaju, te uzimlju neke stanovite oblike. U njima se prvi put kušalo, da se kazne odrede prama veličini i teškoći prestupaka; u njima je izrečeno naloženo, da se na gornjem svijetu kaže sve ono što se vidjelo, e da se time okoriste i drugi. Tijekom vremena vizije postaju svojinom ljudskoga roda; one će se kroz vijekove sačuvati, prilagoditi novim vjerskim nazorima, izgubiti po koju od svojih osebina, ali će sačuvati svoju jezgru.

Već u svetim knjigama Izraelaca nalazimo kazne i nagrade iza smrti spomenute amo tamo, kao kod Joba i Danijela, ali tek s kršćanstvom nastaje onaj ciklus legenada o mukama i nagradama nakon smrti. Carstvu božjemu i vrazijemu tek kršćanstvo podaje osobit oblik. I premda već kod pisaca pogana nalazimo određena mjesta za boravište preminulih, Tartar nije drugo već mjesto vječnih tmina, gdje sjene, osim koje iznimke, ne podnose nikakvih muka, isto kao što i duše pravednika ne uživaju baš ništa, dapače oplakuju izgubljeni život. S kršćanstvom se naprotiv sasvim mijenja lice carstva smrti, jer dok pravednici uživaju nebeske radosti, zlikovci trpe paklene muke, sve po zasluzi. Duboko čustvo pravednosti, jasan pojam o nagradama za onoga, koji je na ovome svijetu bio izložen udarcima sudbine, očituje se u riječima Spasitelja, da je carstvo božje za siromahe duhom, i da će lakše proći deva kroz uho od igle nego li bogataš ući u carstvo nebesko. Isti se smisao nalazi i u priči o bogatašu i siromahu Lazaru. Spasitelj otvara rajska vrata dušama pravednika i svojim silaskom u pakao krši i uništuje silu vragova. Uz raj i pakao

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

stvorilo je kršćanstvo još i očistilište; sveti Dijonisiј vrsta anđele u čete; anđeli dobivaju, i ako ne svi, imena; a isto tako i vragovi. Mističari i teolozi, taumaturzi i vizijonarci rade tako na zgradi, koju je sveti Ivan u svojoj „Apokalipsi“ započeo. Opisi raja i pakla, alegorično prikazivanje moralnih i vjerskih načela predmetom je ne samo umjetnosti nego i književnosti srednjega vijeka. Teško bi bilo sastaviti povjest tih vizija i opisa; za nas će biti dosta da se osvrnemo na neke vizije, i to baš na one, koje nam dajbudi donekle daju jasnu sliku onoga mističnoga svijeta, što je lebdio pred očima suvremenici-
cima velikoga Danta.

* * *

Najstarije su vizije prožete onom živom vjerom, kojom odvajahu pustińaci Tebaide i kaluđeri na zapadu. Dok su veliki umovi prvih vijekova kršćanstva pisali ona neumrla i neprolazna djela, da obrane vjeru Isusovu od napadaja pogana i inovjernikâ, da na tanko protumače nauk Spasitelja i njegovih apostola, da šire vjeru među neznabošce i pogane, postade vizija svojina kaluđerâ i pustińakâ, koji su imali u „Apokalipsi“ svetoga Ivana prvi opis carstva vječnosti. U ono doba, obilno rječitim apologistima i dubokim teolozima i izvršnim pripovjednicima, svim ovim velikim umovima činilo se nedostojno da se bave takovim radom, gdje je veću ulogu igrala mašta nego razum. Ali u tišini manastira, u zabiti pustara postajale mašta sve življa i ugrijanija s neprekidne pokore i neprestana mrevarenja tijela i slabe hrane i nedovoljna spavanja i straha pred budućnosti i grizodušja radi prošlosti, i tako se može razumjeti, kako su najstarije vizije i legende potekle iz pustińa i manastira.

Malo nam se vizija iz prvih vijekova kršćanstva sačuvalo, a i one koje odolješe zubu vremena, imaju da zahvale svoj opstanak prilici, što su ih sveti oci i crkveni pisci prvih vijekova spomenuli u svojim djelima. U crkvenih pisaca vizije nijesu drugo nego moralne parabole za pouku kršćana, svrha im je da kreposne i dobre lude utvrde u njihovoj vjeri, a okorjele grešnike i bezbožnike dovedu na pravi put spaseńa. Tako Di-

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

jonisij Areopagita spomiñe viziju sv. Karpija, koga su anđeli bili odnijeli na vrh brda, gdje je vidio Spasiteļa, okružena velikim mnoštvom anđela i blaženih duša, a na podnožju istoga brda bilo je mnogo vragova, koji su bacali u paklene tmine duše pogana, jer se nijesu htjeli pokrstiti. Sveti se Karpij radovao ñihovim mukama i već se spremao da ih prokune, kada mu to zabrani Spasitel, govoreći da je spreman da još trpi za spas svih ļudi. Sveti Augustin pripovijeda, da se sv. Saturo uzdigao do prijestola Svevišñega i da je čuo andeosko pjevanje: „Svet, svet, svet“. Isti nam svetac pripovijeda, da je sveta Perpetua od Boga dobila milost da vidi svoga brata, koji bješe umro od kuge već u ñežnoj mladosti. Sveta ga Perpetua ugleda, gdje se veseo i zdrav šeta u veličanstvenim dvorima te iz zlatne posude pije vodu vječnoga života. Ona se zatim uz uske i duge lestve popne do prijestola Svevišñega, koji je primi na svoje grudi i daje joj, da pije mlijeka od svojih ovčica. Sveti nam je Grgur sačuvao legendu o vojniku, koji se nekoliko dana iza smrti povratio na ovaj svijet, te pripovjedio, kako ga je anđeo doveo do rijeke, onkraj koje je bilo zelenih polana ukrašenih svakovrsnim cvijećem, visokih stabala i kuća od samih draguļa. Uz rijeku je bilo naprotiv mnoštvo niskih, smradnih pojata i velik broj gadnih životiña. Preko rijeke vodio je uzak most; samo su pravednici mogli prijeći preko mosta, grešnici su i zločinci padali u smradne valove rijeke. Isti nam svetac pripovijeda takoder i o jednom djetetu, koje bješe duhom odneseno u nebo, pa, kad se povratilo na zemļu, znalo je govoriti svakim jezikom svijeta. Ovim bi legendama mogli još nadodati i onu svete Kristine, o kojoj se pripovijeda, da se u duhu našla na nebu i da je Spasitel pustio da izabere ili ostati u raj, ili se povratiti na svijet te molitvama svojim otkupiti duše iz oćistilišta. S ljubavi prama dušama oćistilišta ona se odluči na ovo posljedñe.

Ove su vizije, kako razabiremo iz navedenoga sadržaja, veoma kratke i služe jedino da pokažu, kako je grešniku moguće da se spase, ako se pokaje i učini pokoru. Ali, ako se osvrnemo i na oblik ovih legeneda, uvjerićemo se, da im nedostaje one jasnoće, one plastičnosti, kojoj se divimo toliko, kad čitamo Danta. No tijekom će se vijekova i oblik vizija

znatno povećati, legende o tajnama drugoga svijeta ne će biti više dijelovi podređeni povećih spisa, što više, ove će vizije i legende i po svome obliku i po svome sadržaju sačinjati znamenita djela.

Pri koncu VII. a početkom VIII. vijeka pojavljuje se prva povećá legenda, naime o sv. Teofilu, Sergiju i Higinu. Ova tri kaludera odlučiše da potraže mjesto, gdje su boravili naši praoci. Pošto uz mnogo neprilika i pustolovina prodoše kroz cijelu Aziju i Afriku, dođoše do najposljednjih granica našega svijeta. Ondje nadoše jezero puno gadnih zmija. Iz jezera se čuo plač i jauk: to su bile duše onih, koji se odrekoše Isusa. Malo dalje ugledaše čovjeka, koji četverostrukim verigama bješe privezan uz neko brdo, pak nešto podaše grdnu neku ženetinu, koja je bila gola, a ogroman je zmaj grlio. Idući naprijed dođoše do nekih stabala, na kojim je bilo mnoštvo ptica te su ljudskim glasom govorile: „Oprosti nam, Gospodine, koji si nas stvorio.“ Putnici, bježeći odatle i žureći se neprestano naprijed, nadoše jednu crkvu. Ona je bila od kristala, s jedne je strane blistala kao najljepši dragulj, s druge je bila crvena kao krv, a s treće bijela kao snijeg. Veličanstvena povorka staraca pjevaše slavu Bogu. Kada su naši putnici htjeli da krenu dalje, približi im se anđeo te im reče, da se povrate kući, jer nikada ne će naći ono, što su tražili tako željno. Tako se putnici povratili u samostan. U ovoj legendi ništa nije jasno: ni osobe, ni mjesta, ni kazne. Čitalac traži zaludu, da dobije jasnu sliku krajeva, kroz koje ovi kaluderi putuju; sve je tako nejasno, da se teško iskupati iz toga labirinta.

Iste poroke nalazimo i u drugoj legendi iz VII. vijeka, u viziji naime sv. Furseja. Odmah poslije smrti uzeše anđeli njegovu dušu, da je odnesu na nebo. Dok je sa svojim pratiocima u zraku lebdio, opazi četiri ogromne vatre, što su uzrokom svih nevolja na svijetu: vatra laži, lakomosti, nesloge i opačine. Kad je Fursej ovo motrio, dohrli četa vragova, te pokuša da otme anđelima njegovu dušu, ali ih anđeli nadvladaše. Tada vragovi pristupiše k prijestolu božjemu, nastojeći da silogizmima i prigovorima postignu ono što nijesu mogli silom.

Dva epa se odlikuju osobitom živahnosti i raznovrsnosti u slikañu kao i sadržajem i opsegom, a to su: „*De Jerusalem*

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

coelesti“ i „*De Babilonia civitate infernali*“ samostanca fra *Giacomino da Verona*. Opisujući raj pjesnik se držao Apokalipse svetoga Ivana. Zidovi, kuće, ulice svetoga grada od samih su draguļa; rajske rijeke imaju môć da pomlade starce, a voće nebeskih stabala da izliječi svaku bolest. Na uzvišenom prijestolu sjedi svemogući Bog, a okolo ņega anđeli i sveci, patrijarsi, proroci, mučenicci, ispovjednici i djevice. Veselo se pjevanje i ugodna muzika ori rajem, djevice igraju kolo pred prijestolom nebeske Kraljice, koja sjedi Bogu uz desno. Izabrana četa blaženika kleči pred Djevicom i ushićeno pjeva „*Salve regina*“ (Zdrava kraljice). Marija dariva blaženike krasnim cvijećem, daje im bijelu zastavu, na kojoj se prikazuje ņezina pobjeda nad Sotonom. Ovdje prekida fra *Giacomino* svoj opis, izgovarajući se, da mu sile nedostaju, da dalje govori o nebeskom gradu. Od osobite je vrijednosti za nas, što se u ovoj viziji za prvi put spominje Djevica Marija.

U drugom epu pobožni pjesnik slika pakao. Opis je živļi, slike su strašnije, vidi se da ih je pisac uzeo iz svoje neposredne blizine. Fra *Giacomino* se trudi, da predoči pakao u potpunoj mu strahoti, e bi tako lakše zastrašio okorjele grešnike i dubļe djelovao na ņihova srca. Lucifer je kralj pakla. Vječnu paklenu vatru ne bi mogla ugasiti ni voda svih rijeka ovoga svijeta. Visoki zidovi okružuju grad, a nad ņim se nadvilo mjedeno nebo. Na vratima čuvaju stražu četiri nemani i mnoštvo vragova, da priječe grešnicima izlazak iz ovoga mjesta tmina i muka, a da puste unutra svakoga, ko hoće. Grešnici se nalaze u jednom bunaru, gdje je ogroman broj gadnih i otrovnih zmija; naokolo stoje vragovi, te biju i muče na svaki način osuđenike: sada ih bacaju u mrzlu vodu, sada ih stavļaju na ogañ, da pakleni kuhar Belzebub spravi od ņih pečenku za kraļa vječnih muka. Ali Lucifer ih vraća Belzebubu, govoreći da su još sirovi, i tako se grešnici peku na neugasivoj paklenoj vatri. Oko velika nakovña stoji mnoštvo drugih vragova, te velikim mlatima biju nesretne izgubļene duše, da se ņihov plač i jauk ori cijelim paklom. Djeca grde roditelje, što su im život dali, sin zlobno predbacuje oca, da se nalazi u ovoj vatri, jer ga je zlo odgojio; otac proklinje sina, jer je iz ljubavi prama ņemu, da mu ostavi nakon smrti što veći

imetak, počinio nepravica svake vrsti i tako za uvijek izgubio svoju dušu.

Kako razabiremo iz navedenog kratkog sadržaja, ne nalazimo u ovoj viziji pravu sliku raja i pakla; nagrade nijesu tačno označene, niti kazne udešene prama vrsti grijeha. Sve do sada pomenute vizije imaju neku vrijednost kao dokaz žive i žarke vjere njihovih sastavljača, ali s druge strane najbolje pokazuju, da oni ne bijahu ni po što dorasli predmetu, što su htjeli da obrade. Ne samo da kazne i nagrade nijesu sistematično uređene, ne samo da lica nijesu tačno označena, nego carstvo nebesko nije odijeljeno od mjesta vječnih muka. Vragovi hitaju slobodno po svijetu, lete po zraku, dolaze dapače i do samoga prijestola Svevišnjega. Onaj isti nered, što je u društvu vladao, očituje se i u ovim vizijama. Ali netom se duhovi umire, netom se odnošaji urede, imaćemo doista i savršenijih vizija. Carstvo će tmina biti sasvim odijeljeno od carstva radosti i blaženstva, a u kaznama i nagradama naći ćemo neki sistem, koji će se uz promjene sačuvati u tradiciji naroda i ostati duboko usađen u savjesti pobožnih vjernika. Prve vizije ne prekoračiše granice pokrajine, gdje ugledaše svijet, a kasnije će se vizije raširiti po cijelom kršćanstvu, te će djelovati na pobožne vjernike onako, kako je djelovala *Divina Commedia* na izobraženi svijet poznijih vijekova.

* * *

Iz IX. je vijeka, premda sastavljena na temelju starijih predaja, vizija sv. Pavla, kojoj su dale povod one riječi apostola u poslanici Korinćanima: „Znam čovjeka u Krstu, koji je prije 14 godina (ili u tijelu, ne znam, ili bez tijela, ne znam: Bog zna) bio odnesen do trećega neba. I znam za takovog čovjeka (ili u tijelu, ili bez tijela, ne znam: Bog zna) da je bio odnesen u raj i čuo neiskazanih riječi, o kojim čovjeku nije slobodno govoriti.“ Dvije su redakcije od ove vizije sačuvane, najstarija u grčkom jeziku. Latinski prijevodi razlikuju se od originala u toliko, što je sadržaj na nekim mjestima znatno proširen, a na drugim pak okrućen. Da je Dante poznavao ovu legendu, proizlazi iz onih stihova „Božanstvene Komedije“, gdje govoreći o poteško-

čama takovog putovaña po carstvu umrlih, te o nedovolnosti svojih sila da te poteškoće svlada, pomiñe Enejev i Pavlov silaz u drugi svijet :

Na taj put se Sud izbrani poda,
Onu vjeru po tom dá hrabri,
Što je ulaz k spasu ljudskog roda.
Al' ja čem bih? Otkud l' oblast meni?
Nit Enea, niti sam Pavao;
Na to vriednim ja nit' tko me čieni.')

Eminentno moralan je sadržaj ove vizije. Da pokaže, naime, neizmjernost dobrote i milosti božje, anđeo vodi Pavla, da vidi boravište kreposnih i dobrih duša, koje ulaze u carstvo nebesko tek pošto su učinile pokoru. Raj je opasan, isto kao u Apokalipsi sv. Ivana i u pomenutoj viziji fra Đakomina Veronskoga, visokim bedemima od samog dragog kameña. Četiri su rijeke u nebeskom gradu: jedna teče medom, druga mlijekom, treća uljem a četvrta vinom. Četiri su reda blaženika, u sredini visoke stolice za one, koji su na ovom svijetu bili ponizna duha. David udara u harfu, a blažene duše pjevaju milim glasom: „*aleluja*“. Zatim vodi anđeo sv. Pavla, da vidi mjesto i muke osuđenikâ. Pred paklenim se vratima nalazi stablo, o kojem vise lakomei, malo dalje užarena peć, gdje trpe muke okorjeli grešnici. Oni, koji nijesu vršili svoje vjerske dužnosti, zatim lupeži i varalice nalaze se u rijeci vrele krvi, ko do koljena, ko do bokova, a opet neki do grla, sve prama različini grijeha. Kamatnike grize neprestano gadna jedna neman; čarobnici, preľubnici i oni koji su se ogriješili s putenosti nalaze se u bunaru krvi. Besramne žene i one, koje ubiše vlastito dijete, stoje na ognjenim stupovima. Napokon uđe apostol sa svojim pratiocem u pravi pakao, gdje se vidi velik bunar, zapečaćen sa sedam pečata. Unutra se nalaze duše onih koji odrekoše Spasitelju božanstvo. Dok je apostol to motrio, rastvori se nebo i ugleda anđele, gdje nose u raj jednu dušu. Cijelim paklom zaori tada: „*Miserere*“, osuđenici mole Sve-mogućega da ublaži ñihove kazne. Ali Bog, koliko milostiv toliko i pravedan, ne da se sklonuti na to. Stoprv kad ga ñegov apostol stade skrušeno i žarko moliti, da se smiluje ovim

') *Božanstvena Komedija*, I. 2. 28-33. Preveo S. Buzolić.

nesretnicima, onda Bog odredi u svojoj milosti, da muke paklene imaju prestati jedan put svako sedam dana, i to svake nedjele. Ovako, na radost ovih nesretnika, i u paklu se provodi svetkovaње nedjele. — Lako je razumjeti, da svrha ove vizije nije bila prikazati vjernicima strahotu muka paklenih, nego im toпло preporučiti, da svetkuju nedjelju i određene svetačne dane.

Iz Irske, te kolijevke vizija, potekla je legenda o putovaњу svetoga Brandana. Najstarija redakcija ove vizije, u latinskom jeziku, pripada XI. vijeku, a razni su prijevodi iz vremena između XI. i XV. vijeka. Koliku je znamenitost tadańi — i to sami ućeni — svijet davao ovim vizijama, pokazuje najbolje prilika, da je ostrvo sv. Brandana na osnovu ove legende bilo pomenuto u geografskim djelima onoga vremena. Martin Beheim (rođen 1415. u Nirnbergu, umro 1506. u Lisabonu), kad je izdavao svoje *mapamondo* god. 1492. t. j. godine otkrića Amerike, zabilježio je ostrvo sv. Brandana između Ekvatora i Kanarskih ostrva. Ovo je ostrvo bilo također uzrokom prepiraka između Portugalske i Kastilske krune, jer ga je toliko Portugalska koliko Kastilija svojila. Da jednom prestanu te prepirke, Portugalski se kralj ugovorom u Evori, 4. juna 1519., odreće ovog ostrva. Kastilski kralj pokuša mnogo puta, da ga otkrije, ali uvijek zaludu. Posledńi je pokušaj ućinjen od Špańolske god. 1721., dakle u punom XVIII. vijeku, ali zaludu i ovaj put, i od toga se vremena prestalo govoriti o њemu.

Po ovoj legendi krene sv. Brandano, s nekoliko drugova, da potraži mjesto vječne radosti. Nakon duga i mućna putovaња dođe do jednog ostrva, koji se zvao: „Raj ptica“, jer su ovdje prebivali, prometnuti u ptice, anđeli, koji se neutralno držaše, kad se Lucifer od Boga odmetnuo. Ovako preobraženi lutaju oni po ostrvu kroz cijelu sedmicu, a nedjelom i svećanim dnevima dobivaju svoj prvašńi lik i pjevaju slavu Bogu. Naši putńici krenu daļe i pristanu uz jedno drugo ostrvo, gdje je bilo boravište vragova, koji su na najgrozniji naćin mućili osuđene duše. Brandano doznaje, da na ovom ostrvu trpe zasluženу kaznu Herod, Pilat, Ana i Kaifa, i Juda, izdajica svoga ućitelja i dobroćinca. Neopisive su muke ovoga potońega; ali zbog tri dobra djela, što je za života ućinio, prestaju svake nedjele њegove patńe. Brandano kreće daļe, da nađe raj zemaļ-

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

Y
H
B
P
3
M
T
E
C
K
A
B
B
J
M
O
T
E
K
A

ski. Sretno prispje do ostrva, gdje borave siromasi, sprovodeći sretan i blažen život. Tu se zaustavi samo malo vremena, da čuje ugodno i milo pjevanje rajskih ptica, pak opet krene na put. Prije nego li će prispjeti do žudene svrhe, podiže se strašna oluja, i on izbježe smrti samo čudom. Napokon eto ga i u zemaljskom raju. Sve lijepo što ljudska mašta može pomisliti, sve je to našao Brandano na ovom ostrvu, gdje je bila kolijevka naših praotaca. Brandano ne može da se nagleda svih divota, da se nauživa svega miliña, jer mu jedan anđeo nosi od Boga nalog, da se povrati u manastir. Teška srca ostavlja ovo ostrvo te se sa svojim drugovima vraća kući.

Iz Irske je također potekla i legenda o Tundalu, koji je po nekim vijestima živio početkom XII. vijeka. Od ove vizije imamo mnogo redakcija i velik broj prijevoda, gotovo u svim evropskim jezicima. Sadržaj je ove legende opće poznat, da ga treba navesti. Pomenućemo samo, da se sastavljač u slikañu raja drži drugih vizija, da se povodi za svojim prešansnicima, ma da je u prikazivañu paklenih muka bio daleko samostaljniji. Tundalov je pakao strašniji nego Dantov, gdje će tužna sudbina Frañke i Ugolina ganuti čitaoca do suza, gdje će ga zanosom nadahnuti domovinska ljubav Farinate, gdje će se čitalac diviti velikanima staroga vijeka. Groza nas obuzima, kad u Tundalovoj legendi čitamo, da su duše osuđenikâ prisiljene da prođu kroz raj i tako samo za čas okuse nebeske radosti, e da njihova kazna bude teža, e da još više ustrpe misleći na ono što su izgubili. Dante lije koju suzu, videći muke i patnje izgubljenih duša u paklu, a Tundal, znajući dobro da ga s njegovih grijeha čekaju iste kazne, ne poznaje smilovañia s osuđenikima, ne plače nad njihovom sudbinom; a ako plače, to je samo od straha, da će i ñega vragovi onako mučiti.

Najpopularnija od svih već pomenutih vizija je legenda o zdencu svetoga Patricija, kojemu Bog bješe pokazao bunar, kuda se moglo siti u očistilište. Od ove veoma raširene vizije imamo u samoj Italiji četiri različite redakcije, a drugovdje još više. Ovim neobičnim putem siđe u očistilište neki vitež imenom Owen, ili, kako se u nekim redakcijama nalazi, Ivon. U ovoj viziji nijesu dakle prikazane paklene muke, a ni nebeske radosti, nego jedino očistilište. Ali ovo se očistilište ne

razlikuje ni malo, ili bolje govoreći nikako od pakla već pomenutih legenada. U ovom očistilištu nalazimo opet sve muke, sve kazne, sve vrsti grijeha, o kojima smo već govorili; ova vizija nije dakle ništa drugo nego prosta preradba već poznatih elemenata. I ovako počinu sastavljači i pisci legenada da se povode jedan za drugim, što je bilo neizbježno obzirom na prilike, što su dale povoda ovim i sličnim opisima. Ljudski um mora da oslabi, ako se neprestano bavi jednim te istim predmetom, mora da izgubi svaku sposobnost stvaranja, mora da okržlavi. Sastavljači i pisci legenada, većinom prosti i neuki kaluderi, imali su glavu punu slika i opisa vječnih krajeva, te nije nikakvo čudo da su upotrebljavali već dobro poznate elemente, jer uz najbolju volju nijesu mogli da stvore štogod novo.

Vizija fra Alberika, benediktinca in *Montecassino*, ima najviše srodnosti s Dantovom Božanstvenom Komedijom. U ovoj viziji, koja pripada 12. vijeku, nalazimo iste tradicijonalne elemente drugih legenada, ali grijesi su tako označeni, kazne tako odmjerene, kako nalazimo jedino kod Danta, i to je bio uzrok da su mnogi učeñaci, kad se god. 1894. po drugi put štampala ova vizija — god. 1814. bi štampana prvi put s italijanskim prijevodom — stali tvrditi, da je Dante uzeo Alberikovu viziju kao podlogu svojemu djelu.

I ako uporedimo samo najznatnije točke ove legende s Božanstvenom Komedijom, moraćemo da priznademo, da ova tvrdnja nije baš bez osnova. U Alberikovoj viziji nalazimo prvi put linab, kao boravište nekrštene djece, a isto imamo i kod Danta. Oni, koji su se ogriješili s putenosti, nalaze se zakopani u mrazu kao izdajice Dantove. Tirjani su zatvoreni u plamenu, a istu je kaznu udario Dante krivim savjetnicima; ubojice su u rijeci vrele krvi, kao u Danta tirjani i nasilnici; simoničari se nalaze u usijanim jamama; grdne zmijske muče u Alberikone, koji pogaziše zavjet te istupiše iz manastirskih redova, a u Danta zmijske muče lupeže; samoubice se pretvaraju u stabla; i Alberik i Dante nazivlju Lucifera ervom („verme“); toliko u Alberikovoj viziji, koliko u Božanstvenoj Komediji strši Lucifer polovinom tijela iz ogromnoga zdenca; sv. Petar poučava Danta a i Alberika vjerskim stvarima; jedan i drugi imaju svoga pratioca. Ovo su najglavnije tačke, u kojima se vizija fra Alberika sudara i slaže s Božanstvenom Komedijom. Ali da su

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

i sličnosti još brojnije, ne bismo mogli reći, da se Dante poslužio više ovom, nego li kojom drugom vizijom. Sve legende, o kojima smo do sada govorili, sačinjavaju velik niz, koji se na jednom kraju drži najstarijih vremena, a na drugome dopire sve do Dantova vijeka, pak i još daļe. Dante je znao iz svake pojedine vizije vješto uzeti ono, što mu se činilo najbolje, pak sve to podrediti glavnoj svrsi i tako stvoriti ono djelo, koje, i ako ima saglasnih i sliĉnih taĉaka s literalnim produktima iste vrsti, ostaje u istinu najoriginalniji proizvod ljudskog uma.

* * *

Da popunimo ovaj kratki pregled najznamenitijih legenda, o kojim je Dante mogao Ńtogod znati i iz kojih je mogao uzeti ovaj ili onaj prizor, od potrebe je da spomenemo joŃ tako zvane političke vizije. Manastirskim (kaluderskim) je vizijama bila svrha, da greŃnike prestraŃe i kreposne ľude u njihovoj vjeri utvrde, ali političke vizije, koje se tek kasnije razviŃe, imaju drugu i razliĉnu svrhu. Sastavļaći ovih legenda nijesu viŃe poboŃni kaluđeri, nego svećenici upleteni u svjetske poslove. Raĉunajući dobro na sklonost suvremenika, da vjeruju sve Ńto im se pod oblikom vizije prikazuje, ove legende postaju u njihovim rukama osobito sredstvo da postignu Ńuđenu svrhu. Nije to viŃe ekstatiĉna vizija poboŃna kaluđera, nego dobro promiŃljen san političara. Vizija postaje tako prikladnim oruŃjem da se kazne progonoici vjere, uspješno sredstvo da se posveti erkovno imaņe zemaljskih dobara, najprikladniji naĉin da se uzveličaju i proslave dobroĉinioci crkava i manastira i da se prestraŃe neprijatelji svećenstva. Ovakove legende ne potieću sluŃaoce ili ĉitaoce na pokoru, nego na taĉno i redovito plaćaņe desetina; ne Ńtite vjeru, nego imunitat svećenstva. U pakao ne propadaju viŃe oni, koji su se ogrijeŃili o Boga i o vjeru, nego oni, koji su Ńtogod skrivili protiv pape ili svoga biskupa; raj nije viŃe otvoren za one, koji su Ńto podnosili za svetu vjeru, koje su drugi progónili na ovom svijetu, nego za one, koji su bogato darivali crkve i manastire. Ova je vrst vizije osobito euala za feudalizma Karloviĉa u Francuskoj, kada je premoć svećenstva bila dostigla svoj vrhunac. Porijeklom su ove vizije preteŃno iz Francuske, osim koje iznimke, kako

bi bila legenda o kralju Teodoriku, koju nam je sačuvao sv. Grgur u svomu „Dijalogu“, gdje nam pripovijeda, kako je neki kaluder s ostrva Lipari onoga dana, kada je Teodorik umro u Raveni, vidio tri duše, gdje po vazduhu lete. Papa Ivan i rimski patricij Simah, koje je Teodorik proganao i napokon dao ubiti, derali su sada dušu nekadašnjega gospodara Italije, te je zatim baciše u ždrijelo ognjevite gore.

Karlo Čelavi, u viziji Reimskoga nadbiskupa Inkmara, leži u blatu i smradu, a crvi su mu već pojeli meso s kostiju, i moli da mu se dade kamen za uzglavlje; Karlo Debeli, koga prati prikaza odjevena u bijeloj odori, silazi u pakao, gdje nalazi opake savjetnike, drugove i laskavce svoga oca, nekoliko svojih preda, pak i samoga oca; u raj u vidu strica Lotarija i sjenu svoga nasljednika. Nego ovdje moramo da istaknemo neku priliku, koja je od osobite znamenitosti za prosuđivanje ovih političkih vizija. Da je Karlo doživio, što on sam u ovoj viziji pripovijeda, čini nam se nevjerovatno; ne ćemo pogriješiti, ako ustvrdimo, da je ovu viziju sastavila protivna politička stranka, koja je za tim težila, da Karla svrgne i pozove na prijestô nećaka mu Ludevita.

Imamo još mnogo i mnogo vizija, iz kojih jasno proističe, kako se ova vrst književnosti upravljala u osobite svrhe. Veći dio političkih vizija imaju jedinu i isključivu svrhu da potaknu bogataše i knezove, da grade crkve i manastire, da nadare bogato biskupije i opatije. Tako je Dagobert radi svojih zlodjela i opačina morao da pođe u pakao, ali sv. Martin i Mauricije spasiše njegovu dušu, ističući osobito, da je za života sagradio mnogo crkava i bogato obdario mnogo manastira. I o Karlu Velikome, tome zaštitniku svećenstva, tome branioeu rimskoga pape, čitamo u jednoj legendi, da se spasio tim što je gradio crkve, bogato darivao manastire i štitio svećenstvo, premda je svojim grijesima okalao svoja dobra djela. S istoga uzroka se spasio i Filip August, a Karlo Martelo mora da trpi u paklu najteže muke, jer bješe oteo crkvi nezina dobra. — Prilike, da se je svak mogao spasiti, ako je ma na koji način zaslužio kod svećenstva, povećavahu moć i ugled ovoga staleža; ali s druge strane djelovahu nemoralno i pogubno na društvo onoga vremena, jer svakomu bješe na taj način

prосто da učini i najgora zlodjela, pošto imaše u svojoj vlasti najpouzdanije sredstvo da se spasе od vjernih muka.

Ako se sada obazremo na ono što smo rekli o takozvanim klasičnim i sredovječnim vizijama, opazivemo, da klasične legende imaju neke osobine, kojih ne nalazimo kod sredovjernih i obrnutu. Forma je klasičnih vizija narativna, povjest igra veliku ulogu, jer je svrha ovih vizija objavljenje budućih događaja ili pojedinačnog čovjeka, ili cijele države i društva. U tim se vizijama očituje jaka veza između sjenâ i ovog realnog svijeta: sjene žele da se porazgovore s onim, koji silaze u podzemni svijet, pripovijedaju mu ono što on ne zna; ako su za života bili neprijatelji, to neprijateljstvo traje i nakon smrti, a isto tako ne može smrt da razriješi ili uništi prijateljske i porodične veze; sjene se i preko groba rado sjećaju prvašnegâ života, te su sretnе, ako doznadu, da im uspomena i nakon smrti još traje. Kazne se odnose jedino na prestupke proti državi i društvu i obitelji. Samo rijetko kada glavni junak klasičnih vizija ima voda i obično silazi sam u podzemni svijet. Priličnom su tačnosti označena prebivališta umrlih, osobito kod Virgila. U sredovječnim vizijama ima glavni junak svoja voda, pa bilo da putuje krajevima umrlih u duhu ili u tijelu. Svrha je, osim kod političkih vizija, uvijek moralna, da se grešnici pokaju, da krepomnici ustraju u dobru; između duša onoga i realnoga svijeta nema nikakve veze; kazne su i nagrade uredene po nekom sistemu, ali uvijek s obzirom na veze prema crkvi. Karakter je sredovjernih legenda i vizija eminentno poučan; često imamo i podulih digresija: topografske su oznake tačnije, premda nema jasna pozorišta za radnju. U ovim je vizijama ugušeno svako čustvo sazaleha i sućuti, što je naprotiv karakteristika klasičnih vizija, gdje putnik često plače nad sudbinom onih jadnih sjena, koje čeznu za životom. Ovo bi bile najbitnije razlike između klasične i sredovjerne vizije. U ovim se legendama, da zaključimo, nalazi cijelo gradivo Božanstvene Komedije. Nego, biće dosta da u glavnim tačkama prikazemo sadržaj, svrhu i zadatak ovoga epâ, da iz poredbeha s pomenutim vizijama jasno oskoci originalnost i dubina Dantova genija.

(Svršide se).

A R I O S T U.

— Fierim. —

Non fugge il suo pensier nè se ne scarca
Rodomonte per terra nè per onda:
Lo trova in su la proda e in su la poppa;
E se cavalca il porta dietro in groppa.

Furioso, XXVIII, 87.

Aus Nebelduft gewebt und Sonnenklarheit,
Der Dichtung Schleier aus der Hand der Wahrheit.
Goethe.

Bojne zgone smjelih vitezova
I njihovi ljubavni pazari,
U ritmima tvojijeh stihova
Odoleše m'jeni što sve kvari;
U prašinu razornih v'jekova
Potonuše države i cari:
Genijalno tvoje djelo stoji
I v'jekove kao dane broji!

Oj Orlando, viteže bez ma'ne
I bez straha, nepobjediv lave,
Mnoge li si d'jelio megdane,
Gdje junačke odlijeću glave!
Pred zamahom tvoje Durindane
I Tartar je drhtao od strave!
Strašan li si, kad ti uma spone
Popucaju, bjesovi te gone!

Obezumi kad ugleda slova,
Što ti srce razdriješe živo
Gore neg' bi zrno od olova,
Gore neg' bi Lokustino pivo;
Sâm veliki Bog ti se smilova,
Grdne jave kad ti puče tkivo:
Bole jednom iziti iz sv'jesti,
Neg' nemoćne sveder grčit pesti!

Oj Astolfo, raznohikog blaga

Zatekô si na mjesecu gore :

Srebra, zlata i kamena draga,

I pameti baš etavo more;

Al' indosti ne vidje ni traga,

Jer zemajstke ne ostavja dvore;

Tešto opet : da nije budala,

Kakvu e'jenu pamet bi imala ?

Oj Alcino, viloviti stvore,

Zlatna časô grčila i slasti!

Prevara si, al' poljupci gore;

Odolio ko bi toj napasti?

Prevara si, al' ti oči zbore

Da si simbol neke više vlasti;

O Alcino, o vještiče jadna,

Vječna želo srca vječno gladna !

O Ruderu, plemenito sje me,

Na krilatog baci se dorata,

Pa poleti u prostore n'jeme !

Ne vraćaj se više usred blata,

Gdje se drpi Siziŕovo breme,

Gdje Alcina prevarom te mata;

Skokni gore do visokih zvjezda,

Da počineš sred spokojna gn'jezda !

PRVO OČAJANJE.

— Ivan B. Daja. —

Kad Andrija Mihajlović stiže do kuće, bješe jako umoran. Pred stepenicama zastade zamišljen; ali čuvši odmah nečije korake, on se poče polako peñati, spuštene glave, s rukama iza leđa.

— Imam šest spratova da savladam, mišlaše Andrija. Još pet puta ovoliko, reče on došavši na prvi sprat. Još tri puta ovoliko, reče stignuvši na drugi sprat. Kad dođe na treći sprat, on zastade i uzdahnuvši reče: Još jedan put ovoliko... Nijesam ni malo umoran. Ali nastavivši svoj put osjeti kako mu disanje sve više ubrzava. Dakle, još polovinu onoga što sam prešao, reče na četvrtom spratu. Još petinu, reče na petom spratu, a kad dođe na šesti i posledni, duvaše kao mijeh.

Ušavši u svoju sobu baci šešir na postelju pa se nasloni na otvoren prozor.

Bješe nezadovoljan svakog puta kad bi se popeo uz stepenice, zbog onih glupih računa koji mu drobljahu glavu — kao što on govoraše — a koje ne razumijevaše nikako.

— Ko bi mogao to reći! prošapta Andrija malo docnije pogledavši u sobu i ostavši na mjestu nepokretan, skrštenih ruku. Približi se onda postelji kao da traži nešto na podglavku, pa zatim dođe nasred sobe i sjede na malen stô, na kome stajahu nekoliko knjiga i jedan lonac, te nastavi poluglasno:

— Kako ima stvari koje me muče! Opsjednut sam kojekakvim glupostima, koje će me unesrećiti. Osjećam da svakim danom nestaje snage u meni; nijesam kadar popeti se uz one stepenice a da ne držim računa o spratovima; moram ih brojiti, moram! Moram praviti one račune; pa i kad bi mi zabranili da to činim pod smrtnom kaznom, ja bih ih morao brojati, morao bih misliti na ono što ne ću da mislim, morao bih!... i Andrija Mihajlović duboko uzdahnu.

To bješe mladić kome se ne mogahu tačno odrediti godine; velik, snažan, bezbojna lica, uokvirena zapuštenom mladiškom bradom, nosa nešto savijena kao orlovski kljun, očiju malih i sjajnih.

Posljednih dana bješe jako nezadovoljan. Imao je žestoku glavobolju, krv mu je mnogo tekla iz nosa. Pored toga u nekim trenucima uzasno ga je mučila ona negova misao da se neko u vladi u Beogradu, misao koja bješe dobro poznata svim Andrijinim drugovima.

Bješe kivan na sve: na ulici sve ga vrijeđase, smijeh daka i zena bješe mu odvratna, ulična larva nesnosna, iz jutra je hito da se pobije sa svojom vratarijom, a poslije podne je zamolio da mu oprosti. Pa uz to bješe ostao bez i jednog su-a, te od nekolicke dana življase gotovo isključivo o prženju krompiru i čaju, koji kuhase na plamenu od novina. Bješe u onim trenucima kad govoraše da mu je glava razdrobljena: svakojake čudne misli vrtahu mu se u glavi, predmeti mu postajahu neobični i na njih privetivajase još neobičnije misli. I Andrija Mihajlović često provodase čitave časove naslonen na prozor, gledajući ispod sebe na ulicu množinu prolaznika koji korćahu brzim korćima. On bi izabrao tada jednog prolaznika i u istom ritmu negova hoda zviždukase a rapsko kokohčeste, i bješe zadovoljan što taj prolaznik korća baš po njegovu sviraču!...

Andrija Mihajlović zapali lampu, skide čebe sa poste i ogrnu se njime kao kakvim ogrtačem; sjednuvši, metne list hartije pred sebe i počne pisati, s lijevom rukom u džepu.

Pariz, 28 novembra 1907.

Dragi Boško.

Ovako se potičinase pismo koje Andrija slase svome ocu. Osjećase pri pisanju, da mu je ruka vrlo teška: slova ljehnu kriva i mnoga nehotice izostavljase. Ne htjede pisati ocu prema svome raspoloženju, ubijeden da ga otac ne bi razumio, ili, što je gore, da bi ga možda rdavo razumio. Ali tek što napisao nekoliko redaka, Andrija baci pero i u naglu pokretu skoci na noge. Ostade zapaden, promrmla nešto kroz zube, pa najposlije, uhativši se za kosu, reče glasom koji izlazaše iz trbuha:

— Strašno!... Ni pismo ne moći sam napisati! — I tada klonuo zavali se na postelju.

Na polu se mrak bješe već uhvatio. Iz nepregledne crne mase krova odsijevajase se na ružičastom zapadnom nebu čitava gora crnih kučnih dimnjaka. Ovdje ondje na krovovima

bješe osvijetljen po koji prozorčić na krovu ili po koji širok prozor kakvoga slikara. Dole na uskoj ulici feñeri u magli bacahu duge zrake slične zlatnim, isprekidanim žicama, a prolaznici se gurahu u svojoj žurbi.

— To me strašno muči — reče tiho i blago Andrija malo docnije, ustavši sa posteļe. Pa još blaže, kao da hoće pred sobom da opravda svoje nezadovoljstvo, nadoda: — Nemoguće mi je napisati jednu riječ, progovoriti jedno slovo, učiniti jedan pokret... Iz početka mi se to vrlo rijetko dešavalo, a sada ima dana da me to ubija, da osjećam da se jedan po jedan kidaju konci koji me drže za život. Opažao sam odavno, da po katkad učinim kakav pokret pri razgovoru koji nije dotle bio moj. Desilo mi se, bilo pri skidañu šešira kome na ulici, bilo ma u kojoj drugoj svakodnevnoj radñi, da učinim kakav nov pokret za mene, to jest, koji nije dotle spadao u pokrete kojim sam se ja obično služio. To prijede i na pokrete, mimiku, kojim je obilno praćen naš govor. Hajde! Ko će i na to obraćati pažñu! — rekoh ja sebi. Ali jednoga dana dođe mi na jezik nov usklik, a drugoga dana izgovorih nekoliko rečenica potpuno novim tonom. Od tada počeh bogme paziti na sebe, istraživati šta je to, kako je to!... Stvar ne bi ni malo teška. S malo pažñe nadoh odmah, da sam sve to poprimio, da je sve to tuđinski, da se sve to prilijepilo na mene kao kakva zaraza! .. Da! I opažam da to neprestano ide sve na gore! Sada je dovoljno da se družim nekoliko dana s jednim istim drugom ili prijateļem, te da jednoga dana nehotice učinim kakav pokret, koji je ñegov, da se nasmijem kao što se nikad ne nasmijah... To je užasno, užasno!

Progovorivši ove dvije posljedñe riječi, Andrija Mihajlović ostade preneražen. Grozan se gñev za jedan trenut nakupi u ñega. Izgledaše da će gñev prekipjeti. Pogled ñegov postade strašan; sve se više i više zatezaše u ñemu; izgledaše da će sve prsnuti. Ali ne pršte, već se sve na jedan mah naglo olabavi. Gñev se pretvori u nemoćnost i oćajañe.

— Eto, — reče on tiho kao da se straši sebe samoga — to je jaće od mene, jaće od moje voļe. Kad malo prije rekoh: Užasno! užasno! prodrmah unaprijed savijene laktove kao on i ćuh ñegov glas... Dakle sada mi je nemoguće napisati

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

— El jadni čiča-Boško, sirota Anda! — prošapta on.
 On bješe potpuno klonuo ovoga puta. Sada tek, u naporu da bude snažan on bješe opazio svoju ogromnu slabost; jer isprviši se malo prije on opazi da je promijenio hod! I odmah, odmah prepoznade taj hod!

Učinišvi za ovim nekoliko junačkih koraka, Andrija zastade kao skamenjen. Svi se mislići naglo olabaviše, sve popusti. Prsa upadoše, glava se objesi o vrat, leđa iskociše, koljena poklekoše. Andrija Mihajlović podiže polako glavu i poluotvorenih ustiju pogleda oko sebe. I on sav zadržta opazivši pred sobom nešto što ne bješe nikad vidio: ovoga puta bješe u očajanu.

— Ah! ne ču više podleći, — promrmla Andrija blažen, isprviši se još više — ne ču više podleći!

Idaše ka Seni, gledajući prolaznike s neke visine, opruzajući nogu dostojanstveno i ogleđajući se zadovoljno u velikim izlozima.

Mihajlović osjeti se snažan kao nikad dotle...

Govoreći ovo on se isprsi, podiže glavu, sakupi vjeh, i — Oduprijeću se, biću snažan, nadvladaću sve! lazi u nega neka snaga i hrabrost. On tada reče: Izdući ulicom on skupi svu svoju snagu da bi odbačio od sebe sve one ljudinske stvari i da bi povratio u sebe čvrstinu duha. Držase da sve to stoji do nega i da sa malo više pažnje ne će tako podleći. Došavši na bulvar Saint-Michel osjeti kako podi-

Nadaše se da će nati malo stišeha izišavši na svježinu. obrisa noge na pragu. zaboravivši da ugasi lampu. Prije nego što će izići na ulicu, on Andrija Mihajlović navuče gornji kaput, metnu šešir i izide,

jednoga čovjeka, jer riječi su iste za sve... nica, jer je isti ton, isti ritam, a to jedino mogu biti sopstvenosti zafjedničku! Ama baš ni jednut! Ali ja vidim da je to ona rečenica s hemačkoga. Te dvije rečenice nemaju ni jednu riječ prevedene koju sam našao u predgovoru jedne knjige prevedene prva rečenica koju napisah oću, odmah sam je poznao: to je šta, a da ne vidim da se neko drugi uvlači u mene... Eto, jedno pismo, razgovarati s nekim, jednom riječju učiniti ma

Andrija Mihajlović se odmah uputi svojoj kući. Kad dode do kuće, bješe u vrlo žalosnu staću. Pećući se uza stepenice on promrmla: — Propao sam! propao! — Ali ovo ga ne spriječi da pravi glupe račune.

Kad uđe u svoju sobu, gdje se lampa polako gašala, osjeti se Andrija u potpunu očajaju.

— Mrtav, mrtav, reče on sjednuvši. Mene više nema. Ja ne postojim, ja nemam u sebi ono što čini čovjeka. Ono ja ne postoji u meni ni u kom smislu. Postoji jedno tijelo, i uime drugi upravljaju. Kad ja ne postojim, šta vrijedi da živi to tijelo!... Uf! — uzviknu Andrija skočivši razjaren, kidajući svoje odijelo. — Opet ulaze u mene, potajno, podlo, iza leđa! Sve mi oduzimaju, sve! Svaku riječ, svaki pokret! — I on zadržita cijelim tijelom kao da u njemu već laze crvi truhleži.

Utiša se za nekoliko trenutaka, ali tada buknu još žešće:

— Sve je svršeno! Drugi govori na mjesto mene, drugi upravlja mojim pokretima, drugi sve, ja ništa!... Osjećam s vremena na vrijeme potrebu da kupim drukčiji šešir, da obučem drukčije odijelo, okovratnik drugog oblika, osjećam po katkad potrebu da se drukčije češlam... Dakle, drugi me i oblače i češljaju! Zar toliko biti nizak! Sto puta niži od onog, čijim mišlima upravlja okrugli komad srebra ili zlata. Ne samo da sam nizak, već sam jadan, bijedan, jer me drugi imaju do u najmanjim sitnicama; oduzelo mi je sve, čak i ono što je najnižem čovjeku nemoguće prodavati. Ha! ovoga puta je svršeno! Svršeno za svagda! — uzviknu glasno Andrija Mihajlović.

On pobjede kao list hartije; oči se uvukoše u lubađu kao korinačina glava u svoj oklop; usne mu se stiskoše; zubi učiniše mu se veći i bjeli, brada duža i mekša. Na bijelom beskrvnom vratu ispupčena muška jabučica pešalaše se i silažalaše besprekidno kao da Andrija nešto mučno gutala.

Drhteći, Andrija uze sa police jedan brijač.

— Svršeno! svršeno! — promrmla on ponovo, drhtećim glasom, zablistalih vlažnih očiju. I u jednom divnom pokretu, zatvorenih očiju, nevjerovatnom mirnoćom prinese brijač ispod grla.

— Jaoh! — ciknu divljački Andrija, zgrožen, zavitlavši brijač daleko od sebe. Ostade na mjestu, nepomičan, podignu-

УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИБЛИОТЕКА

tih ruku, s ukočenim kukastim prstima kao orlovske kande.

— Zar ne moći ni ubiti se sam! Ni ubiti! — питаše Andrija strašnim glasom, ne dolazeći k sebi. — Već i to drugi da učini! Puj! — plunu on od gada, pa prošapta dvije grozne riječi.

МУДРЕ ИЗРЕКЕ.

— х. —

1. Ништа није лакше људима на високу положају што присвојити туђе знање.

Вовнарг.

2. Политика чини између владарà оно што судишта чине између осебника. Више слабијех људи, здруженијех проти могућноме, принуде га да умјери своје честохлепље и своју силу.

Исти.

3. Истина је сунце умова.

Исти.

4. Самоћа је души оно што је умјерена храна тијелу.

Исти.

5. Трудници подносе с већом нестрпљивости досаду него рад.

Исти.

6. Они, који презиру човјека, нијесу велики људи.

Исти.

7. Кад се глад жени са жеђу, тад су бракови срећни а народи јаки.

Француска изрека.

8. Већи дио људи употребљују један дио свога живота да унесреће другога.

Гете.

O ŽENAMA STARIJEM I MLADIJEM.

(Iz Nietzsche-ove kúige „Tako govoraše Zaratustra“).

— S njemačkoga preveo Dr. Filip Smolčić. —

»Što to vučeš u sumraku, kao da se bojiš, Zaratustro? Što kriješ ispod hałka tako brižno?

»Je li možda blago, što si dobio na dar? Ili dijete što ti se rodilo? Ili voliš i ti po stramputici, kao i lupeži, ti, prijatelju zla?« —

»U istinu, brate moj — reče Zaratustra — baš je blago što sam dobio na dar; jedna mala istina što sobom nosim. Ali je pogana, kao dijete tekar rođeno; da joj ne začepim usta, kričala bi na sav glas.

»Danas, kad sam sameat šetao o zapadu sunca, sretho stariću koja ovako prozbori duši mojoj:

»Mnogo što govoraše Zaratustra s nama ženama, ali još nikad nam ne progovori o ženi.« —

»O ženama — odgovorih — ne vaļa govoriti nego samo s muškima.« —

»Deder, kaži štogod i meni o ženi, — reče — stara sam dosta. To što rekneš brzo ću zaboraviti.« —

»I ja poslušah molbu starice, i evo što joj kazah:

»Sve je kod žene zagonetka, a sve ima u ženi svoj kraj, a to se zove breme.

»Čovjek je za ženu samo sredstvo, cijel je dijete. Ali što je žena za čovjeka?!

»Pravi čovjek dvoje traži, opasnost i igru, i zato žudi ženu, koja je najopasnija igračka.

»Čovjeka vaļa odgajati za junakovanje a ženu za zabavljanje junaka; sve je ostalo glupost.

»Voće slatko ne voli junak, i zato voli ženu, jer je i najslada žena opet žuka.

»Žena je djeci vještija nego čovjek; ali je čovjek djetinaštiji od žene.

»Nek vam je žena igračka, čista i nežna, slična alemkameni, te ga obasjava krepost svijeta, koji još ne postoji.

»Nek zvijezde zraka obasja vašu ljubav! Nek je vaša nada: od mene nek se rodi nadčovjek.

»Vaša ljubav nek je smjela.

»Svojom ljubavi napanite onoga koji vas plaši.

»U vašoj ljubavi vaša je čast. Izvan toga malo žena zna što je čast. Ali nek je vaša čast ljubiti uvijek više nego ste ljubljeni, i nikad ne zaostajati.

»Nek se boji čovjek žene koja lubi, jer je spremna na svaku žrtvu i ništa za nju ne vrijedi nego ljubav.

»Nek se boji čovjek žene kad mrzi, jer na kraju čovjek je samo zločest, a žena je podla.

»Ko mrzi ženu najviše? — Gvožđe reče magnetu: ja te mrzim jer privlačiš, ali nemaš dovoljno snage da pridržiš.

»Sreća je čovjeka: ja hoću. Sreća je ženina: on hoće.

»Gle', sada je na svijetu sve u redu — misli svaka žena, kad je ljubav uči da s prevelike ljubavi sluša.

»I žena je prinuđena da sluša, da tako nađe dubinu svojoj plitkosti. Plitka je duša ženina; nestalna i burna pjena na nedubokoj vodi.

»Ali je duša čovjeka duboka: kroz podzemne špile rijeka joj buji. Žena joj sluti snagu, ali je ne razumije.«—

»Na to reče mi starica: »Mnoge si lijepe stvari rekao, najviše za one koje su još mlade, Zaratustro.

»Čudnovato, Zaratustra malo poznaje ženske a ipak pogada kako govori. Možda zato, jer kod žena sve je moguće.

»A sad na uzdarje primi ovu malu istinu. Dosta sam stara, da mogu da ti je dam. Omotaj je dobro i začepi joj usta; vikala bi inače iz svega grla ta mala istina.«—

»Nek čujemo, ženo, tvoju malu istinu — rekoh. — I reče mi tada starica:

»Kad ideš k ženama ne zaboravi kanđije svoje!«

Tako govoraše Zaratustra.

WWW.UNILIB.RS
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

KOME JE PALMOTIĆEVA „KRISTIJADE“ PRIKAZANA ?

— P. M. K. —

„Zbiļa čudno pitañe!“ — kliknuće više no jedan čitalac — „ta nije li ñeno prvo izdañe opravio u svijet brat pjesnikov (1670), pa kad tamo o kakome poklonu nema ni pomena, sa šta to pitati?“ Ne ću isticati, što je prof. Rešetar pokazao, da su prvi tabak „Kristijade“ dva puta slagali, jer to u stvari ne pomaže ništa, no pomiñem, da je to izdañe ugledalo božju svjetlost tek trinaest godina nakon pjesnikove smrti i da je O. Ivan Marija Mattei*), pored starijega rodaka dum Đura Mattei, marļivi sabirač dubrovačkih literarnih starina, imao u rukama jedan rukopis „Kristijade“, u kome je našao posvetu *švedskoj kraljici Kristini*. Evo ñegovih riječi: „Giugno Palmotta celebre poeta Illirico morto l'an. 1657. avendo composta la sua Christiade ebbe intenzione dedicarla alla Regina di Svezia Cristina colle seguenti strofe ritrovate in un MS.

O Kristina, ke svud pjeva
primļena se nebu vjera,
vjećna časti svijeh kraljeva,
nova zvijezdo od sjevera,

Isukrstu božijem sinu
ti po imenu srećno slična
na kraljevsku veličinu,
kijem si svuda slavna i dićna,

zraku imena svijetla tvoga
da odgovore svjetļa dila,
kraljevstva si sjevernoga
silnu krunu pogrdila,

a to, er videć, da u sjeveru,
u komu si porodena,
kroz neugodnu poluvjeru
gospoduje moć pakļena.

Voļela si sama sebi
bez kraljevstva bit kraljica,
neg visokom kralju od nebi
kraljući nevjernica.

Namjesnika tijem božijega,
cijejć podane s neba oblasti
vrh svijeh ļudi najvišega,
nebo i zemļa koga časti,

poklonom si srca verna
pid čestite noge pala
i gospostva sva sjeverna
i raskošē ñih puštala,

ter s pogrdom plemenitom
izgled dala vjekoviti,
da je taština vladat svitom,
a protivna bogu biti.

S hrabrenosti tać velike,
s ke dostojna po prav' jesi,
u najslade da jezike
klikuju se tvoje uresi,

ja poklañam na čas tvoju
slovinske ove moje pjesni,
Isukrstov koje poju
ćudni život i uresni.

*) Zibaldoni I, 52, rkp. u bibl. Male Braće u Dubr.

Tijem, kraljevska djevojčice,
na dar moje trude primi
i gospodsko tvoje lice
vedro i blago svrni k nîmi.

Cijela pjesma odiše Palmotićeovom metrikom, pa na koncu konceva i obličje sricaña je *abab* — taman kao u „Kristijadi“. Eventualnom pitañu, rašta priređivači izdaña od g. 1670. nijesu taj poklon štampali, dobra je isprika, što je Palmotić, nema sumñe, sve do smrti dotjerivao pjesmu, pa su jedan taki raniji prijepis imali izdavači pri ruci. Tek kasnije, kad se je u februaru 1654, dakle tri gođine prije smrti pjesnikove, Kristina odrekla prijestoļa, on je namislio to najbole svoje djelo prikazati ñoj, a izdavači o tome prikazu, koji je, po svoj prilici, kao volanta hodio od ruka do ruka, ili nijesu ništa znali, ili, radi nama nepoznatih uzroka, nijesu htjeli ništa znati.

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

ЈЕДНОДУШЈЕ.

— Д. С. Цијаде. —

Позно је мрачно јесење вече,
А варош за мном у даљини лежи,
И бурни живот којим она тече
У сивој магли губи се и бежи...
Сам сам сред поља окружен тамо
И дивном сликом јесењега чара,
Још дивнија, лепша у срцу самом
Слика се буди и песма ствара...
Ничега мртвог. Све животом дише:
Увело лишће и магла сива,
И гране голе што се шћућурише,
И трава мека коју магла скрива.
Тихо ал' свеже поветарац пуше,
И по влажном путу сухо лишће кружи...
У свему трепти израз моје душе,
Све се у њу стапа и са њоме дружи.
И ничега, веруј, ничег више нема
Да без душе, мртво лежи и почива:
На путове вечне све се ово спрема —
Једно с другим спаја, сажима и слива...
И на свему много тајанствених слова
Урезује живот и будућност скрива;
Ал' песнику даде импулсивних снова
Да будућност гледа и тајну открива.

Позно је мрачно јесење вече
За мном се варош у даљини губи;
А моја жудња увек даље тече...
И мисли и тежње,
Осећања силна,
Све буја, расте у бескрај се креће,
И лепу слику једнодушја ствара...
Док по лицу моме ваздух оштро пара,
А прамен га магле целива и љуби.

M J E R I L A .

— Georges Courteline. —

Lica: La Brige, Lonjumel.

(Prizor se događa kod Lonjumela. Mračan i prosto, namješten stan malena advokata u provinciji. Iz početka je samo Lonjumel na pozornici za svojim radnim stolom, zaduben u akta).

Sluga (s vratâ od sobe): Gospodin La Brige pita, možete li ga primiti.

Lonjumel: Uvedi ga. (Ulazi La Brige). Vrijeme da se vidimo, obješćače!

La Brige: Kako si?

Lonjumel: Znaš li, da se ja pitam, smije li se čovjek još s tobom rukovati? Ti počinješ postajati sasvim kompromitujuće lice.

La Brige: Ta zavjese su na prozorima spuštene.

Lonjumel: Imaš pravo.

La Brige: U ostalom ja dolazim k tebi kao klijenat; imam dakle pravo na neke obzire.

Lonjumel: Dakle opet kakva nesuglasica između tebe i našijeh sudaca.

La Brige: Ne govorimo o tome.

Lonjumel: Ja sam odmah na to promislio! Jer ima barem već šest mjeseca, da nijesam čitao tvoga imena u spisku sudbenoga dvora!

La Brige: Ima i sedam, jer smo sada u junu, a ja sam zadnji put bio zatvoren decembra. U ostalom, o onome onda ne vrijedi ni govoriti; ništa, 8 dana zatvora, 25 franaka globe i 200 franaka naknade za to, što je jedan razbojnik postupao sa mnom kao s lopovom (Lonjumel se smije). Zašto se smiješ? Nije ovo ništa smiješno. Ja ne govorim ništa što ne mogu dokazati. Bio je 5-i novembra prošle godine

Lonjumel: Ta sjedi.

La Brige: Hvala! (sijeda).

Lonjumel (nudeći mu cigaretu): Pušiš li?

La Brige (uzimajući cigaretu): To mi je najmilije Dakle, ja sam baš dolazio iz Saint Pélagie, gdje sam odležao

mjesec dana — radi jednoga lopova, koji mi je dugovao pet stotina franaka i bio osuđen da mi ih vrati.

Lonjumel (smeten): Što?

La Brige: Što što?

Lonjumel: Što ti to drobiš? Ti si bio zatvoren, što ti je neko bio dužan!

La Brige: Dakako.

Lonjumel: Oprosti čudeću jednog advokata iz provincije, ali sam ja mislio da poznam zakone.

La Brige: Cure i zakoni imaju lubeznu osobinu da su uvijek malo lošiji nego se misli. (Baca cigaretu). Čuješ, ala je ovaj duhan baš izvrstan!

Lonjumel: Uzmi drugu.

La Brige: Oprosti, zahvaľujem. O, onaj Rambouille!

Lonjumel: Fina tica taj gospodin!

La Brige: Dakle Ramboille mi je dugovao 500 franaka. Meni se bilo dosadilo gubiti vrijeme tražeci od néga da mi ih povrati. Pošto sam polagano ali sigurno išao u susret propasti, jer sam uzalud upadao u prevelike troškove radi poštanskih maraka, odlučih se na svrhu da onu huľu predam sucima.

Lonjumel: Lopov jedan!

La Brige: Négov sramotni obrambeni sistem nije bio okrućen nikakvijem uspjehom. — Molim te, daj mi treću cigaretu, jer mi se opet ova prelomila u ruci kao staklo.

Lonjumel: Molim, služi se.

La Brige: Prosti na prekidaću. Sud ga je, na osnovu razloženja koji su bili nešto po srijedi između šešira i gaćica od kupańa, osudio da plati ne samo dug već i sudbene troškove. Na nesreću, naš zakon traži, da u slučajevima gdje osuđenik ne može da isplati, onaj koji dobije pravdu, plati za néga. Na žalost, to se meni dogodilo. Sud mi dakle naredi, da odmah isplatim troškove.... Nije li to nečuveno?... Promisli samo.....

Lonjumel: Slušam te napeto.

La Brige: Ja sam morao platiti šest stotina sedamdeset i sedam franaka za blagodat presude, koja mi je dosuđivala 500 franaka, ali mi ih nije nabavľala, jer je lični porob od 1867. godine ukinut. Što, misliš, da sam učinio?

Lonjumel: Morao si platiti.

La Brige: Regbi da je tako, jer kad ne htjedoh — moje je maleno imaće naime oprezno namješteno, a moj maleni stan upisan je na ime trećega lica — ščepaše me za vrat i odvukoše u Saint Pélagie na osnovu onog istog prava jačega, čije pogodnosti građani doduše ne mogu više nekažnjivo uživati, ali čijim se prednostima država i nadaše koristiti. — Imaš li još jednu?

Lonjumel: Što jednu?

La Brige: Cigaretu. Ova mi se opet pod prstima rasprsla kako kupina.

Lonjumel: Uzmi tu kutiju kraj sebe.

La Brige: Ti me zastiđuješ.

Lonjumel: Ali molim te, nikako.

La Brige: Moj je zli udes htio, da po izvršenoj kazni budem prežedan i da uđem u jednu malu kafanu, da popijem jedno pivo, i da uzmem novine, koje su mi se ovdje nanjerile. Kad od jednom neki trboña, koji je kraj mene srkao čašu pe-linkovca, poviče: „Nemojte se libiti! Uzima kao da su novine ñegove! Vratite mi istoga časa list! Gle' ti lopova!“

Lonjumel: Lopov?

La Brige: Lopov!

Lonjumel: Ti si ga naravno išćuškao!

La Brige: To sam mogao učiniti! No ja promislih, da zakon ne dopušta sve ono, na što nam daju pravo mišice, i da je zabranjeno činiti pravdu po sebi. S toga se zadovoljih slegnuti ramenima i reći: „Lopov si ti!“ Što ćeš vidjeti, skoči čovjek kao opružno pero, izjavi se teško uvrijeđen i pozove se ončas na svjedočanstvo neka dva stara glupaka, koji su, ne slušajući, igrali dame. Dva dana docnije tuži me na sreski sud radi uvrede pošteña.

Lonjumel: Tad si ti imao odmah predati protutužbu.

La Brige: To sam odmah i učinio.

Lonjumel: I pravo si uradio.

La Brige: Na žalost ja stajah pred svojim sucima s izvrsnom svjedočbom o ponašaņu, dok je moj protivnik, na osnovu isprava koje je imao u ruci, mogao dokazati, da je bio osuđen na 5 godina robije radi provalne krađe. Posledicu toga ti si zanago već pogodio. Dok je riječ „lopov“ iz ñegovijeh

usta prama meni bila prosta uvreda, iz mojih prama nému bio je težak prestup. Ja sam mu naime nehotice riječju „lopov“ prebacio okajanu prošlost, radi čega izade po zakoniku, da se za nas dvojicu različito kazna odmjeri. Ja sam imao zadovoljstvo, da vidim osuđena svoga protivnika, simpatičnoga provalnoga tata, na 16 kruna globe, dok sam ja bio odveden u Fresnes da u idilskoj samoći razmišlam o razlici između dvije riječi „lopov“ i „lopov“ i da ispitujem na osnovu kojih čudnovatih zakona se može staviti dva grama na jednu zdjelu pravdinih mjerilâ a na drugu tri kilograma, bez poremećenâ ravnoteže. Nakon svega ovoga razumjećeš, da sam bio više nego sit.

Lonjumel (razdragan): Doista?

La Brige (Po ovom odgovoru kuša La Brige — pošto je na svrhu našao cigaretu po svom ukusu — uzalud da je napali. Sve ga žigice izdaju ganutljivom upornošću i na uglu od stola i na trenici od kutije i na gaćama): Bilo kako bilo, sve ove male neprilike bile su mi, opet velim, omrzle boravlène u mojoj kući. Počam od cigareta, koje se ne mogu pušiti, sve do žigica, koje ne mogu da se upale, ja bijah sit ovakoga života i riješih oprostiti se biranoga društva, čiji tok misli bijaše prestao zabavljati me. Naumih povući se na selo, da daleko od hica uzmogu mirnijeh živaca spokojno živjeti u društvu sa sviñama. Mislim prave sviñe, one zanošlive drugove masnijeh uši, čije oči kapaju mudročeu i sam pogled kojijeh bijaše dovoljan da obraduje sv. Antuna, ma kako da je bio razmažen u birañu svoje okoline. Jedan moj prijatelj, tuga i nevoļa, imao je ne daleko odavle jedno maleno imañe, koga se htio riješiti. On tražaše sto tisuća franaka, ja mu ih ponudih šest tisuća. Pogodismo se za sedam tisuća i pet stotina. Osam dana iza toga ja bijah u svojoj kući. Slušaš li me?

Lonjumel: Svaku riječ.

La Brige: Kuća mi se veoma dopala Jao!

Lonjumel: Što ti se dogodilo?

La Brige (otresa rukom po vazduhu): Do vraga! Iver od žigice ovaj čas mi se zebio u ruku, kao ražañ u prženicu. Užasno me boli. — Ali gdje sam ostao? — A, da! — Kuća mi se dopadala vanredno, bijaše praktična, zračna, zdrava, u jednu riječ bez mahne, izim krova, čije ploče zahtijevahu nekoliko popravaka a katkad čak i ulicu uznemirivahu.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Lonjumel (sasvim prosto): Gle', gle'!

La Brige: Što?

Lonjumel: Gle', gle'!

La Brige: Što gle', gle'?

Lonjumel: Ja velim: gle', gle'!

La Brige: Zašto?

Lonjumel: Zašto kažem: gle', gle'?

La Brige (nestrplivo): To se razumije. Ti veliš gle', gle'!
Ne kaže se bez razloga, onako ni za što i bez povoda: gle', gle'!

Lonjumel: Što kažem gle', gle', imam dobrih razloga, koje ću ti ja na dugo i na široko objasniti, kad dođe zгода. Što se ti za to uznemiruješ? Nastavi.

La Brige: Prodoše od prilike dvije nedjele. Jednoga jutra, ja sam baš pušio lulu pred vratima i gledao radnike, kako na mome krovu vade pokvarene ploče, kao zube, da ih zamijene novijem. U toliko prođe mimo kuću jedan žandaram. — Uh!

Lonjumel: Jesi li opet zabio iver?

La Brige (s noktima u zubima): Upala mi je za nokat kapla gorućeg sumpora. Ne možeš sebi predstaviti, kako boli.

Lonjumel: Hoćeš li malo uļa?

La Brige: Oh, ne zaslužuje. — Samo gdje sam ostao? A, da! — U toliko prođe žandaram mimo kuću. Podiže glavu uzgor te se stade derati kao bijesan: „Doļe, doļe sa zidarima! I to brzo, inače ću ja doći gore i uhvatiti ih za uši!“ Ja se bijah smiješeći približio, jer mišļah da je nesporazumak. Ali ne imadoh kada ni da sve izrečem. „Što je Vama stalo? Što se Vi prtite u ovo?“ — napade me žandaram, koji je, regbi, dobio fin odgoj. — „Držite zatvorenu gubicu, da Vam ne ulete kakve ptice!“ — „Ali“, prekidoh ga ja, „ja dajem popravļati svoju kuću“. — „To je ono“, poviče on, „na što nijeste ovlašteni!“

Lonjumel (pobjedonosno): Gle', gle'!

La Brige: Što gle', gle'?

Lonjumel: Ja velim: gle', gle'.

La Brige: Opet on!

Lonjumel: Da, ali ne opažaš li razliku između prijašnjega „gle', gle'“ i sadašnjega „gle' gle'“? Shvataš li promjenu naglaska?

(Smijući se). Sad, moj dragi, ja predvidjeh kraj tvoje priče. Žandaram, koji je u načinu imao krivo, u načelu je imao potpuno pravo. Ti doista nijesi imao pravo da popravlaš svoju kuću.

La Brige: Zašto?

Lonjumel: Jer, da se tehnički izrazim, ta kuća očito nije bila u građevnom pravcu i jer je bila odveć potisnuta na put, kvarila je harmoniju susjednjih kuća i štetila sliku puta sakaćenem perspektive.

La Brige: Je li to bila moja krivica? Jesam li ja imao potisnuti kuću natrag nogama ili odsjeći dio koji je stršio kao maslo koncem.

Lonjumel: Ne. Ali zakoni zabrañuju, pored svega priznañna vlasničkih prava, popravlati zgrade koje su izvan građevnoga pravca, ili ma na koji način zaustavlati razornu radñu vremena, pod čijim utjecajem vaļa da se prije ili poslije sruše. Budimo pravedni, ne može se zahtijevati od države da beskonačno produžuje dopust stanovañna u trošnjem kućama.

La Brige: Ti govoriš kako zakonik; ali nije mañe istinito, da je moj krov, otkad su zidari morali obustaviti svoju radñu, ostao razriven i da su kroz otvorenu šuplinu ulazili kiša i grad, kako dojiļe u gradsku gradinu. U isto doba blag vjetrić premetaše pločama po krovu kao komadima od dominala, uslijed čega nastajaše nesnosna buka. Ñu još povećavaše lelekañne nekoga prosjaka, koji me je redovno već prije granuća sunca trgao iz slatkoga drijemañna, pojući pod mojijem prozorima pobožne pjesme, koje su imale čuvati moj san. Jednoga dana, kad je vjetar porastao da orkana, jedna ploča s krova provrže se lastavicom. Na krilima oluje lebdijaše najprije nad mojom glavom, zatim pade na lice siromašnoga pojača, koji ončas prestade pjeti, jer su mu usta do uši bila raskinuta i tako lišena potrebne opružnosti. Taj je čovo bio osvetļiv. Pozove se na članak 320, koji predviđa i kazni ozlede s nemara, te me tuži

Lonjumel (s rukama na očima): Do vraga!

La Brige: Što ti je?

Lonjumel: Gorući fosfor uletio mi je u oko. Ne možeš sebi predstaviti, kako boli.

La Brige: Hoćeš da ti donesem vode?

Lonjumel: Već mi je lakše Sto si ono govorio?

La Brige: Ne znam više. A da! On se dakle pozva na članak 320. i tuži me za naknadu štete i boli. Ja brañah pouzdano svoju pravdu. „Pošto mi se zabranilo popraviti krov, nije mi bilo moguće zapriječiti da ne uspada pomalo na glave prolaznikâ“. Mišlah, da ovome razlagañu nema prigovora.

Lonjumel: I prevario si se.

La Brige: Na žalost, potpuno. Jer mi bi veoma jasno izjavljeno: „Za Vaše rasprave s općinom mi ne znamo niti se to nas tiče. Mi imamo samo odrediti naknadu i presuditi, je li jedna ploča odletjela uz pogibao s vašega krova ili nije. Je li nagrdila lice tužiteljevo ili nije? Jest ili nije. Oko toga se vrti cijelo pitañe“. Tako govoraše predsjednik, čija mi je rječitost donijela kaznu od šest dana zatvora i novčanu globu od tisuću i pet stotina franaka.

Lonjumel: To baš nije mnogo.

La Brige: Pravi dar. Dobro. Ja mišlah da je stvar dovršena, te upravih svoje korake mirno ka kućnim penatima. — Što nadoh ispod kućnih vrata? Poziv građevne komisije, da u najkraće vrijeme dadem povući natrag svoju kuću, s obrazloženjem, da je desetgodišnji rok za porušenje istekao. Ja se pokorih. Zidari, po koje odmah poslah, dođoše sutradan i počеше radñu sa lestvama i objtelicama, a za nima uzastopce dođe žandaram i izvan sebe od bijesa naredi ljudima da silaze. Zaludu se pozvah na nalog koji vršah. Lijepo vaspitani čovjek prodera se na mene, preporučí mi da zatvorim svoju hlebarnicu da muhe u nju ne ulijeću, i preko glave načeonikove stavi me, u ime zakona, pod optužbu. Najgore je bilo, da me je iza povlačeña zidova, opet gonila policijska vlast radi upornosti proti građevnom poretku. Moji prerazdraženi živeci počеше me boleti. Pismima, odgovorima, pozivima, otpisima, izlažeñima pred načeonika, pred središnji sud, pred porezni ured i druge vlasti ne bi više kraja Na svrhu izgubih ustrpljenstvo u nezgodan čas. Kotarski poglavar, kod koga baš bijah, povuče zvono i reče poslužniku: „Bacite ovoga gospodina napoļe!“ Tvrdio riješen da ga ne pustim ponoviti tu naredbu, odletjeh, što sam brže mogao, od ovog zlotvorskog ureda — i padoh u ruke žandarma, koji me dočeka riječima: „Ugursuze jedan, kad ćeš

prestat ubijati lude?“ Tad čuh, na svoj užas, da je za moga odsustva jedna ploča — druga — ostavila očinski krov, da se kao lopata zakopa u kožu nekakva trgovca. Tako sada stoji stvar, dragi moj. Optužen radi ozlede s nemara i dva put osuđen, jer sam se dvaput ogriješio o zakone koji vladaju slatkom zemljom Francuskom, sad sam prinuđen dati porušiti kuću, u pogibli da prestupim zakonik, ako je ostavim, i u pogibli da budem optužen, ako je porušim. I tako, evo me ovdje progoñena, mržena i smiješna, kao nagradu za smjeli san htjeti živjeti u miru s cijelim svijetom i nikomu ne činiti krivo.

Lonjumel (nakon kratka razmišljanja): Ne pripisujući tvojim . . . zločinstvima više važnosti nego im pripada, dužan sam ti ipak reći istinu. Ti si tu zapao u rdave posle.

La Brige (s očima put neba): Ja sam zapao?! Tad je dakle zlo po me! Zbiļa? Zbiļa?

Lonjumel: Tim gore, dragi prijatelju, što u ovoj sasvim kao kristal jasnoj stvari uzalud vrebam i onaj najmañi okrajak, koji je dobru advokatu dovoljan da iz ñega isprede vrlo teške argumente za obranu.

La Brige je uzbuđen.

Lonjumel (jako naglasujući): Nevinost čovjeka, koji nije ništa učinio, ne može se nikako ili ju je vrlo teško dokazati.

La Brige: U kratko . . .

Lonjumel: Pusti da promislim. Ištem. (Pauza). Jesi li obezbijeden?

La Brige: Jesam.

Lonjumel: Za mnogo?

La Brige: Za priličnu svotu.

Lonjumel: Ah, reci mi, molim te. Ti si malo prije govorio o dragome Bogu; poznaš li ga?

La Brige (začuden): I poznam i ne poznam. Poznam ga po čuveñu, jer sam o ñemu čuo govoriti s vrlo povoljnijem izrazima, ali naša intimnost ne ide tako daleko, da igramo za jedno bilarda.

Lonjumel: Velika grehota!

La Brige: Misliš?

Lonjumel: Jest.

La Brige: Zašto?

Lonjumel: Jer od općeina s visokijem ličnostima može se sve očekivati. Dragi Bog raspolaže gromom.

La Brige: Pa?

Lonjumel: Grom znači požar.

La Brige: Pa dale?

Lonjumel: Požar obezbjeđuje štetu. A to znači naknadu.

La Brige: To jest?

Lonjumel: Grom i pakao! kupovinu jedne druge kuće na trošak prve, čiji krov u dobru staću ne će biti opasan ni prošnjacima ni prodavaocima krumpira.

(Duga pauza. — Obojica se gledaju u oči).

Lonjumel: Zašto me tako začudeno gledaš?

La Brige: Zato! Zašto se ti smiješ?

Lonjumel: Ja se ne smijem.

(Nova pauza. Na svrhu):

La Brige (diže visoko glavu): Znaš, da ti nijesi čovjek na odmet i da mi daješ lijep savjet.

Lonjumel: Misliš da bih ti ga davao, kad bi te smatrao čovjekom, koji će ga poslušati?!

La Brige: Ti si valjan čovjek! Lubim te od svega srca. Svakako, nije li užasno promisliti, da pošteni ljudi, kao mi, mogu biti dovedeni dotle — ako će i u šali — da odu među palikuće, e da do dođu do svoga prava, i da smo na svrhu upućeni da ištemo od zločinstva ono, što nam zakon — ili njegovi predstavnici — odriču?

Lonjumel: (pruža mu ruku).

La Brige (koga nije ostavila nada, da će na svrhu popušiti jednu cigaretu, nade posljednju žigicu u jednom uglu pisaćeg stola; brzo je zgrabi i s tisuću opreza tare je o gaće, o poplate, o pod, o dovratnike. Kad sva njegova muka osta bezuspješna, smješkajući se i predano): U ostalom, podi ti zapali kuću ovakvim žigicama!

Preveo K.

WWW.UNILIB.RS
УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

PRILOG GRAĐI ZA HISTORIJU PADA DUBROVNIKA.

— Priopćio M. Sardelić. —

Uredujući arhiv hercegnovske Općine, nadoh jedno odeble, ne otvoreno pismo s ovom adresom:

À Monsieur

Monsieur le Commandant Anglais
de Castel-Novo

à Castel-Novo.

(Gospodinu Engleskomu Komandantu Hercegnovoga u Hercegnovome).

S traga je zabilježeno: *Capitata a ore tre dopomeridiane = li 9 Genaro* (stiglo u tri sahata poslije podne = dne 9 januara).

Otvorih pismo i nadoh list i opet jedno zatvoreno pismo. Na listu se čita ovo:

Monsieur le Commandant!

Je prends la liberté de vous adresser la lettre ci jointe pour Monsieur le Général Miloutinovich, vous priant d' avoir la complaisance de la lui faire parvenir avec promptitude. Elle m' a été fortement recommandée.

Si vous voudriez avoir la complaisance de m' informer au retour de ce courrier de la situation actuelle de Cattaro, je vous serais infiniment obligé.

Je saisis cette occasion Monsieur le Commandant pour vous assurer de ma plus parfaite estime avec laquelle j' ai l' honneur d' être, Monsieur le Commandant,

Vieux-Raguse le 8 de Janvier 1814.

Votre très humble, et très obéissant serviteur

Comte Charles de Natali.

Gospodine Komandante!

Uzimjem slobodu uputiti Vam ovdje priloženo pismo za Gospodina Generala Milutinovića, moleći Vas da izvolite učiniti da mu se brzo preda. Pismo mi je bilo jako preporučeno.

Biću Vam beskrajno obavezan, ako me, na povratku ovoga glasnika, izvolite izvjestiti o sadašnjoj situaciji u Kotoru.

Grabim ovu priliku, Gospodine Komandante, da Vas uvjerim o svom najsavršenijem poštovaću, s kojim imam čast biti, Gospodine Komandante,

Cavtat 8 januara 1814.

Vaš najponizniji
i najpokorniji sluga

Knez Karlo ot Natali.

Otvorih drugo pismo i nadoh list i opet jedno zatvoreno pismo. Na listu se čita ovo :

Monsieur le Général !

Je viens de recevoir à l'instant la lettre ci-jointe qui vous est adressée. Je m'empresse à vous la faire passer par un exprès que j'envoie jusq' à Castel-Novo avec ordre de la remettre au Commandant Anglais supposant que vous aurez poussé votre marche jusq' à Cattaro.

Comme Raguse-vieux est l'endroit le plus propre pour maintenir la correspondance entre les Bouches de Cattaro et Gravose, vous pouvez être persuadé Mon Général que je mettrai la plus grande promptitude dans la marche de ce service.

Mon beau-père le Comte de Caboga me charge de vous présenter ses respects. Il se flatte de vous posséder chez lui à votre retour de Cattaro.

Veillez bien Monsieur le Général me conserver vos bontés et agréer l'expression de ma plus haute estime avec laquelle j'ai l'honneur d'être, Monsieur le Général,

Vieux-Raguse, le 8 de Janvier 1814.

Votre très-humble, et
très-obéissant serviteur

Comte Charles de Natali.

Gospodine Generale!

Ovaj čas primih ovdje priloženo pismo, koje je Vama upućeno. Žurim se da Vam ga pošlem po naročitu glasniku, kojega šalëm do Hercegnovoga s nalogom da pismoj preda engleskomu Komandantu, jer mislim da ćete bit nastavili svoje nastupañe put Kotora.

Kako je Cavtat najzgodnije mjesto za podržavañe prepiske između Boke Kotorske i Gruža, Vi možete biti uvjereni, moj Generale, da ću uložiti najveću revnost da ova služba dobro radi.

Moj tast knez Kaboga nalaže mi, da Vam prikažem ñegovo poštovañe. On laska sebi, da ćete kod ñega odsjesti, kad se iz Kotora vratite.

Izvolite, Gospodine Generale, sačuvati mi svoju dobrotu i primiti izraz mojega najvišega poštovañia, s kojim imam čast biti, Gospodine Generale,

Cavtat, 8 januara 1814.

Vaš najponizniji i naj-
pokorniji sluga

Knez Karlo ot Natali.

Na zavoju stoji:

A Monsieur

Monsieur le Général Millutinovich

au service de S. M. I. R. Apost., Chevalier de l'ordre de Marie Thérèse,
Commandant le blocus de Raguse et de Cattaro.

Canal de Cattaro.

(Gospodinu generalu Milutinoviću na službi N. Vel. C. K. Apost., Vitezu ordena Marije Terezije, Komandantu podsjedaña Dubrovnika i Kotora. — Kotorski Zašev.

Otvorih treće pismo. Na zavoju stoji:

Al Signor

Signor Generale Millutinovich

Cavaliere dell'ordine di M. Theresa,
Comandante del Blocco di Ragusa ed Albania.

Servizio Militare.

a Cattaro.

Pressante.

Pismo glasi:

An den Kaiserl. König. Herrn
General-Feldwachtmeister
von Milutinovich.

Česar. Krajev. Gospodinu Ge-
neral-Feldwachtmeister-u ot
Milutinoviću.

Bosanka, am 7-ten Jänner 1814.

Bosanka, 7. januara 1814.

BERICHT.

IZVJEŠTAJ.

Nachdem ich mich in die volle Kenntz von der Lage und Beschaffenheit der umliegenden Gegend von Ragusa, der Forts, und von der Fortification dieser Oerter gesetzt, und über die möglichen Angriffe auf Ragusa sammt den Forts, bey der ganzen Entblössung von Munition und Geschütz, und bey der völligen Ungewissheit, wann alles anlangen werde, und bey dem grossen Missmuth der Bürger in der Stadt über unser Nichtsthun (sie haben

Upoznavši potpuno položaj i kakvoću okolice Dubrovnika, tvrđavâ i utvrđehâ ovih mjesta i razmislivši o mogućim napadajima na Dubrovnik ujedno s tvrđavama, kad nikako nema gèbane i topova, i kad je sasvim neizvjesno kad će sve to stići, i kad su građani u gradu u velike zlovoljni što mi ništa ne radimo (oni su se pismom obavijestili kod grofa Bone, kad će doći austrijska

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА
sich schriftlich bey dem Herrn Grafen von Bona angefragt, wann die oesterreichischen Truppen, Munition und das Geschütz anlangen werden, und wir möchten uns bestreben, dass es bald geschehe, und sie davon avisieren) nachgedacht habe; so fand ich meiner Meinung nach, entweder das Fort Imperiale oder das Fort auf der Insel Croma mit Sturm zu nehmen.

Daraus entsteht die wichtige Frage, welches von beiden leichter zu nehmen wäre. Leichter! wäre das Fort auf der Insel Croma zu nehmen, es hat sehr schlechte, niedrige, höchstens 9' hohe Mauern mit 12 Kanonen besetzt. Vortheilhafter! wäre das Fort Imperiale zu nehmen, da wir von dort die Stadt bombardiren, worauf sich selbe ergeben würde, und wir dann von der Stadt die Insel Croma mit einigen Kanonen und allenfalls Mörsern beschiessen könnten, worauf die Kapitulation ganz bestimmt vor sich gehen würde. Wir verlieren aber bey diesem Sturm, vielleicht doppelt so viel Leute, als wir bey dem anderen Sturm verlieren würden.

Es ist wahr, wenn wir die Insel Croma haben, so haben wir auch Geschütz und Munition, sind daher bereit der Bürger ihren Wunsch zu erfüllen, die Stadt zu beschiessen; wir können zwar auch von der Stadt beschossen werden,

vojska, municija i topovi, i neka nastojimo da to skoro bude, pa da ih o tom izvijestimo); nadoh po mome mišleću uzeti na juriš ili carsku tvrđavu ili tvrđavu na ostrvu Lokrumu.

Iz toga nastaje važno pitaće, što bi od to dvoje lakše bilo uzeti. Lakše bilo bi uzeti tvrđavu na ostrvu Lokrumu; ūeni su zidovi sasvim loši, niski, najviše 9' visoki, i na ūima 12 topova. Korisnije bilo bi uzeti Carsku Tvrđavu, jer bi odatle mogli gadati iz topova na grad, koji bi se tad sam predao, i mi bismo onda iz grada mogli pucati iz nekoliko topova i svakakvih prangija na ostrvo Lokrum, te bi poslije toga sasvim stalno nadošla predaja. Ali u ovom jurišu izgubili bismo možda dvostruko ljudi, no što bismo ih u onom drugom jurišu izgubili.

Istina, kad uzimamo ostrvo Lokrum, imaćemo i topova i ġebane, te ćemo s toga bit gotovi da izvršimo želu gradana: da pucamo na grad; doista i iz grada mogu na nas pucati, no to bi radili i proti svakoj drugoj bateriji što bismo je

was wir auch in einer jeden Batterie wären, die wir gegen die Stadt errichteten, also dieser Nachtheil muss für nichts angesehen werden.

Dass die Stadt in einigen Tagen nach der Einnahme von Croma fällt, ist gewiss, aber dass auch der General Montrichard das Fort Imperiale mit der Stadt übergeben wird, ist nur eine wahrscheinliche Vermuthung.

Wenn wir aber die anderen drey feste Punkte haben, so haben wir Geschütz und Munition genug um das Fort Impl. tüchtig zu bombardiren, und die Leute werden auch durch den ersten gelungene Sturm mehr Muth erlangen, im Nothfalle auch den zweiten zu wagen.

Zu dem Sturm also auf das Fort auf der Insel Croma, braucht man von 300 bis 400 Mann, nachdem sich darin höchstens 130 Mann befinden, wovon 90 Italiener, einige Croaten und einige Franzosen sind. Der H. Hauptmann v. Bogovich meldet sich zu diesem Sturm freiwillig, und versichert, das die ganze Division mitgehen werde; so brauchen wir dann nur höchstens 200 bewaffnete Militzen, wenn der H. Major Nagel mit seinem Baon. bis zu der Zeit nicht anlangen sollte, von dem man bis jezt nichts weiss.

Die nöthigen Schiffe und Leiter sind hier leicht aufzutreiben, so föhlt nichts anderes, als die gnädigste Begnehmigung (sic) von

protiv grada podigli; na tu se štetu dakle čovjek ne smije obazirati.

Da će grad do koji dan poslije zauzeća Lokruma pasti, izvjesno je, ali da će general Montrichard s gradom predati i Carsku Tvrđavu, to je samo vjerovatna slutnja.

No ako uzimamo druge tri tvrde tačke, onda ćemo imati dovoljno topova i ġebane da vaľano bombardujemo Carsku Tvrđavu, a vojska će, kad uspije prvi juriš, dobiti više srca da se do potrebe usudi i na drugi.

Za juriš na tvrđavu Lokrum treba 300 do 400 ľudi, pošto u њoj ima najviše 130 ľudi, od kojih 90 Italijanaca, nekoliko Hrvata i nekoliko Francuza. Gosp. kapetan ot Bogović javľa se dobrovoljno za ovaj juriš i uvjerava, da će čitava divizija (odjelaće) s њim poći; tako nam onda treba najviše 200 oružanih neredova, ako gosp. Major Nagel do tada ne stigne sa svojim pukom, za koji se do sada ništa ne zna.

Potrebite lade i ľestve mogu se ovdje lako naći, te tako ne fali ništa osim najmilostivijeg odođređnja Vaše Visoke Blagorodnosti, da

У Н И В Е Р З И Т Е Т С К А
В И Б Л И О Т Е К А

Euer Hoch- und Wohlgeboren, um Ragusa in einigen Tagen in unseren Händen zu haben. Ubrigens bitte ich Euer Hoch- und Wohlgeboren gnädigst zu bewilligen, dass man den Leuten versprechen könne, dass Privat-Eigenthum der sich darin befindenden unter sie vertheilt werde, wenn der Sturm gelingt, welches Euer Hoch- und Wohlgeboren um so mehr bewilligen können, nachdem in dem Fort sich kein Civil-Haus befindet.

Unterthänigst gehorsamster

*Wolter ... Obt.)**

Dubrovnik do koji dan bude u našim rukama. U ostalom molim Vašu Visoko-Blagorodnost da najmilostivije dopusti, da se ljudima može obećati, da će se privatna imovina onih, koji se unutra (t. j. u tvrđavi) nalaze, porazdijeliti između njih, ako juriš uspije, a to Vaša Visoko-Blagorodnost može tim lakše dopustiti, što u tvrđavi nema ni jedne građanske kuće.

Najsmjernije najpokorniji

Wolter ... pukovnik.

Važnost ovih pisama vidi se iz njihovog sadržaja. Čudnovato je pak kako su ova pisma došla u arhiv općine Ercegovske. Što su ostala neotvorena biće valda s toga, što se nijesu mogla predati generalu Milutinoviću, za koga znamo, da je 14. Januara bio već u Dubrovniku.

*) Cijeli potpis ne mogoh pročitati.

S A N S A R A .

— I. E. —

Najmirnija mi je glava,
Kada mozak u ņoj spava
I izleti iz ņe java!
Što će ova svjetska sprava,
Kad je širom sva krvava
Od volova, kozâ, kravâ
I ljudskijeh od ųrtava?!
Što nebesa hoće plava,
Kad je ovdje sved tućnava,
Zijehaņe i kukņnava,
Djeca kr'ješte još balava,
Istina se krije zdrava,
Laų se uv'jek izmotava?!
Što će ruųa mirisava,
Kad je za tren suha trava?!
Radost, koju ljubav dava,
Što je nego ųprdnâ prava?
Što će ųena još lajava,
Očeųlana il' ćupava,
Naprahana il' ćadava?
Gori jezik kô ųerava,
Pluųte r'jeći kako lava,
Tako da u muųa brava
Bije sree kô u lava,
Trebalo bi da skapava!
Što će pusta sv'jeta slava,
Kad zaųkripi grobna brava?!
Što će silna smrtna strava,
Što grdilo podrųava?!
Blaųena je moja glava
Kad izleti iz ņe java!

ŽALOSTAN BOŽIĆ. *)

— Corrado Ricci. —

Kad jedan od ribara, zatvorenijeh u kućerini, otvori vrata, žestok vjetar utjera unutra jezero vode i ugasi svjetiljku obješenu o grede.

Da opet zatvore vrata, trebalo je da se trojica četvorica opru ramenima. Ali vjetar zviždaše sa svijeh strana, vitlajući na mahove na vańske zidove od kućerine valove kiše i grada, a kroz grlo od dimńaka padahu i prskahu na žeravicu i na vruć pepeo velike vodene kapi, dok napoľu po koji debeli crijep, zanesen od vihora, padaše na zemľu i razbijaše se muklim udarcem.

Ribari ostadoše dugo mućeći u mraku. Nijedan se od njih, pa ni najstariji, nije sjećao takve oluje. Okupiše se oko prozora.

U tami, koja obavijaše zemľu, more i nebo, samo svijetlo oko svjetionika treperaše leskajući se kao zvijezda.

Bucańe mora bijaše tako silovito i isprekidano, da se činaše kovinska tutńava od nebrojene vojske divova, koja udara po golemijem mjedenijem pločama.

Na jednom grom raspori nebo, i pri sumpornoj svjetlosti more se pokaza nakostriješeno i strašno. Valovi se mogahu uporediti samo s lancima gora, koji pokrenuti nekom premoćnom i zatornom silom, gone se i gomilaju, da se razbiju, jedan o drugoga, u bijesnoj borbi.

*

Prasak groma i produćeni odjek grmlavine potrese na svrhu tromo i bõno gledańe ribarã. Jedan se od njih pope na stolicu te opet užeže svijeću. Zatim svi posjedaše oko sirova stola i staše brojiti koje su lađe ribarice izašle pred veće iz luke, koje su se povratile na vrijeme, netom se počelo more uzburkavati, a koje su po tome ostale u bjesnilu nevremena.

Nasta dugo nabrajańe imena onijeh, koji su se toga časa nalazili u pogibli, ako nijesu već kukavno i poginuli.

*) Iz „Rinascita, leggende e fantasie“. Milano 1902.

Ova žalosna sumnja povratu prijašnji muk. Svi promisliše na udovice i na siročad.

Grmljavina bijaše postala po snazi slabija ali po trajađu duža. Oluja se na moru udađavaše i kiša popuštaše. No studeni i silni vjetar još ječaše kroz pukotine kućerine.

Najstariji ribar prihvati pripovijedati. Ni oluja „tridesete“ nije bila ovako jaka. On je onda bio dijete od kojijeh desetak godina, ali se sjeća „kao da je jučer bila“. I kako se sjeća! Za one oluje bijaše izgubio oca. Sjećao se očajađu majćina, kad su joj donijeli mrtvo tijelo muževlevo, koje su našli tek dva dana kasnije, na pustu žalu, sedam miđa od svjetionika. Bio je sav modar, gotovo lubičast, a oči mu otvorene i bijele. Činilo mu se, da ga još vidi.

Osim tijela očeva mu, more bijaše izbacilo na kraj još deset dvanaest lešina. Pa ipak oluja „tridesete“ nije bila ovako strašna kako ova, koja toga časa činaše se da će sunovratiti svemir.

Malo po malo međutim i vjetar počne da popušta. Ribari otvoriše vrata i izadoše. More je i dađe bijesno bučalo u tmni. Samo se mogaše vidjeti svjetionik i njegov odsijev na mokroj zemlji, a s gradske strane slabi blijesak. Tako ribari, vješti mjestima, mogahu poći put kuće lučkijeh čuvara. Za putovađu po mraku čuše bahat drugijeh koraka, plač jedne žene i jedan glas, koji nastojaše da je utješi.

Kako dodoše do tarabe, opaziše na nebu srebrnu prugu duž krajnjeg horizonta. Nena se svjetlost slabo odrazivaše od površine valova, te ih mastijaše slabom olovnom šarom.

Bijaše zora, ali je slaba zraka mučno prodirala kroz oblake.

Uputiše se k bližnoj kući. Dva lučka čuvara stajahu pri ognju, grijući se i sušeći hađine. Više puta, držeći se pod ruku, bijahu pokušali da se probiju do ulaska u luku, s desne strane tarabe; ali studeni i nagli valovi bijahu ih uvijek potisli natrag, skvasivši ih od glave do pete. Jedva jedvice bjehu se održali. O tankoj dlaci da ih vjetar nije odnio i bacio u more.

Protiv srgbe elemenata uzaludno se bijaše boriti. Vратиše se dakle i zatvoriše u kuću, te kad ribari dodoše da se raspi-

taju, ona se dva čuvara pogledaše u oči s takovijem uprepašćenjem, da je riječ svakomu u grlu zapela.

Svijetlo je, i ako sporo, raslo na istoku. Crvenkasta i teška magla propuštaše nejasno sunčanu kuglu, a veliki i dugi sivi oblaci, zasjeđeni gustom lubičastom šarom, udaljavahu se i spuštahu prema sjeveru. Sa zapadne strane, nad gradom, nebo bijaše gotovo vedro. Na poñekim čistim okrajcima modrila sjala se još po koja zvijezda.

Ovaj tužni posnijeh svjetlosti kao da baci malo tišine u veliko bjesnilo mora. Slabi i prolazni odsijevi neke mlake šare tek dodirahu vrhove valova, koji sporije i svečanije potiskivahu jedan drugoga do žala. Ribari i čuvari izašavši na vrh tarabe upriješe oči k rubu horizonta.

Ni jedne lade! Protrnuše od neizmjerne samoće.

Ali dok oni u muku uprtijem zjenicama nastavlahu pretraživati obalu i more, kakav se život budio u gradu!

Sa svijeh zvonika zvona pozdravlahu veselo sveti Božić. Iz dimnaka se dizahu bijele niti dima.

Taj čas spokojne se porodice pripravlahu možda da proslave najprijatniji blagdan, a djeca se vesela budahu, pošto su snijevala o jelkama punijem voća i slatkiša. Niko nije imao raditi toga dana; svaka je porodica bila dužna da ostane na okupu pri stolu ili kraj ognjišta i da se razgovara. Dobar ogañ imao je toga dana plamtjeti i u siromaškijem kućama i smijati se bistro vino iz staklenica i pušiti se najmilija hrana.

Zato su sva zvona slavila.

*

Ali netom se bole svanulo, vidjelo se duž obale više gomila čeladi, ponajviše žena i djece.

To sve bijahu porodice nesretnika zatečenijeh od oluje u pućini, koje pretraživahu obalu i valove suznijem i bõno uprtijem okom.

Tužne li povorke od sve one jadne čeladi!

Medutim nađoše jednu djevojku od ñekih 17 godina, pruzenu na pržini, meðu badeļima i metļikama. U prvi mah, poradi ñena velikoga bļedila, mišlahu da je utopljena, ali, kad

se neke milosrdne duše prignuše da je podignu, primijetiše da još diše. Prenesoše je u lučku kuću, gdje oživljena negama i dobrom vatrom mogne pripovjediti, da je večer prije nežin vjerenik pošao s traktom svoga strica, i da je ona, kad je počela bješnjeti oluja, potrčala na obalu, obuzeta očajanjem. Studen, vjetar i kiša bijahu joj malo po malo oteli svu snagu, tako da je neosjetno pala kao mrtva. A sad joj se činilo, da se oslobada strašna sna. Je li istina da je bila oluja? Je li istina, da se nežin dragi nalazio u pučini? Žalosnijem i vrućijem pitañima odgovaraše samo bucañe mora.

U toliko na obali pojavlahu se prvi tragovi utopleñakâ: dvije velike sohe od mreže, komad katarke s jedne lade i nekoliko dasaka premazanijeh paklinom. I do malo se doista nade i izmrevarena lešina nesretna mornara.

Plač i lelek čeladi, koja je lutala po obali, otpoče opet još očajnije, kako da ih žalosna smrt onoga mornara izvještava i o smrti svijeh drugijeh, koji bijahu one kobne noći ostali la moru.

Grad bijaše veselo rasvijetljen suncem, ali daleko na moru još se vidaše kosijeh kišnijeh pruga.

Na obali rastijaše gomila mornarâ i ribara.

Na jednom mnogo se čeladi zbije na ušću jednoga konala. Među polomljenijeh lađama bijahu se našle druge dvije lešine. Ostaci razbijenijeh lađa poslužiše kao nosila i tada počne, na rubu morskom, žalosni prijenos, dok zvona uvijek slavlahu.

Pri dolasku onijeh čudnovatijeh nosila bijaše nazočna druga mnogobrojna gomila ljudi i žena, koja izgledaše kao poludjela od žalosna i užasna prizora, te se bijaše odigrao malo prije na lučkom ulasku.

Usred srğbe mora i u dubokoj noći bijaše se čudnovatom srećom spasla jedna jedina lađa ribarica. Napori upravo nadčovječni mornarâ, herojâ na očigled smrti, bijahu je doveli u prvu zoru do tarabe. Tada jedno dijete, koje je vršilo prostije posle u lađi, dovedeno olujom i strahom do najstrašnijeg očajanja, kad vidje da će lađa udariti o kraj, uhvati se za konop i pomisli da će dokončati grozne patñe i skokom na krajnje kôce izbjeći napokon pogibli. Ali je zamah bio slab i u nevrijeme, te on osta viseći između nasipa i lade, koja potisnuta

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

valom poleti naprijed, a jadno dijete osta u sudaru užasno zgnječeno.

Bijaše sin nekoga zanatnika u gradu, poslan na tu tešku rabotu za kaznu radi mnogih poroka. Dvapat žrtvom prirode, kolikim je patnjama dao povoda njegov život, a kolikim grizodušnjima njegov smrt!

Grozni prizor ražalosti tako duboko ribare u lađi, da u zaprepašćeću zakasniše baciti konope oko koļa, te ih visok i nagao val opet potisne u more.

Ogromni bijeli oblaci spuštahu se k zapadu. Žučkasto more, uzduž obale, kao da bijaše presječeno za nekoliko miļa kosijem jasno-zelenijem pojasom, koji postepeno prelažaše u bijelu i svijetlu prugu. Grad, blistajući se punijem sunčanijem zrakama, odbacaše sa stakala snopove vrlo intensivne svjetlosti. Zvona se neprestano razlijegahu sa svijeh žvonika u beskrajnoj radosti.

Preveo s talijanskoga Z.

SITNICE IZ DUBROVAČKE PROŠLOSTI.

— A. Vučetić. —

(12)

Opet Marojica Kaboga.

Prijašna jedna naša sitnica pripovjedila nam je nešto o Marojici¹⁾. Ova će nam pripovidjeti ubijstvo što ga je on počinio god. 1662., pet godina prije trešne, i krvni napadaj god. 1675, osam godina iza trešne; oba ova zločina počini on pod svodov-
lem ispred „Dvora“. Toliko prestupak priopćen u onoj sitnici, koliko ova druga dva nedjela dokazuju naprasitost njegove čudi.

Marojica je bio objjestan kao mladić isto kako onda i druga mlada vlastela. „Noćurci“²⁾ nam kažu, koliko su oni bili objjesni. Jamačno objjest ove mlade vlastele dalo je Dubrovčanima povoda da stvore u prijašnje doba ovu posloviцу: „Obdan po Gružu i Rijeci, obnoć po Pelinah i Prijeci“³⁾. Bogatstvo spojeno sa vlasti, koju su vlastela imala, donese im raskoš, te mlada vlastela bijahu plaha, objjesna i razuzdana.

Objjest Marojičina bješe taka, da se našao između starije vlastele kogod, koji mu je prigovarao. Starac⁴⁾ vlastelin, Nikola Sorkočević, malovijećnik, imadaše mladega brata, koji bješe oženjen za Marojičinu sestru. Starcu bjehu poznati Marojičini poroci. On mu ne skrivaše svoje mišljenje, te ga često karaše a kadgod i javno kudaše zbog objjesti, te napokon pred malijem vijećem iznese na vidjelo Marojičine poroke, kad se vijeće sastalo da mladoga vlastelina pozove preda se na opravdanje. Tu ga starac Sorkočević optuži, da je jednom u svojoj objjesti i naprasitosti popu s Korčule skinuo klobuk mačem i da je drugi put mačem udario javnoga službenika i da pomaže nevjernicima Turcima, jer bješe Turčinu darovao veliku pušku.

To darivanje uze vijeće kao svetogrde i prestupak protiv odredaba neke papske bule. Ovome sastanku bješe pak dao povoda neki teferič Marojičin s Turcima. On bješe naime jula 1662.

¹⁾ Upor. 11. broj „Srda“ ove godine; ²⁾ Upor. 9. broj „Srda“ o. g. ³⁾ Upoređi: Poslovice (iz dubrovačkog rukopisa), štampao ih Daničić. U Zagrebu 1871. ⁴⁾ Upor. sadržaj dotičnog zapisa pripćen u predgovoru tragedije „Marojice Kaboga“ Matije Bana. Pretnerovo izdanje u Dubrovniku 1880.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

pozvao u goste u svoje dvore u Rijeku nekoliko trgovaca Turaka i njihova emina, te se vožaše s njima za zabavu po Rijeci. Ovo druženje s Turcima, milo preko mjere Marojjici, bješe zazorno malomu vijeću, koje odluči da mu se pismeno naloži, da se odmah s drugovima vrati u Dubrovnik i prikaže u „Dvor“ na opravdanje.

Naštiti se Marojjica čitajući ovako pismo, ali naštiti se grdno samo na Sorkočevića, kojega držaše začetnikom osvade i provodiocem ovoga morskoga naloga.

Marojjica iskrea Turke, otide u Gruž, ali ne po naredbi ončas u grad, nego prenoći u Gružu. Tek se sutradan 25. jula 1662. prikaže malomu vijeću. Tu mu knez zamjeri, što se nije ončas odazvao nalogu i što se družio s Turcima. Uzrujan Marojjica nesmotreno opazi, da on zna s Turcima bolje općiti, nego ljudi koji bjehu dali da mu se pošalje ono pismo. Ali kad mu se prigovori da je darovao pušku nevjerniku Turčinu, plane gnevom i pobjesnivši zavapi: „Bezobrazno laže ko to tvrdi; ja velu da je ovako, poginulo mi i stotinu života i stotinu duša!“

Odmah ga odaleče iz vijećnice pak ga osude na tri mjeseca tamnice.

* * *

Marojjica je o starome Sorkočeviću možda osnovano držao, da mu napadaji na njega nijesu bili potekli iz moralnijeh načela, nego iz zavisti protiv njegovog, Sorkočevićeva brata, kojega je Marojjica bio zavolio, kao što mu je bratski ljubio i sestru. Kad je Marojjici uručena osuda, on pobijesni od lutitosti, a stari Sorkočević je tada uprav sjedao pred Dvorom i razgovarao se s drugijem starcem. Marojjica zgrabi nož, izleti, dotrči do staroga Sorkočevića, navali naglo na njega i udari ga smrtimec u glavu i u ruku. Sorkočević pade preteško rañen toga dana 25. jula 1672. i preseli se u vječnost 13. avgusta iste godine.

Marojjica ončas po zločinu pobježe, kako se pričalo, u manastir Male braće, najprvo u biblioteku, pak u tajnije skrovište istoga manastira.

U trenutak se prosu po Dubrovniku glas o groznome Marojjčinu nedjelu; cio se grad uzbuni; vijeće se sastalo; javna trubla naviješta puku, koji se bio oko njega nakupio, da se ne

smije dati zločincu nikakve pomoći i da se prekidaju svi posli; promet i trgovina s mjesta zastanu; zatvaraju se velika gradska vrata; noćni kapetani i njihovi stražari čuvaju ih i motre svakoga; časnici za javnu sigurnost premeću zaludu manastir Male braće; zduri trče po gradu, da pozovu opet vlastelu u vijeće; barabanti oboružani prolaze niz Placu; puk vrvi pred Malom braćom; vijeća se kupe, jer se zločinac sakrio pravdi.

* * *

Pored svakoga nastojaña vlasti, zločinac se ne nalazi. Veliko vijeće sutradan izabire desetoricu vlastele i vijećnika, da sa stražama pretraže pomnivo manastir i da uhvate Marojicu. Ali Marojice nema. Vlada napokon 28. jula ponavlja svoj nalog. Desetorica sa stražama dolaze opet u manastir za pretraгу. Nima se pridružuje više kaludera malobraćana, jer je vlada htjela da njihovom nazočnosti pri radu desetorice očuva i poštuje svetost utočišta i samostana. Svi pođu pred bunar (gustijernu), koji se u manastiru nalazi blizu konobe, da i bunar pretraže. Najprije izmjere vodu, pak se momak spusti na užetu. Sad se otkrije čudan prizor. Na vodi plivaše splata, sastavljena iz bačava, na koje bjehu pribijene daske; na daskama postela a na noj pokrivalo i tundela (uzglavlje); uz nu svijećňak (čirak), udunuta svijeća i nekoliko komadića kruha. To bješe dokaz, da je tu sakriven Marojica; ali nega se ne vidaše. Jedan od nazočnijeh vladinijih glasnika pozove ipak do tri puta glasno Marojicu. Negov glas turobno odjekne između stijena i površine vode bez Marojičina odgovora. Tada straže počnu vaľati kameñe od kruništa, koje bješe oko otvora od gustijerne. Netom pade prvo kameñe u vodu, začu se glas iz dubine. Marojica u vodi do grla predaje se državnoj vlasti. Odmah ga izvuku iz gustijerne, izvedu iz manastira i zatvore u tamnicu u Dvoru i zavedu mu pravdu.

Narod, koji se ončas iza zločina bješe uzrujao protiv Marojice, sada ga mnogo žalaše. Marojićini znanci, rodbina i neki strani poslanici u Dubrovniku utjecahu kod dubrovačke vlade na njegovu korist. Najviše se od svakoga zanimalaše mitropolit, koji povede s vladom dugu raspravu o događaju. Pravda se ipak vodila na dugo protiv Marojice, ne kao protiv ubojice, nego kao

protiv krivca velikog izdajstva, jer je Sorkočević pripadao malomu vijeću, a vlada tvrdaše da svi malovijećnici skupa predstavljaju veličanstvo vladarevo, te da Kaboga onijem zločinom bješe napao na samo veličanstvo, te s toga da je kriv velike izdaje. Zato, po kazivaņu vlade, ni svetost crkve ne moĝaše obraniti krivca; zato za ņ nije moglo vrijediti pravo utočišta u posvećenu mjestu. Mitropolit bješe protivna mnijeņa i zaprijeti vijeću prokletstvom, što bješe povrijedilo pravo utočišta i svetost mjesta, i zahtijevaše da mu bude predat zločinac. Vlada se dubrovačka izgovaraše, da mu ga ne moĝe predati, jer mitropolitiska tamnica ne bješe sigurna ni tvrda, a da vođeņe pravde nije još dovršeno. Veliko vijeće, da oda ipak poštu crkvoj vlasti, odabere nekoliko odbornika za dogovaraņe s mitropolitom. Tako Marojica ostane u tamnici u Dvoru sve do velike trešņe. Zaludu bješe nastojaņe prijatelja i samoga mitropolita, koji već iz početka pospješivaše vladu da se požuri s vođeņem pravde. Sam Marojica iz tamnice moļaše za pomilovaņe i malo prije trešņe prikaže molbu vijeću umoljenikâ. Ovo se sastade 1. aprila 1667., i to bješe posledņi sastanak prije trešņe. Molba je pročitana, te bi odlučeno, da se dostavi velikomu vijeću¹⁾.

Nakon pet godina tamnovaņa, dne 6. aprila 1667., velika trešņa donese Marojici slobodu. Kako se dogodilo, da je izašao iz tamnice, nije zabilježeno u historičkijem izvorima.

* * *

Užasna nesreća Dubrovnika biće jamačno i Marojicu u prvi mah žestoko smela i zabrinula. Ali sve što znamo o ņemu, potvrđuje nam, da mu se brzo uzbudila najčišća i najvatrenija ljubav za otaĝbinom i iza trešņe iznijela na vidjelo najlepše ņegove građanske i državničke vrline te ga navela na najveće žrtve za otaĝbinu, radi čega ga Appendini zove jedinjem od četiriju najvećijeh Dubrovčana, premda nije još ni godine 1675., dakle osam godina iza trešņe, mogao ukrotiti naprasitost svoje ćudi. Povjesnički nam izvori potvrđuju, da je on iza trešņe bio između najzaslužnijih plemića za uspostavljaņe reda, za upravu države, za obranu od neprijatelja i za zastupaņe dubrovačkijeh interesa u turskom carstvu. Ovijem svo-

¹⁾ Upor. 6. sitnicu u 11. broju „Srda“ III. god.

ijem velikijem zaslugama ispaštio je uprav ubijstvo počíneno god. 1672. u razjarenosti i svu naprasitost svoje ćudi.

Iza trešnje, u ponedjeljik po Uskrsu, Marojica postane jednijem od šest kapetana, koji su s vojnicima imali braniti grad i povratiti mir i poredak. Dne pako 23. aprila izabrat je u odbor dvanaestorice, koja su vladala državom. Dne 10 juna 1667. izabrat je *ufficiale delle cinque ragioni*; 26 avgusta 1667. poslat je u Konavle da popiše sto vojnika; 15. septembra iste godine poslat je s dragomanom (tumačem) Pavlom Lazzari u Velikoga Vezira u Kandiju; a s Medom Marinovijem Sorkočevićem poslat je 10. novembra i. g. u hercegovačkoga sangaka, a 25. februara 1668. poslat je iznova u Konavle, kako nalazimo zabilježeno u knjigama vijeća. Godine 1671. otide kao poslanik u Tursku, kako smo sve vidjeli u prvoj sitnici o njemu. Ali se najviše proslavio u svojem poslanstvu s Đurom Bućom u Carigrad od 1677. do 1683., kad stavi za otačbinu svoj život na kocku.

* * *

Rekli smo, da Marojica još ni god. 1675., dakle trinaest godina pošto je bio ubio Sorkočevića i odležao u tamnici tri godine, nije mogao ukrotiti naprasitost svoje ćudi. To je istina, jer 20. novembra 1675., pri zahodu sunca, pod svodovl'em ispred „Dvora“, to jest na istom mjestu, gdje je godine 1662. bio ubio Sorkočevića, rani gospara Miha Perova Zamañića. Povod navale bješe ovaj:

Kmetovi Zamañićevi bili su našli na goparevoj baštini tuđu kravu i s toga je zaplijenili. Krava je bila Marojičina. Zapljena bila je prividno redovita, jer godinu dana prije kmetovi Marojićini bjehu našli i ubili na njegovoj baštini dva brava gopara Miha, koji se za to ni ne ozove.

Svađa i navala dogodila se ovako:

Gospar Miho Zamaña nalazio se ispod dvora zajedno sa Sebastijanom Zamañom i s kanonikom Mihom Pucićem (Pozza). Tu je bilo još i druge vlastele, jer su naznačeni kao svjedoci: Klimo Ćivov Menčetić, Miho Agostinov Bonâ, Frano Vlahov Tudizić i Ćivo Karlov Sorgo. Nadode i liječnik Giuliani, fizik vidar, kako su onda nazivali liječnika.

Marojica stupi pred gospara Miha Zamađu i reče mu: „Ona krava, što si mi je uhitio, moja je; zato vrati mi je.“ — Gospar Miho mu odgovori: „Ja ne znam čigova je, ali sam je našo u mojoj baštini; ne jedna, nego deset krava i deset prasaca učinilo mi je zlamente štete.“

Marojica: — Dosta! Krava je moja, hoću da mi bude vraćena.

G. Miho: — Ako je krava tvoja, baština je moja. A tvoji kmeti, kad su lani našli na tvojoj ledini dva moja brava, ubili su mi ih; a ja o tome ni ne vodim računa.

Marojica: — Dosta! Hoću da mi bude vraćena, i ni ti, ni ko se rodio nije kadar da uzme moje.

Iza ovijeh ili sličnijeh riječi, po drugome svjedoku, Marojica trže svoj mač iz korica, te dva ili tri puta udari nim ploštimice po ledima gospara Miha; zatijem iznenada obrne oštar rt mačev protiv néga. Ovaj jadnik, da ga Marojica ne probode, uhvati mač s obijem rukama i potegne mu ga, ali se teško poreže po prstima jedne i druge ruke, tako da mu počne teći mnoštvo krvi i da mu se otkriše žile na nekijem prstima. Sada nastade velika zabuna između ljudi, koji su bili nazočni, a Marojica umače uz Placu i sakri se u prvi mah.

* * *

Ono isto veče odmah se sastanu kazneni suci (*giudici del criminale*) i odmah pošalu jednog od noćnijeh kapetana, gospara Brđu Antunova Đorđića (Giorgi), sa zdurom Batistom i deset barabanata, da uhvate Marojicu gdje god ga nađu, osim u erkvi. Ali ga taj put ne nadoše.

Liječnik Giuliani, zajedno sa svakovima (*cognati*) gospara Miha, odnesu rañenika na postelju. Od straha, od bolesti i od gubitka krvi uhvate g. Nika grči i trgañe i neprestane nesvjestice. On se najteže bio ranio u lijevi palac, zatijem u sredñak i prsteñak iste ruke, u mali prst i u dva sredña od desne ruke. Liječnik mu propiše lijeke za okrepu (*cordiali*) i drugijeh vañskijeh lijeka za okrepu mazañem oko srca i poveže rane na rukama. Ali rañenik se oslobodi grčeva tek nakon dva ili tri dana, a rane zacijeliše nakon dvadeset dana. Prsti mu bjehu još uko-

čeni devetoga januara 1676., a liječnik onda izjavi, da će rañenik moći da počne micati prstima tek kad godišnje doba svrući.

* * *

Malo vijeće počne odmah voditi pravdu protiv Marojice, jer su odmah, prvi dan iza zločina, 21. novembra, saslušani svjedoci kanonik Pucić, Klimo Ćivov Menčetić i liječnik Giuliani, a ovaj, devetoga januara 1676., izdade svoje vještačko mnijeće o rañenikovu zdravlju.

U toliko bio je jamačno uhvaćen Marojica, ili je došao sam pred sud; o tome se ne može ništa razabrati iz dotičnoga zapisa. Osuda proti ñemu izrečena je 12. juna 1676., te je Marojica kažñen, ali preblago, jer je dobio samo dva mjeseca neprekidna zatvora u Leverinu zamjeniva globom od 200 dukata, koja bi se imala utjerati na korist Dvora u Konavlima.

Godinu dana poslije, t. j. 1677., Marojica pođe u ono poslanstvo u Carigrad, u kojemu za spas Dubrovnika stavi na kocku svoj život, jer se pusti zatvoriti od Turaka u okuženu tamnicu, a ne popusti im ni u čemu.

WWW.UNILIB.SS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

DUBROVAČKE ZMIJE.

— Baldo Kosić. —

Porodica: Colubridae. (4)

Rod: Calopeltis.

Calopeltis leopardina, Schr. (*Coluber leopardinus*, Bp.; *Ablates quadrilineatus*, Dum. et Bibron), Šaruļa.

Šaruļa se ističe među drugim našim zmijama osobito svojom šarom te uprav zaslužuje da se smatra najljepšom zmijom ne samo u Dalmaciji nego i čitavoj Evropi; a to pak i radi svojih proporcija tijela. Vrsta je posve obična u Dubrovniku, tako da se može reći, da gotovo nema mjesta gdje je ne bi mogao susresti; vidao sam je na Pilama, na Pločama, na Nunejati, na Konalu i u Lapadu; vidio sam je u gradinama i u ulicama predgrada i t. d.; dakle je za stalno najobičnija zmija Dubrovnika, a mislim i okolice.

Ovu zmiju nije lako zamijeniti s kojom drugom, jer odvaja po svojoj šari (osobito kod tipskih primjeraka) i po obliku i rasporedu pjegâ; što se može naročito vidjeti na mladim primjercima¹⁾. Osnovna je zmičina boja bistro-sivo-pepelasta, na kojoj jako oskaču dva reda nepravilno pakrugastih, smeđasto-crvenih pjega obrubljenih duboko crnim rubom. — Te pjegje, koje teku hrbatnom stranom zmije od glave do kraja repa, zauzimlju po prilici širinu čitava hrbata i spajajući se, obično dvije a dvije među sobom, leže koso aksijalnoj crti životiće. Mjestimice paka spaja se i više pjega, kao n. pr. na glavi, gdje tri pjegje na zatilku prave nešto slično nepravilnu trokutu, kome se vršak produžuje naprijed svojim crnim šilkom gotovo do nozdrvnih ploča od glave. Nizduž su zmičinih pobočaka dva reda crnih mañih pjega, koje se sa strana izmjeñuju sa spomenutim hrbatnim crvenim pjegama. Napokon trbušnom sredinom teče crn pās, kome se rubovi dijele put pobočka u četverouglaste pjegje. Glava je zmičina osprijeda tupasta; gore pokrivena običnim velikim pločama (9), ili ti štito-

¹⁾ U muzejskoj zbirci ima baš lijep mladi primjerak, kome je oko 30 cm. dužine.

vima, i malo se ističe nad vratom zmiје¹⁾, kojoj je u opće tijelo, kako je i gore rečeno, relativno zgodnih razmjera.

Koliko sam imao prilike da opazim, čud ove zmiје nije ni po što blaga: žestoko se brani, puše i hoće da ujede netom joj se ko približi; dapače, prošao i podale od nje, naperi se i odapne vratom kao da te hoće stići i ujesti, premda samo uzduh ujeda.

Prirodnaci broje jednu odliku tipske forme ove zmiје, osnovanu na samoj šari, biva: *Coluber quadrilineata*, Jan.: *Coluber quadrilineatus*, Bp., u koje, mješte tipskih velikih crvenih pjega, teku hrbatom četiri smedasto-crvena pasa, preko kojih su neke na sitno izlomljene ertice, kojim je pak čitava gornja strana zmiје nacičkana. Ove crne ertice mogle bi možda biti ostaci ili, recimo, preinaka onoga crnoga ruba crvenih pjega tipskog oblika, pretvorbom kojih u pasove postala je odlika; a moglo bi se uzeti i obrnuto, to jest, da su se pasovi preinačili i pretvorili u pjegę, u kom slučaju zmiја s pasovima bila bi tip vrste, a zmiја s pjegama bila bi odlika.

Između pomenuta dva oblika šare, ja mislim, da bi bilo mjesta i jednoj trećoj, prijelaznoj formi, u kojoj se stapaju oba oblika, biva, da na hrbatu teku pasovi *odlike*, a nad ovim su *tipske* pjegę. Ovaj je pak oblik možda i najobičniji u Dubrovniku.

U dubrovačkome muzeju ima pet šest primjeraka, među kojim je mladih i odraslih; svi potječu iz dubrovačkih predgrađa, a dužina im je od 30 do 76 cm. Svi su pomenuti oblici zastupani u zbirci reptilâ našega muzeja.

Rod: *Elaphis*.

Elaphis quatuorlineatus, Lacép. (*Coluber quadrilineatus*, Latr.; *C. quater-radiatus* Gml.) Kravosac.

Godine 1898., u „Glasniku“ hr. nar. društva pisah o našem kravoscu i rekoh, da je vrsta naokolo Dubrovnika vrlo rijetka, da ne rečem da je uprav i nema. Sada mogu samo potvrditi

¹⁾ Uprav zmiје nemaju vrata, kako druge životiņe, ali se tako reče radi bistrijeg opisa životiņe i radi običnoga pojma da glava stoji na vratu.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

što onda rekoh, jer od onoga doba ne čuh o ovoj zmiji govoriti osim možda dva tri puta, i to o slučajima podale od grada, biva u Konavlima, gdje je ipak kravosac postao sada prava rijetkost. Kako i onda kazah, dvaput se prosuo u nas glas, da se vidjela velika zmija putem od Gruža kod kuće Delubije i da se zavukla u neke velike guste kupjeñake i dračine (*rubus fruticosus*) što bijahu pod gruškim putem; ali ti kupjeñaci bijahu od mene i drugih prebrani, pa i s lovskim kučkima, ama bez ikakvog uspjeha. Onda se tvrdilo, da to ima biti bio kravosac; ako je bio, za stalno je posljedni što se vidio u Dubrovniku, a ima od toga ne malo godina.

U Hercegovini, kako ljudi od onamo kažu, kravosac nije rijedak, a tako isto i na nekim našim otocima, kao n. pr. na Šipanu, na Mletu i možda na Lastovu. U Ratu, na peleškom poluotoku, na Korčuli, prilično je običan; a čuh od svojih starijih, koji su odanle bili, o njemu mnogo priča kazivati.

Nekada ova zmija nije bila rijetka ni u dubrovačkoj okolini, i nalazilo se, po onome što pričahu, i povećih primjeraka. Tako mi pripovijedaše godina nazad pok. Ivo Melizzi, upravitel bivšeg gruškoga lazareta, da je na Mreinama u Konavlima ubio jednoga kravosca, koji, obješen o ostožje sijena, dopiraše s repom gotovo do tli¹⁾.

O kravoscu se kod nas mnogo pričalo, a pričae se i sada po okolišnim selima. Pričaju, da kravosac sisa krave, a da bi i ženu posisao; da se baca za čeljadi, koja, da ga se oslobode, treba da mu sa sebe vrgnu komad odijela, da se tim zmija zabavi, jer inače, da bi ih zanago stigao i omotavši se okolo vrata zadušio; da zmiji svake godine izade nizduž hrbata nov pàs (pruga), počevši s jednim prve godine, te tako da se sudi koliko živina ima godinâ, a napokon devete godine, kada je kravoscu devet pasova na hrbatu, da će mu krila uzrasti, i tada, pretvoren u zmaja, da će poletjeti i nastaniti se u kakvo jezero, odakle će zadavati puku velike mûke, dok koji svetac ne stigne da onaj puk od te nevoļe oslobodi. Neki kažu, kada se kravosca stavi na vatru, da mu mnoge noge izadu na trbušnoj strani, drugi vele, da pokaže samo četiri noge i t. d.

¹⁾ Kazaše mi nazad neke godine, da su u Lutoj u Konavlima ubili jednoga kravosca, u kome misle da će biti bilo kakve 3 oke težine, t. j. 3 kg. 900 gr.

Što se paka tiče veličine kravoseca, i tu ih se čuje nekoliko, n. pr.: da u deblini dopre do mišice ili bedre jaka čovjeka, da bude dug više hvatova, da se vidjelo kravosaca kratkih a debelih poput mješine, i sličnih bajaka koliko hoćeš. — Ni pô jada paka, da u ove bajke vjeruje samo prost selak, ali je čudnovato, da ne u rijetko i koja ozbilna i izobražena osoba priča o tim babuštinama, dapače da se gdjekad take babuštine i u kakvim novinama čitaju¹⁾.

Ovdje mi dolazi zgodno da prepisem iz pomenute svoje rasprave²⁾, što se meni samu nazad nekih godina dogodilo i što pokazati može, kako je lako da se slučajno uvede u narod kriv pojam o ma kojoj životiñi. Bilo je mjeseca jula, kada jednu večer, došavši kući, sin će mi reći, da je šetajući Gružem ono pobjed vidio zmiju mrtvu sa dvije dobro razvite noge. Ja mu, naravno, na to rekoħ, da to ne može biti, da se to ñemu svidjelo. Na što budući on odvratio, da je za stalno onako, kako on govori, i da je više čeljadi to vidjelo (bila je nedjeļa i čeladi na šetñi put Gruža i Lapada), među kojim učinih ljudi, ozbilno mu rekoħ, da, ne gubeći vremena u govore, uzme feñerić i žigica te da se spremi odmah sa mnom put Gruža, da vidim i ja to po ñemu neviđeno prije čudo, jer inače, da bi moglo kroz noć zmije nestati, a nestavši je prije nego se pregleda, da bi za stalno ostala u puku kriva misao, da ima zmija s nogama.

Kako bi određeno, tako bi i učineno. Bilo je 11 saħati, a sluga postavila večeru na stô; sve se to ostavilo te put Gruža. Zmija bješe s gruške lijeve strane, na „Gimanu“, blizu maloga mosta pred Suhorovom kućom i ležaše ispod puta, na obali kod samoga mora, tako, da je iz jutra plima učinila, bilo bi je bez

¹⁾ Otrag neke godine u jednom našem listu bijaše članak iz nekog mjesta u Dalmaciji, u kome se javljalo o nekoj zvijeri, zmiji, poput mješine, strašno opasnoj, i prigovaralo se prirodñacima da se bave sitnarijama, dok ne mare za naša neviđena u svijetu čudesa. Na ovaj članak odazvao se prof. Brusina u „Glasniku“ hrvatskoga naravoslovnoga društva. — Jedan paka list iz Hercegovine pričaše nazad tri četiri godine o jednoj ondje čudnovatoj otrovnoj ptici, koja zadava govedima svojim klunom teške rane, kojih obično ne prežive. Naravno, za takve vijesti nije odgovaram list, nego onaj koji je te vijesti pisao.

²⁾ „Glasnik“ god. X., str. 4.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

sumnje more odnijelo. Tiha ali mračna bijaše noć tako da, kada stigismo, nijesmo zmiju ni vidjeli. Upalih fećerić i skoćih pod put, te pomoću svijeće nadoh zmiju gdje leži potrbušice sa dvije tako lijepo namještene noge na zadnoj strani tijela, da bi se bio zakleo, da su nezine, izrasle joj uslijed kakve čudnovate anomalije. Ali odmah razumjeh što je u stvari, te uhvativši zmiju za glavu i za rep položih je na kamene ploče duž puta i kazah sinu da one noge nijesu zmijine nego žabe, koju zmija bijaše izjela i koje, pošto prokopaše tanku kožu već na pola gnjila trbuha, izadoše pravilno vanka, jedna s jedne, druga s druge strane tijela, tako, da su se prevarili svi oni koji su zmiju motrili. Proparah tada britvicom trbuh zmijin i izvadih čitavu žabu iz nezine utrobe. Zmija bješe poveći egzemplar bjelouške, *tropidonotus natrix*, a žaba *rana temporaria*.

U kravosca je šara uvijek jednaka i vrlo prosta¹⁾. Preko gornje strane tijela, kojoj je osnovna boja kostañasto-maslin-kasta, teku longitudinalno četiri (nikad više! a po tome i ime: *quatuorlineatus*) tamna pasa, ili ti, kako naš seljak govori, pruta, a dvije vrlo tamne pjege, jedna s jedne a druga s druge strane od glave, idu preko očiju zmijinih gotovo iz zatilka do gubičina rasporka. Doña je strana tijela bijelo-žućkasta, kako slama, sa smeđasto-bistrom pjegom na svakoj lušturi. Zmijino je tijelo zgodnih proporeija; glava se prilično ističe na vratu, i ploče su joj na tjemenu dosta velike. Čelusti su naoružane ostrim i relativno jakim zubima.

U našem se muzeju čuvaju dva živa primjerka ove zmije; prvi je bio ulovljen kod hercegovačke granice godine 1892. (26/V.) te darovan domaćoj zbirci od pok. Dm. I. Jeremića; drugoga je darovao g. I. Težak tri godine otrag. Ovaj posljedni, mlad primjerak, uhvaćen je kod Zadra.

Prvom je kravoscu dakle gotovo trinaest godina da živi u sužanstvu. Prvih je dana bio nemiran, a poslije, nakon nekoliko, prilično se uspitomio; puštao se hvatati rukama a da

¹⁾ Kažu da ima kravosaca gotovo crne boje, a da mladi imaju preko hrbata redove pjega (Brehm); i u nas je jedan mladi kravosac, ali su mu pruge (4) kao u odrasluga. Pjege možda imaju mladi stoprv okoćeni ili u najprvoj mladosti; ja ih ne vidjeh.

ne puše i ne peri se da ujede. Ipak me tijekom vremena nekoliko puta ugrizao, no je malo kada to učinio naľućen, već obično prevaren da je moja ruka tečna hrana; a kadgod me ujio i nehotice t. j. mješte miša, što mu ga pružal, uhvatio i ugrizao mene za prst. Negovi ugrizi nijesu uvijek laki, jer ti gdjekad zabije u ruku četiri pet zubova i tako ih udube, da iz svake rane frca krv kao da si iglom meso probo.

Hrana mu je bila, a i sad je, miševi i ptice, a uz to prvih je godina io dobrovoljno i jajã, koja od nazad nekoliko godina ne voli više. Ptice i miše (mus musculus) guta cijele, malo po malo, okrećući ćelustima sad na jednu sad na drugu stranu (kao što obično sve zmije rade). Jaja je na isti naćin proždirao, a opazio sam više puta, kada bi jaje od kokoši bilo poveće, da bi zmija, gutajući ga, upirala ním o drvenu plohu svoje krletke, i tako se pomagala da što bolje tisne jaje u žvalo; stvar koja bi pokazala i u ovoj životiní ako ćeš baš i blijedu sjenu razuma. Poslije gutaña jajeta ćuo bih obično, kako bi jaje puklo u trbuhu (pãk!)¹⁾.

Kušao sam ovomu kravoscu davati i druge hrane, kao n. pr. mesa govedega, komada mesa od mañih životinã, gušterica, mlijeka i t. d., ali sve to uzalud; mislim samo, da je jedan put pojo zelembaća (Lacerta viridis), a drugi put jednu zmiju (Calopeltis), jer ih je nestalo iz zmijske krletke, gdje ih bijah stavio²⁾. Velike miševce (Mus decumanus) ne će da jede, nego na nñh lutito udara gubicom, grizući ih; tako ne hoće ni poveće ptice; najveća je ptica, što sam do sada vidio da je izjela, bijela ćiopa (Cypselus melba), a ćudno je da je proguta cijelu, skupa s perjem i velikim krilima, kojim su veslaće vrlo duge i ćvrste. Miševa pojede nekoliko izasobice; pet šest od duška, a i više bi, da ih ima. Kada uhvati miša, osobito živa, sved ga gotovo brzo obavije svojim tijelom, kao što ćine udavi (Boidae) i gotovo svi kolubri, a tako isto ćini i s pticama. Poslije mrtveža zmija ne zapoćne odmah jesti, nego nakon nekoliko vre-

¹⁾ Erber govori, da će kravosac, pokle je jaje progutao, oviti se okolo stabla, da ga tako u trbuhu prsne.

²⁾ U pomenutoj svojoj raspravići kaćem, da ova zmija ne jede ni gušterica ni zmijske; ovo što rekoh gore dogodilo se kasnije, a fakat nije izvan svake sumñe.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

mena, i to malo po malo, ali kada postane toplije, kroz letno doba, neprestano bi jela. Tako isto postepeno i prestaje jesti, kada se očute prvi hladni dnevni oktobra mjeseca; tada se i lutu, ako je mišem nudiš.

Kožu kravosac svlači sa sebe svake godine. Prvih godina sužanštva svlačio bi je dva do tri puta na leto, dok je sada svučee samo jedan put, i to pri kraju letnoga doba. Kad ima svučee kožu, izgleda kao nemoćan, mañe jede i ne vidi, jer mu očna kožica, koja je spojena s općom kožom i koja na svučenoj košuljici izgleda kao leća, postane neprozirna. Radi toga zmija tada ne vidi, ili vidi slabo, pa i ne pogađa tačno kada hoće da što uhvati, te i nije čuda da mi je tako više puta uhvatila ruku mješte miša, kako gore rekoh, premda mu miša ili pticu uvijek pružam na štipalici.

Ova je vrsta zmije prilično dobre ćudi; sudim to po živini primjereima što su kod mene, a osobito po hercegovačkome egzemplaru, koji je od toliko godina u sužanštvu i koji mi je stigao već odrastao. Kako sam već kazao, isprva bješe malo nemiran; ali nikad ne opazih u ņemu prave zloće, opakosti, čak ni prvih dana. Naľuti se, dakako, kad ga n. pr. rukom ili čim drugim uckaš; tada se ukoči i sikće, ali ipak i tada se pusti uhvatiti. Naročito bi se prije ľutio pred zimsku mrtvež, ali je sada i u tome popustio, te se naľuti vrlo rijetko. Drugi je mladi kravosac posve blage ćudi, tako da ga ne čuh nikada da sikće, kao ne vidjeh do sada u ņemu ni najmañe nakane da ujede.

Regbi da je kravosac vrlo zimomorna zmija, jer ni za premaľetnih toplih dana, za lijepa sunčana vremena, ne će da ostavi sasvim svoju ložnicu; dapače, da mu je ne razmetnem u neko doba, stajao bi u ņoj gotovo i ľeti. Tako isto čim u jesen zahľadi, on je već u kućici, koju mu s toga treba na vrijeme napraviti. I mladi kravosac isto čini, i tim potvrđuje, da je zimomornost kod ove vrste veća nego kod drugih zmija; barem veća nego kod onih što držah žive, kao n. pr. kod ernokruga, koji je izvan ložnice usred zime, kada nema na poľu mraza i oluje, koju regbi da osjeti nekoliko vremena prije¹⁾.

¹⁾ Ovih dana, premda je vrijeme neobično studeno za ovo doba od godine (konecem novembra i prvih decembra), nadoh kadgod, na svoje čudo, oba

Da zmiје dugo rastu, to je poznato, ali ovaj naš kravosac, bilo radi ropstva, bilo radi čega drugoga (hrane itd.), ne samo da u tome ne čini izuzetka, nego regbi da tu naravnu osobinu tjera do krajnosti, jer ne raste gotovo ni malo, te kroz svih ovih 13 godina što je u ropstvu ne znam je li narastao u dužinu kakovijeh 10 cm. Sada mu je oko 1-60 m od glave do kraja repa. Ako je ovakav spori razvitak kod kravosaca redovan, da koliko je godina onim primjercima, koji, po svjedočanstvu prirodnjakâ, premašuju 2 metra¹⁾? kad se još uzme u obzir, da zmiје, po svoj prilici, sve to mañe rastu što su starije, držeći se da zmiје, u opće, ne prestaju rasti za cijeloga svoga života.

Kravosac živi po čitavoj južnoj Evropi, na kopnu i na sredizemnim otocima do Sicilije (a vidjeli smo, da ni na našim nekim otocima nije rijedak), ali, progonstva radi ili čega drugoga, nigdje ga nema baš mnogo. Pošto ova vrsta premašuje druge u veličini, te je pravi evropejski orijaš, prosti seljak (a i ne sam seljak) od ñe se mnogo straši; kao što se strašio i prije i izmišlao o ñoj bajke i tamanio je što je bolje mogao, s pukom grehotom, jer je kravosac jedna od korisnih zmiја, kojoj su poljski škodljivi miševi najmilija hrana. Neugodni utisak, koji je tim veći, što je zmiја veća, nije kod nas opravdan, jer baš od velikih zmiја nije se kod nas bojati; a ma strah ne razloži!

Ova je zmiја poznata od pamtivijeka i misli se da je Plinijev „*Boa*“. Rimski prirodñak, govoreći o ñoj, kaže, da se hrani kravinim mlijekom; prerasuda, koja je u ono doba bila ja-mačno već odavna raširena u puku, i koja, kako smo vidjeli, nije ipak sasvim iščezla ni do danas. Više puta motreći navade ovoga živoga kravosca, biva naćin kojim hvata hranu, kako uјeda i t. d., gledah i mišlah, je li šta slično moglo dati povoda onoj prići u staro doba? Moguće je, da je kakav ćoban, seljak ili ko mu drago vidio kravosca, kad je uhvatio kakvu kravu, koja je mimo ñ slučajno prošla, za vime, koje se smucalo povrh grma, travurine

dva kravosca izvan ložnice; stojahu vanka po nekoliko ura. — Crnokrug je pak gotovo uvijek nadvoru a tako i sopolja.

¹⁾ Gosp. Hirc veli, da je kravosac 5-7 stopa dug; De Betta 1-50 do 2 m.; Brehm 1-80 do 2-20 m. i t. d.; u ostalom bi se moglo sumñati, da je ova vrsta nekada dopirala i do većih dužina, biva, kada je živjela u gorama, gdje je u rijetko dopirala ćovjeća stopa.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

i t. d., gdje je on sakriven ležao, pa da je taj čoban u strahu promislio, da je zmija uhvatila vime da ga sisa, dok je ona uhvatila bradavicu ili da je ujede ili cijeneći da je kakva živina zgodna za jelo, kako na primjer što meni češće uhvati prst, očito misleći da je prikladna hrana. A možda, kako kažu, da se koji put za sisu i objesi¹⁾ i omota kravi okolo noga, kao što se meni omota oko ruka i kadgod čvrsto do ramena; a mogao bi se o prst i objesiti, toliko udube u meso svoje fine, uvinute zube. Profesoru Hircu kazaše, da pomuzenoj kravi ili kozi nalaze sukrvice na bradavicama²⁾, stvar koja bi, mislim, ipak bila u prilog mome mnijeću i značila, da zmija ujede vime, kao meni ruku. Na svrhu éu opaziti, da po pomenutom profesoru kravosac, u Hrvatskoj i Slavoniji, kome se pripisuju gore navedene osobine, nije ova naša zmija, i ako nosi isto ime. Ondje „kravosci“ bi bile dvije druge zmiје, o kojim éemo poslije govoriti³⁾.

¹⁾ Prirodňak Pallas opisujući običaje zmiје *Zamenis trabalis* kaže, da ée ona ugristi koňu kad ide, a gdjekad mu se i o usne objesiti.

²⁾ D. Hirc, „Naš narod i zmiје orijašice“. „Smotra Dalmatinska“ od 22 srpnja 1896.

³⁾ Hirc, op. cit.

(*Svršice se*).

OCJENE I PRIKAZI.

Milan Begović: *Život za Cara*, Zadar — 1904. Izdaće Hrvatske Knjižarnice. Spiletska društvena Štamparija. — Splet.

Već je prošlo punijeh deset mjeseca od kada se zaratila Evropa s Azijom, od kada po manđurskijem polanama teče ljudska krv na potoke. O ovom se strašnom ratu i piše i govori; svi se divimo hrabrosti i junaštvu ruskoga vojnika, i svi s čudeñem slušamo i čitamo o fanatičnom srtañu u smrt Japanaca. Kao Slovjeni, osjećamo ñeku sklonost Rusu i znamo pače da zgodnom prilikom iskažemo svoje osjećaje, svoje simpatije ruskoj vojsci, ali kao ljudi osjećamo sućut i žalost za nemilo pokošenom mladosti u opće, japanskom kao i ruskom. No malo ih je ipak, koji radi toga osjećaju živu žalost i trnu na pomisao da na stotine tisuća ljudskih glava pada. To je zaboļelo staroga filozofa pjesnika s Jasne Polane, i on je podigao svoj glas na obranu ljubavi i milosrda. I ñegov se glas raširio Evropom; mi smo ga čuli i divili mu se šapćući: „ima pravo“, ali prebrdismo one, te žrtvuju svoj „život za Cara“, pa se ñegov glas odbio onamo, onamo i utonuo u krvave valove, što pláču portarturske stijene.

Sad se eto diže opet glas čovjeka, čovjeka ne velika kao što je Tolstoj, ali ipak dostojna da ga se pomene uz ime onoga velikana, kao što se maleni hrvatski narod, iz koga je ovaj pjesnik nikao, može sasvijem lijepo pomenuti uz ime velikoga ruskoga naroda.

Osamnaest kratkijeh soneta skupljenijeh u knižicu s natpisom „Život za cara“ izgledaju mi kao osamnaest evijetaka savijenijeh u ñežnu kitu s crnom trakom, na kojoj je zlatnijem pismenima zapisato „Život za cara“; na ñežnu, finu a tužnu kitu položenu nad rakom poginulijeh junaka.

G. Begović uzimle samo jednoga vojnika, kao predstavnika sve one mase zdrave momčadi, koja na zapovijed carevu ostavlja svoje ognjište i hrli na daleki istok da ratnom Molohu prinese sebe na žrtvu. Vojnik se oprašta s porodicom, grli se, izusti samo „zbogom“ i navrvješe suze, koje čine kraj. On se u kolima vozi, ostavlja svoju grudu rodeña, sjedi miran i misli

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

na selo, dom i kuću; nekako želi i žudi doma svoga, ali se mūči da želu ugasi. On je ostavio stare roditelje za sobom. Pri vatri se grijući jednoj majci suze se niz lice kotrljaju, a starac je tješi, umiruje, jer nema rašta da plače. U toliko je vojnik i do Moskve prispio. Tu motri lepote Kremļa:

A dole šumi rieka, a na Kremļu
zabruje zvona glasom blagim, mekim

i onda

Poposta časak, prignu se na zemlju,
šubaru skide. Sunčev trak na голу
položi glavu kô aureolu.

Zanose ga crkvene pjesme. Tužna pjesma puni svete prostore, a srca u grudima dršću; dršću kao list na vjetru. Služba je svršila. Patrijarhov se glas vinu „uzdahu sličan“; mnoštvo se zaljula

a iz dna duša krjepki i svečani
zaori uzvik: „-- Bože Carja hrani! —“

Vidjeti svoga Cara!

Titanom on ga drži, on se nada,
da u njeg oko kô zubla
.

Vojnici napuniše vozove i voze se ruskom ravnicom; u vozu odjekuje tužna pjesma, i on naslonio čelo na staklo, gleda kroz prozorčić svijet što ostavlja. Tužan je i pjeva:

. i ti ćeš doći, čekat ćeš me, dušo.
No sve je zalud — jer će biti kasno.

Putuju kroz Sibiriju, a on izvlači ikonieu od majke mu danu, pa je cjeliva. Eno ga gdje dođe u Mugden, „u čudnu varoš“. Motri hramove, trgove i drugo, a sve jedno se sjeća svojijeh dragijeh Boj se bije!

Silna je pućava, prolama se nebo, a zemlja se tresce. „Hurra!“ vojnik kliče, a vojevoda silni bodri, sokoli i viče: „Brže!“ „Naprijed!“

Na njegovu se čelu pokaza crvena krvca, — pada, diže se, u maglu puca. Noć je; iz nesvjestice se budi i pred sobom vidi nekoga, te mu ruho skida, premeće s nim, a i ikonieu mu s vrata otima. I opet se sjeća sela svoga i svijeh svojijeh

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

čuje gdje „tamo na vrelu lagaško pjesma zvoni“, glas drage svoje; pridiže se, pa onda klonu!

Čas kucne bilo, časom se odmara
kô sahat prije neg' će stati. Zuji
kroz mozak čopor misli

trže se te reče:

.
još hoću ljubiti, jošte hoću žiti! —

U pustoj i mrkoj noći daleko tamo počivaju ono dvoje starijih. Pred ikonom je ulanica i gori, kad čitav mir poremeti neka lupnava i

. Na jednom kroči
do vrata neko, lupne poput diva.

Stara se prene i pogleda, vidi pred ikonom gdje drhtavo svijetlo raste, a srce postaje krvavo, rumeno; trepti, ječi bôno i kriči „Majko! Majko!“ A staričinijem licem kô jeseña kiša razliju se suze.

Na bojnomo polu posvuda su povałeni loševi „zgrčenihi pesti, čela izrañenihi“, a mrke im ptičetine kljuju i piju mrtve oči.

. Vjetar duše, puca
trstika žuta, oblaci, goñeni
visokom zrakom, kidaju se. Gasne
pošledña zviezda u naručju zore,
te zlatnim usnam vrške gora lubi.
Na to se lice Proroka sa Jasne
Polane kaza kroz oblak, i zборе
negove časne usnice: „— Ne ubi! —“

Dubrovnik, decembra 1904.

Frano V. Kulišić.

BIJEŠKE.

KŃIŹEVNOST.

O Srđu. — Kad je po smrti A. Fabrisa nastupila pogibao da će prestati i ovaj list, primili smo sa mnogo strana i javnijeh i privatnijeh poruka i preporuka, da nastavimo započeti posao, samo ono što je najglavnije: radova i novaca, nijesmo gotovo ni od koga primili. Mi ipak poslušasmo i, kako je bilo javljeno u br. 3 „Dubrovnika“, na sastanku ovdješćih saradnika i prijatelja Srđevih bi riješeno, da se ovaj kniževni glasnik Srba primoraca i nadađe izdava.

Nakon toliko vremena i neuklonivih smetnja evo sada ovih posljedćih brojeva za prošlu godinu, a do malo dana izaći će i prva dva broja za Januar, pa redom ostali, dok se ne dovede u red izlaženje.

Sve se bojimo, da će se i ovaj posljedćí pokušaj Srba Dubrovaćana izjaloviti, ali njihova je savjest mirna, učinili što su mogli i ne mogli, a ako se u cijelome Srpstvu ne uzmogne naći 400-500 ljudi, koji na ovu cijel' hoće da žrtvuju 12 kruna na godinu, ni 4-5 kniževnika koji joj mogu namijeniti po nekoliko ura na mjesec, biće svakome jasno, da su svi razlozi o potrebi ovoga lista samo prazne riječi, a uzajamnost među Srbima na vrbi svirala.

* * *

Spomen-veče Fabrisu u Mostaru. — Na Vavedenje 4 o. m. priredilo je srpsko pjevačko društvo „Gusle“ spomen-veče u slavu Antuna Fabrisa.

* * *

Spomenik Antunu Fabrisu i Dum Ivanu Stojanoviću. — U Biogradu namjeravaju podići spomenik ovoj dvojici Srba katolika dobrovoljnim prilozima svega srpskoga naroda. „Bosanska Vila“ (br. 21 i 22) donoseći ovu vijest nadodaje, da je žela Srba Hercegovca, da se podigne spomenik i trećem Srbinu katoliku, srpskom narodnom vojvodi Dum Ivanu Musiću.

* * *

Dubrovačka epigrafija. — Na lijevoj strani gruške luke, na nekoj staroj plemićkoj kapelici:

P. I. H. SS.

M. D. XXI.

Na česmi, koja se nalazi u dvorištu manastira u Rožatu:

OMNES · MORIMVR · ET · QVASI
AQUE · DILABIMVR · IN · TERRA
QVE · NON · REVERTVNTVR

MD48.

Na jednoj plemićskoj kući blizu biskupova dvora:

MCCCCLXXIII.

Na pragu nekog starog magazina u Pilama:

VID LVCICH BILANCICH IS DWNE.
1710.

Na ploči ispred dominikanskoga manastira:

S · DELA · FRATERN
ITA · D'ELI · SCHAR
TISCIERI · M · D · XII.

Na stubama, koje vode do vrta manastira frañevačkog, uzidan je ovaj odlomak nekog starog natpisa:

. CALIGA . . .
MCCCC84.

Na stupu tarase frañevačkog manastira:

1626.

F. K. Y.

* * *

Ćirilovski zapis iz Dubrovnika. — Na potoñoj strani rukopisa pjesama Đ. Držića, što je bio nekada Meda Pucića (a sad je u prof. Rešetara), a koji je Jagić upotrijebio na izdanje druge kniige „Starijih pisaca“, nalazi se ovaj zapis, pisan, bez sumnje, u Dubrovniku:

Ћ БЗНКЯ СЛОВЕНСКОЯ
СКИ НАРОДН СКА ГОСПОДЯ
ШЕЛЪ И ШЕДЪ ДЯ ПРОГЛАВЕГ
ЪЗЕНШЕНИЕ ПРЕМ ХРАБРЕНО
ЋЪЪЗЛНОВНИЕ ДЪБРОВЧАНА
РЪДЯНСЛАВЕНК & fine.

P. M. K.

* * *

Akademija frañevačkih bogoslovaca. — Na 13. o. m., o 50-oj obljetnici proglašenja dogme neoskvrñenoga začeća, priredili su frañevački bogoslovci u manastiru lijepu akademiju, na koju su pozvali mnoge goste iz mjesta. Prostrana manastirska biblioteka pretvorila se pod vješto vodenom rukom mladijih bogoslovaca u krasnu dvoranicu s minijaturnom pozornicom ukrašenom i uokvirenom sjajnijem, lijepijem transparentima i zgodnijem natpisima. Hrvatski Tamburaški Zbor, pjevački zbor bogoslovaca s delectantima i — last not least — poznati naš kvartet, sastavljen od gg. Ivana Čižeka, prof. Joza Katića, d.ra Jera Pugliesi i Boža Hoppe, začiniše do kraja ovu skromnu zabavu i oslaćaše uživaće slušaocima.

Naravno da ovakva vrst zabave zablješti oči te ne može da bude pouzdana podloga za ocjenu o naućenom napretku, ali ipak svak ko je bio na ovoj zabavi i pažljivo saslušao sve one sastavke: govore, pjesme i rasprave

na različitim jezicima, mogao se uvjeriti, da bogoslovci imaju zaista vrijedne vaspitače i da između njih ima više od jednoga koji će bit od dike svojim učiteljima. No ogriješili bismo se o iskrenost, kad ne bismo pomenuli i neke možda sitne nedostatke, ali dovoljne da oslabe ugodnost cjelokupnog utiska.

Iz usta izobražena čovjeka, osobito svećenika, propovjednika po zvanju, treba da se suču riječi pitome i ugladene ne samo po formi i značenju već i po načinu izgovaranja. Ovaj je zahtjev neizbježan nada sve kad se recituje ma u kom jeziku. U recitovanju, pored biranijeh riječi, pravilna i književni dotjerana jezika, najglavnija je stvar tačan, besporočan izgovor. Dijalektične grube osobine, netačan izgovor pojedinih glasova, pogrešno akcentovanje paraju uši i mogu da pokvare pa čak i da sasvijem potru utisak i najizvršnjega sastavka. Na to kao da se nije obraćala dovoljna pažnja u manastirskom vaspitavanju. Čak ni izgovor latinskoga jezika, koji je u katoličkim manastirima toliko običan, nije bio sved dotjeran.

Ovo su sitnice, koje nije teško ispraviti, kad se na vrijeme zapaze, pa se nadamo, da nam naši vrijedni Malobračani ne će zamjeriti na ovijem prigovorima. Pouzdavajući se u to nadodaćemo još jedan o čestoj neumjerenosti i nesurazmjernosti mimike.

Mimika treba da prati recitovanje više nego obični govor, ali nikad kao prost tumač izgovorenijeh riječi već ili kako pomagač izraza i tumač osjećanja koje nije moglo naći dovoljnog ili zgodnog izraza u samijem riječima, ili kao sredstvo za živopisno i očigledno opisivanje događaja ili stvari. Sved pak treba da bude neprisižena, prirodna i u tačnom suglasju sa svojim moventom. Ukočeno dizaće ruke uzgori svaki put kad se spomene krov, ili pokazivanje nizdođe svaki put kad se izgovori riječ zemlja, ili zavrtaće očima uzgore svaki put kad se pomene nebo itd., a to sve vrlo često bez ikakve potrebe i bez malo toplote i osjećaja u izgovoru — stvar je smiješna. To je mimika što se u većini internata naturuje ludoj djeci, ali koja se ne pristoji odraslijem mladićima, ni ozbilnosti predmeta. Na drugi se način mogu zagrijati slušaoci, ali, dakako, tu je prvi uvjet „si vis me flere...“

I ovim bismo završili, da nam nije na sreću teži prigovor, koji ne može teretiti bogoslovce ni njihove starješine, jer je općenit i vrlo opsežan, pa daleko premašuje granice njihova kruga. Kazaćemo ga, jer je u direktnoj vezi s jednom tačkom programa.

Slušajući sve one skolastične rasprave, u kojijem se sve dokazivanje i prepiranje svodi na prazne riječi, proste simbole, osjećali smo, kako su manastirski zidovi nepristupačni novome duhu te vlada u svijetu, a kad smo gledali onaj nespretno udešeni „sastanak razuma i vjere“ i pri kraju čuli naivni smijeh što ga je u mladijem dijacima pobudio nedičan poraz razuma na pozornici, proživjesmo u tren jedan dio svojeg mladeg doba i protrnismo radi neugodnog razočaranja što će mnoge od onih mladih ljudi dočekati, kad već zaređeni prekorače sjenu manastirsku i u dodiru sa svijetom sudare se sa surovom logikom fakata, pred kojom sve mreene s oči padaju — pa se nalutismo na starije i pametnije, što već jednom — baš u interesu vjere, čiji su glasnici — ne će da uvide, da je pogrešan put kojijem vode podmladak

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

svjetovni kao i duhovni. Ono neprestano uporno dokazivanje stvari što se ne mogu dokazati, ona neiskrenost u vaspitańu koja samo časovito može da prikrije grдно nesuglasje između nauka vjere i naučnijeh istina, mješte da odgodi ili ukloni, skoro uvijek pospiješi ili čak i izazove konflikt između vjere i razuma i napravi za rana od mladića bezvjernika ili licemjerca. Zašto ne priznati odmah u početku, da je vjera stvar srca a ne razuma, stvar osjećańa a ne uvidavnosti i tako se ukloniti konfliktima koji mogu da svrše samo uništeńem jednoga ili svojevajnom odrekom na drugoga?

Vjera i razum ne mogu se miješati, ne mogu se upoređivati, a još mańe živjeti u uzajamnoj podčińenosti. Prva se rada i živi od straha i ljubavi, drugi se podštapa samopouzdańem i iskustvom; nińh dvoje treba da živi svaki o sebi, životom odvojenim i nezavisnim jedan od drugoga, ne hoteći znati jedno za drugoga i ne ispitujući jedan drugoga. Nińhova carstva treba da su razdijeljena; gdje poćine jedno prestaje drugo. Kad se tako vladaju, mogu živjeti jedan pored drugoga i naizmjenićno kraljevati i u jednoj istoj kući t. j. u istome tijelu, u istoj duši, inače nikako. No tim dvogubim životom ne može da živi svaki ćovjek, zato se sasvim pravo każe, da kao što je razum dar bożiji, tako je i vjera milost bożija. Ne može svak reći: „Credo quia absurdum“, a još mańe može svak ne vjerovati.

No mi smo se odveć uđajili od predmeta i zaplovili pućinom kojoj se krajevi ne mogu dođledati, pa udaramo taćku veleći: Blago onijem te mogu vjerovati!

* * *

Autobiografija Maksima Gorkoga. — Nakladnik Maksima Gorkoga zaiskao je od neġa, da mu pošle podatke o životu svom. Gorki mu je odgovorio ovako:

„1878. ėizmarski šegrt, 1879. šegrt kod ertaa, 1882. sudoper na parobrodiću, 1883. pećar, 1884. pazikuća, 1885. pećar, 1886. ćlan hora putnićke družine, 1887. ulićni prodavalac jabuka, 1888. kandidat na samoubijstvo, 1889. odvjetnićki pisar, 1891. putnik pješak kroz Rusiju, 1893. nadnićar na željeznici, 1894. izašla je moja prva novela — Kńiżevnik Maksim Gorki.“

* * *

— Na 10 decembra navršilo se 100 godina da se u Parizu rodio veliki francuski pripovjedać Eugène Sue. Kao ljekar ućestvovao je 1823. u vojni na Špańolsku, u više putovańa do Amerike i Zapadne Indije i napokon 1827. u boju kod Navarina, u Grćkoj, nakon ćega je istupio iz vojnićke slużbe i dao se na slikarstvo, ali uspjeh koji mu donese neġov prvi roman „Kernock le pirate“ (1830.) privuće ga lijepoj kńizi. Nakon nećoliko romana iz pomorskoga života i nadri-historijskijeh djela, izda on svoj veliki, sensacionalni roman „Mystères de Paris“, koji mu odmah raznese ime po svijetu. To ga uputi socijalnom romanu. „Le Juif errant“, „Martin, l' enfant trouvé“, „Les sept péchés capitaux“, „Les mystères du peuple“, „La famille Jouffroy“, „Les secretes de l' oreiller“ (da navedemo samo najglav-

nije) izadoše jedan za drugim, i Sue posta jedan od najpoznatijih i najraširenijih pisaca, čija su se djela prevodila i čitala u svim jezicima, kao-
noti zabrañen plod. Danas je njegova slava potamñela kao mnogijeh i mno-
gijeh drugijeh razglašeniñeh za života ljudi. Umro je 1859. u Annecy u Sa-
voji, gdje se sklonio g. 1851. kad je poslije državnoga udara bio prognat iz
Francuske.

* * *

Nova azbuka kod Japanaca. — Japanci hoće da se i na kniževnom
poļu što više približe Evropljanima. Gledajući kako im se vojska, na evrop-
sku izvježbana i naoružana, junački nosi s Rusima, riješise se i kniževnici
i naučeñaci japanski da zagaze u rat proti zastarjelom, ukoćenom i neprakti-
tićenom pismu kinoskom i da ga zamijene elegantnijim i prikladnijim evrop-
skim pismom. Radi se sad o tome, je li za japanski jezik zgodnija ćirilov-
ica ili latinica. Da pisañe ima biti fonetičko, u tome se svi slažu. Kako
pariski „Rappel“ javlja, regbi da će se pitañe o novoj azbuci riješiti prije
nego li vojna u Manguriji.

LICA.

Sedamdeseta obljetnica Dra Valtasara Bogišića. — Na 20 o.
m. navršuje Dr. Valtasar Bogišić sedamdesetu godinu života, a ove iste
godine navršilo se i četrdeset godina, otkad je postao doktorom prava na
bečkoj universitatu. Pred dvije godine ispunilo se četrdeseto ljetu, otkad je
ovaj glasoviti naš učeñak i zakonoša postao doktorom filosofije u Gisenu u
Nemačkoj. Prilikom toga jubileja „Srd“ je uza sliku slavljenikovu donio i
glavne podatke o životu njegovu. Sada nam ne preostaje već čestitati D.ru
Bogišiću ovaj znameniti god i dati izraza sved gojenoj želji, da mu bude
dano još dugo požvjeti u zdravlju i radosti na slavu i utjehu opuščeloga
Dubrovnika a na ponos i diku cijeloga srpskoga naroda!

* * *

70-godišñica Frana Ž. Kuhaća. — Na 15. p. m. proslavio je ovaj odlični
hrvatski muzikolog 70-godišñicu svoga života. U oči toga dana priredila su
pjevačka društva „Merkur“, „Sloboda“ i „Sloga“ serenatu svećaru, a na dan
proslave priredio je „Hrv. Zem. Glazb. Zavod“ s pjevačkim društvom „Kolo-
lom“ svećanu matineju, na kojoj su izvedene ñeke kompozicije Kuhaćeve uz
klicañe i pozdrave slavljeniku.

Frano Kuhać rodio se 1834. u Osijeku, a muziku je učio u Peštan-
skom konservatoriju. Poslije nauka putovao je po cijelom slovenskom jugu
hvatajući u note narodne melodije, koje je kasnije obradio i do 1882. izdao
u 16 svezaka sa 1.600 popjevaka, utrošivši u taj naporni posao sav ovaj
imetak. Osim toga napisao je biografije mnogih znatnijih muzičara naših,
pjevaća i pjevačica. Dosta je reći, da njegovih većih i mañih kniževnih ra-
dova ima oko 200, a štampanih kompozicija preko 60.

* * *

У
Н
И
В
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

— Na 6 o. m. proslavio je prof. dr. Hermann Senator, upravitelj III medicinske klinike i universitetske poliklinike u Berlinu, svoju sedamdesetu objećnicu. Kao vrijedan ućenik fiziologa Ivana Müllera i internista Schönleina i Traubea, on je dostojno produžio njihov rad i mnogim svojim raspravama iz unutarnje medicine, dermatologije i sudbene medicine zadužio u velike nauku, osobito pak svojim radovima o bubrežnijem bolestima.

UMJETNOST.

Narodno Pozorište u Biogradu. — Primili smo „Pozorišni Godišnjak“ Krajevskog Srpskog Narodnog Pozorišta u Biogradu za sezonu 1903-4. Iz toga vrlo zgodno i prijegledno uredenog izvještaja vadimo ove podatke.

Za trajanje sezone t. j. od 15 (28) avgusta 1903. do 29 juna (12 jula) 1904. bilo je svega 260 predstava, od kojijeh 204 večerije a 56 dnevnijeh; predstavljeno je 46 novijeh djela, a od tijeh 22 originala i 24 prijevoda.

U prijevodima je 15 francuskijeh komada („Svadbena pohoda“ i „Kneginja Žorž“ od *Dima sina*, „Na telefonu“ od *Š. Foleja i A. de Lorda*, „Lolota“ od *Melaka i Halevi*, „Posnica“ od *Žana Žulijena*, „Sid“ od *Pjer Korneja*, „Silom lekar“ i „Pućanin kao vlastelin“ od *Molijera*, „Domaće ognjište“ od *Moris Meterlinka*, „Sigurni mušterija“ i „Buburoš“ od *Žorža Kurtelina*, „Kralje se zabavlja“ od *Viktora Higa*, „Vještica“ i „Toska“ od *Viktorijena Sardu*, i „Zaza“ od *P. Bertona i Š. Simona*), 3 njemaćka („Mladost od *Maksa Halbea*, „Tkaći“ od *Gerharda Hauptmana* i „Ašikovaće“ od *Artura Šniclera*), 2 ruska („Na dnu“ od *Maksima Gorkoga* i „Na posijelu“ od *Aleksandrova i Starickoga*), 2 talijanska („Prava duše“ od *Đuzepe Đakozza* i „Mirandolina“ od *Karla Goldoni*), 1 engleski („Vesele žene vindsorske“ od *Šekspira*) i 1 norveški („Aveti“ od *Ibsena*).

U originalima su 2 tragedije, 7 drama, 5 komedija, 3 prigodne scene, 1 komad iz narodnoga života s pjevanjem i 3 komada inscenovana iz narodne i umjetnićke poezije. Ovo su ti originali: „Stanka Rankovićeva“, „On“ (štampano prvom u „Srdu“) i „Vladika u Poljicama“ od *Sretozara Ćorovića*, „Naša djeca“, „Grijev za grijeh“, „U srpskoj kući“ i „Pod oblacima“ od *Branislara Nušića*, „Proplanak slave“ i „Neznani gost“ od *Dragutina Ilića*, „Tri hajduka“ od *Zmaj-Jovana Joranovića*, „Ekvinocije“ i „Dubrovaćka Trilogija“ od *Iva Vojnovića*, „Na uranku“ od *Nušić-Binićkoga*, „Vladislav“ od *Jovana Sterije Popovića*, „Prolog proslavi ustanaka od *Milorada Mitrovića*, „Prvi srpski ustanak“ i „M. M. P.“ od *M. Sretenovića*, „Srpski ustanak“ (inscenacija narodnijeh pjesama), „Na slavi“ od *Sima Mataruļa*, „Mladost“ od *Milorada Petrovića* i „Guska“ od *Jovana Protića*.

U prijevodima (5 klasićnijeh i 19 modernijeh) su 1 tragedija, 14 drama, 8 komedija i 1 komad iz narodnoga života s pjevanjem.

U cjelokupnom repertoaru predstavljeno je 160 komada (56 originala i 104 prijevoda) — u 260 predstava — 297 puta. Predstavljali su se originali 89 puta a prijevodi 208 puta; od toga originalna tragedija 12 a prevedena 25 puta, junaćka i historijska drama 15 odnosno 39 puta, moderna

drama 13 odnosno 43, komedija 18 odn. 61; opera originalna 3 put, melo-drama i narodni komadi s pjevanjem 17 puta, inscenovana narodna i umjet-na poezija 8 i prigodne scene 4 puta (sve posljednje u originalu); u pri-jevodu melodrama 9, opereta 19, feerija 3 a narodni komadi s pjevanjem 12 puta.

Od srpskijeh djela, osim već pomenutih novina, predstavljali su se ovi komadi: „Dido“ od *Veselinovića i Brzaka*, „Potjera“ od *Veselinovića i Stanojevića*, „Podvala“ od *Glišića*, „Hajduk Veljko“ od *Dragaševića*, „Dva na-rednika“ preradba od *Đurkovića*, „Šaran“ od *Z. J. Jovanovića*, „Smrt Peri-klava“ od *V. Ilića*, „Pribislav i Božana“ od *Drag. Ilića*, „Stanoje Glavaš“ od *Đ. Jakšića*, „Maksim Crnojević“ od *L. Kostića*, „Sudaje“ od *Marinkovića i Ćubinka*, „Ivkova slava“ od *V. Milkovića*, „Kosovo“ iz narodnijeh pjesama, „Knez od Semberije“, „LiJan i Omorika“, „Običan čovjek“ i „Pučina“ od *Br. Nušića*, „Saćurica i Šubara“ i „Šokica“ od *Okrugića*, „Život za dinar“ od *Đ. Rajkovića*, „Koštana“ od *B. Stankovića*, „Boj na Kosovu“ „Zla žena“, „Kir Jaňa“, „Prijevara za prijevaru“ i „Gandrjiv muž“ od *Sterije Popovića*, „Mi-loš Obilić“ od *Subotića*, „Ľubavno pismo“, „Na badnji dan“, „Pola vina pola vode“, „Francusko-pruski rat“ i „Čestitam“ od *Trifkovića*, „Todor od Sta-laća“ od *Ovjetića*, „Makedonska krvava svadba“ od *Crnodrinskoga*.

Od srpskijeh pisaca najviše su igrani Nušić 14 puta, Vojnović 10, Sterija 8, Ćorović 6, Trifković 5, narodne pjesme 5, Drag. Ilić 4, Okrugić, Zmaj, Dragašević, Nušić-Binički, Petrović, Milković po 3 puta, Jakšić, Ma-rinković i Mitrović po 2, a ostali po 1 put.

Po literaturama igrano je 61 francuski komad 121 put, 20 nemačkijeh — 35 puta, 10 engleskijeh — 28, 3 ruska — 7, 4 talijanska — 5, 2 nor-veška — 4, 1 maloruski — 4, 2 mađarska — 3 i 1 rumunski 1 put.

Klasični komadi igrani su svega 50 puta.

Od stranijih pisaca najčešće su igrani Šekspir 24 puta, Sardu 22, Dima sin 14, Molijer i Melak po 9, Vest i Held 7, Šiler i Higo po 6, Dima otac, D' Eleri i Gorki po 5, Kornej, Kurtelin, Brije, Berton, Ibsen, Hauptman, Aleksandrov po 4, Hal, Mirže, Meterlink, Rajmund po 3, Bomarše, Buržoa i Feval, Galina, Gete, Gogol, Žilijen, Meris, Ordono, Pol, Suderman, Tot, Folej i de Lord, Halbe i Šnicler po 2 put; Almaši, Barijer i Pluvije, Blum, Blumental i Kadelburg, Bušardi, Gangofer i Brociner, Goldoni, Guckov, Di-manoar i Klervil, Dir i Šivo, Dode i Belo, Đakoza, Đakometi, Žil i Mortije, Kope, Kremije i Dekursel, Labiš i Mišel, Mari i Grizije, Milo-Jenko, Mise, Mozer i Šentan, Morijer, One, Pajeron, Tomas i Holtaj po 1 put. Od ko-mada: „Ptičar“ 7 puta, „Vesele žene vindsorske“, „Vještica“ i „Toska“ po 6, „Romeo i Julija“, „Silom lekar“ i „Mamzel Nituš“ po 5, „Hamlet“, „Sid“, „Pučanin kao vlastelin“, „Gospoda s kamelijama“, „Kra] se zabavlja“, „Dra-gana“, „Zaza“, „Tkači“, „Na posijelu“ po 4; „Kin“, „Svadbena pohoda“, „Čergaški život“, „Madam San Žen“, „Gejša“ po 3, „Sevijski berberin“, Gr-boňa“, „Tako ti je to u svijetu, dijete moje“, „Egmont“, „Revizor“, „Stari kaplar“, „Tri musketira“, „Ženski prijatel“, „Kneginja Žorž“, „Pesnica“, „Aveti“, „Pohod na sjever“, „Buburoš“ „Sigurni mušterija“, „Lolota“, „Tri-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

koš i Kakole“, „Devedeset treća“, „Lutka“, „Vasantasena“, „Raspikuća“, „Otagbina“, „Seoski lola“, „Na telefonu“, „Mladost“, „Kralj Lir“, „Mletački trgovac“, „Otelo“, „Richard III“, „Razbojnici“ i „Ašikovanje“ po 2, a ostali po 1 put.

Cjelokupni prihod u sezoni bio je 129.071:50 dinara, više no ijedne godine do sada; od srpskih predstava 24.570:51 (ili ti 422:54 odsijekom od svake predstave), a od stranih 104.500:99 dinara (ili ti odsijekom 517:33 din. od prestave).

Gostovanja je bilo malo. Od pojedinih lića: Desanka Đorđević u tri navratka, Dušan Janković pjevanjem između činova i Oskar Angeli u „Sevilskom berberinu“; od družina: Članovi pozorišta „Sindelić“ sa tri komada, pa u decembru članovi makedonske pozorišne družine u komadu „Makedonska krvava svadba“, a u maju 1904. Italija Vitaliani sa svojom družinom u više predstava.

Proslava je bilo nekoliko. 16 (29) oktobra proslavila je g. ca Emilija Popović dvadesetpetogodišnicu svoga glumačkoga rada; 15 (28). novembra proslavljena je 25-godišnica smrti Đure Jakšića. Predstavlan je naročiti prolog Drag. Hlića „Proplanak slave“ i Jakšićev „Stanoje Glavaš“. Novembra 27 (10 dec.) proslavljena je 70-godišnica Zmaja Jovana Jovanovića. Predstavljao se jedan čin Bran. Nušića u čast Zmaju „U srpskoj kući“, inscenovana Zmajeva pjesma „Tri hajduka“ i Zmajev „Šaran“. Decembra 30 (12 jan.) proslavljeno je Sterijino veče. Premijera Sterijinog „Vladislava“ otpočeta je recitovanjem njegove pjesme „Moja težnja“ i prigodnijih stihova u pjesnikovu slavu pred kipom pjesnikovim u gomili ličnosti iz njegova repertoara. Februara 14 (27) proslavljena je stogodišnica srpskog ustanka. Toga dana predstavljn je prvi put komad „Srpski ustanak“ (inscenovane narodne pjesme). Juna 2 (15) proslavljena je godišnica izbora kralja Petra I. svečanom predstavom „Srpski ustanak“.

Pri kraju „Godišnjaka“ je program za sezonu 1904-05, na koji ćemo se možda osvrnuti u narednom broju.

* * *

Jakšićevo veče. — U Biogradu 28 p. m., kao na obljetnicu smrti srpskoga pjesnika Đura Jakšića, priredilo se u Narodnom Pozorištu „Jakšićevo veče“. To su se veče igrali odlomeci iz njegovih drama „Jelisaveta“, „Stanoje Glavaš“ i „Seoba Srba“; bila su prikazana dva prizora iz pjesnikova života, dalje se recitovalo „Na Liparu“ s novom uvodnom muzikom i otpjevano su i dvije pjesme: „Potok žubori“, duet od Josipa Markovića naročito prerađen za ovu priliku, i „Padajte braćo“. Pjevao je pozorišni hor i hor društva „Jakšić“ uz pratnju orhestre.

* * *

— Po tragičnoj smrti Vereščagina, koji je s admiralom Makarovim poginuo na oklopnači Petropavlovski, umjetnička ostavina njegova bila je izložena na prodaju u Petrogradu. Sve te zaostale radove velikoga umjet-

nika, među kojijem ima i nekoliko započetijeh motiva iz rusko-japanskoga rata, kupio je car Nikola.

* * *

— 21 o. m. priredila je čuvena pjevačica Adelina Patti u Petrogradu koncerat u korist ruskog Crvenog Krsta. Tom prilikom je veliki knez Vladimir poslao pjevačici divan lovorov vijenac od suhoga zlata. Vijenac je remek-djelo zlatarske vještine; samo čisto zlato, osim izrade, stalo je na 30.000 rubaļa.

* * *

— Dne 14 o. m. davala se u Pariškoj Operi Wagnerova opera „Tristan-u i Isolda“. Već 1899. bili su pokušali uvesti ovu operu u Pariz, u Nouveau Théâtre-u, ali bez uspjeha.

* * *

— Nova opera Leonkavala „Berlinski Roland“, koju je komponovao po želji cara njemačkoga, igrala se 13 o. m. prvi put u Berlinu s velikijem uspjehom, pored sve nepovoljne ocjene nekih njemačkih kritičara.

NAUKA.

Prozračnost atmosfere. — Osim vodenijeh para u vazduhu ima sved mañe ili više sićušnjih čestica praha. Množina i vrsta te vazdušne prašine zavisi opet o prilikama svakog pojedinog kraja, o visini vazdušnih slojeva, o vremenu itd., a o tome visi opet čistoća i prozračnost vazduha.

Da vazduh nije sasvim prozračan, to svak vidi, inače ne bi daleki predmeti izgledali uvijek obaviti tankom bijelo-plavetnom mahramom. Posljedica te nepotpune vazdušne prozračnosti je opća danja svjetlost, koje ne bi bilo da svaka čestica ne zadržava jedan dio svijetla što na ņu pada a ostali dio odbija i rasipa. Kad bi vazduh bio posve prozračan, ne bi odbijao svijetlo, a tad bi, istina, bili jače rasvijetljeni predmeti na koje bi neposredno padalo svijetlo, ali bi sjene bile sasvim crne i u ņima bi vladao potpun mrak; tako isto nebo ne bi imalo svoje modre šare već bi bilo duboko crno.

Što je prozračniji vazduh, veća je razlika između obasjanijeh predmeta i sjenā, a najveća je prozračnost vazduha onda, kad je nebo zastrto tankijem vlaknastijem oblacima.

Po ovome je jasno, da i prozračnost atmosfere ne može biti sved i svugdje jednaka; na visinama je n. p. veća nego li u dolinama, poslije duge kiše, koja obori veći dio vazdušne prašine, ili poslije oluje, kad se nebo naglo razgali, mnogo veća nego li za sunčanijeh i vedrijeh dana, baš kako što vladika pjesnik veli: „Iza tuče vedrije je nebo.“

No sve su to obična, svakidašnja, da tako rećemo, kolebanja prozračnosti vazdušne, o kojijem ne treba trošiti više riječi.

Drugi je posao, kad se ma iz koga razloga odjednom jako povećā mnoštvo sitne prašine u vazduhu, koja doprijevši do visokijeh slojeva bude

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

vjetrom i strujama raznesena po cijelome svijetu. Takav je slučaj regbi bio u avgustu 1883 g. i u proljeću 1902.

Znanstvena promatranja po cijelom svijetu pokazala su, da se između 1902. i 1903. godine znatno umanjila prozračnost vazduha, te da je toga radi jakost (intenzivnost) sunčanijih zraka oslabila. Švajcarski fizičar Henri Dufour opazio je na aktinometru (sprava za mjerenje toplote sunčanijih zraka), da je to slabljenje počelo u decembru 1902. i da je raslo do marta 1903. otkad je opet počelo malo po malo opadati. Mjerenja A. Gockel-a, posmatranja M. Wolfa u Hajdelbergu, S. P. Langley-a u Vašingtonu i Ladislava Goreynskoga u Varšavi potvrdila su vanrednu neprozračnost vazduha.

Pomenuti švajcarski fizičar tražio je uzrok ovoj neobičnoj pojavi i pripisao ga sitnom prahu izmetnutu iz vulkana Antilskih, a osobito iz brda Pelée tijekom silovitijih provala u proljeću 1902.

Reklo bi se nemoguće, da nebesko tijelo veliko kao naša zemlja može biti prekriveno prašinom uslijed provale kao što je bila na Martinici. No su ove vulkanske provale tako silne a prah što ga izbace tako sitan i lak, da dopre i u slojeve gdje je vazduh vrlo prorijeden, na 60-70 kilometara visine, te u kratko vrijeme obiđe na krilima vjetra cijeli svijet, tako da mu treba godinâ dok sav popada i staloži se na površini zemaljskoj. Taj sitni vulkanski prah ne umani samo prozračnost već odbijanjem i rasiptanjem svijetla prouzrokuje osobitijih pojava u atmosferi zemljinj.

Još nazad dvadeset godina pripisao je Englez Lockyer provali vulkana Krakatau u Sundajskom moreuzu one prekrasne atmosferske pojave o sumraku, koje su se na cijeloj zemlji vidale pod kraj 1883. i početkom 1884. godine.

20. maja 1883. nakon 203 godine mirnog počinjanja počeo je Perbuatan, najviši vulkan na ostrvu Krakatau, izbaci pepeo i guste stupove dima, a u noći između 26 i 27 avgusta i. g. nastupi najružasnija katastrofa otkad ljudi pamte. Veći dio ostrva s Pikom Perbuatanom propade u more, samo južni dio ostade i dobi iz mora priložak sa zapadne strane; dva ostrva, Calmeyer i Neers, nikoše iz mora da nakon malo iza krštenja opet iščeznu s lica morskoga; druga dva ostrva u blizini, Verlaten i Long, porastose u veličini, ali divnu njihovu vegetaciju zatrpaju debeli slojevi pepela; ogromni morski val pohara obale Sumatre i Jave i prijede cijeli Indijski i Tihi Ocean sve do obala Južne Amerike; jaka barometrijska kolebanja primijetiše se na cijelom svijetu, a ogromna množina vodenijeh para i vulkanskoga praha prouzrokovava svagdje vanrednijeh atmosferskih pojava, među kojijem ona divna crvenila o sumraku, kojih se bez sumnje mnogi čitalac i danas sjeća.

Te iste godine na 5 septembra vidio je Bishop u Honolulu, na Sandvičkim ostrvima, za prvi put, onaj tamno-crvenkasti obruč oko sunca, koji je po njemu i ime dobio i koji je najveću intenzitet dostigao u proljeću 1884. a vidio se postepeno opadajuć do juna 1886. godine. Tad se (1885-1891) pojavili i oni visoki oblačići, koji su obnoć svjetlucali slabijem srebrnijem svijetlom i koje je astronom O. Jesse u Berlinu nazvao „svijetlim noćnim oblacima“.

Svi su stručnjaci bili složni, da se sve te atmosferske pojave dadu najbolje objasniti vanrednom množinom sitna praha u visokijem slojevima vazduha, ali se ne mogoše složiti o porijeklu toga praha. Većina je, po obrazloženju Kiessling-ovu, pristala na mišljenje Lockyer-ovo, samo se nekolicini činiaše neslično, da vulkanski prah može doprijeti onako visoko i onako dugo lebdjeti u najrjeđim slojevima vazduha, te im se priličnije činiaše mnijeće Hann-ovo, da onaj prah potječe iz svemira, da je to, dakle, kozmička ili meteorna prašina, koja je nekako zalutala u atmosferu zemaljsku.

Hann je obraćao pažnju na crnu prašinu od žezeza i ugljena, što je licem na novu godinu 1869. pala kod Upsale ujedno s meteoritom, i na istu takvu prašinu što je u decembru 1871. padala sa snijegom u Štokholmu i u Filandiji i koja je očito potjecala od ugljenijeh meteorita, koji se raspanu u prah dok dođu u dodir s vlagom ili vodom. Baš godine 1883. vidio je K. Stolp u Kordileri, na granici između Čile i Argentine, gdje na snijeg pada takva prašina. Hemijska analiza pokazala je jasno, da je ta prašina svemirska podrijetla.

Nedavna provala Mont-Pelée-a poduprla je mišljenje većine. I poslije ove provala ponovile su se, i ako u slabijoj mjeri, gotovo sve one atmosferske pojave, koje su popratile provalu vulkana Krakatau. Prekrasnih šarenila o sumraku bilo je i 1902. i 1903. godine; obruč Bishopov opet je prvi put vidio u Sunderlandu, u Engleskoj, T. W. Backhouse, jula 1902., a za njim mnogi posmatrači, između kojih i prof. F. A. Forel, u Moržu u Švajcarskoj, koji ga ovako opisuje: „Obruč Bishopov je vijenac oko sunca sastavljen iz dva dijela: neposredno oko sunca vidi se sjajno srebrno-plavetno kolo s polupriječnikom od desetak grada, a oko ovoga je drugi obruč crvene šare kako bakar od kakvih 20 grada širine, čiji osredni polupriječnik zahvata oko 15 grada. Bakarni se obruč stapa iznutra sa srebrnijem kolom a s poja s modrinom nebeskom; no njegovi rubovi nijesu oštri, nada sve vanjski, i taj prijelaz podava modrilu neobičnu šaru, te se najljepše ističe kad visoki bijeli kumul (vrsta oblakâ) prolaze ispred mrke pozadine praveći kontrast s njom.“ Pojava obruča Bishopova bila je vrlo česta kroz jesen 1902. godine.

No nijesu samo ove atmosferske pojave i posmatranja na raznijem aktinometrima, diafanometrima, pirheliometrima i sličnijem spravama te služe za mjereće prozračnosti vazduha i jakosti sunčanijeh zrakâ, pokazale umañenu prozračnost vazduha, već se to vidjelo i iz posmatranja lijepog gotovo potpunog pomraćenja mjeseca od 11 aprila 1903.

U opće za pomraćenja vidi se potamñeli dio mjesečeve površine u vrlo karakterističnoj crvenoj ili bakrenoj šari, koja dolazi od zraka sunčanijeh te se odbijaju od atmosfere zemaljske. A godine 1903. nije se mogao gotovo ni razabrati pomraćeni dio našega satelita, a u ñekim časovima nevidljivost je bila potpuna. Ovaj je događaj vrlo rijedak, i tijekom XIX-og vijeka bio je zapažen samo dva puta u Engleskoj, 1816. i 1884., i jedan put u Tazmaniji 1885. godine. Kako je odmah primijetio Johnson iz Bridporta, ona dva potonja pomraćenja dogodila su se godinu dvije dana poslije strašne provala

Krakatua, a prvo je bilo dvije godine nakon provalâ na Filipinskim ostrvima.

I za pomračenja od 18 maja 1761. Wargentin u Štokholmu nije mogao vidjeti ni traga od pomračene površine mjesечеve, a to je opet bilo nakon nepune dvije godine iza provale velikog vulkana Jorula u Mehiku, koja je bila u noći od 28-29 septembra 1759. i trajala neprekidno do februara 1760.

Napokon za 1588. g. Vendelinus pominje jedan slučaj nevidljivosti pomračenog mjeseca, a Arago je zabilježio, da je 1586. bilo u Gvatemali strašnijih vulkanskih provala.

Bilo bi veoma interesantno, da se tačno znadbude, u kojijem prilikama nastaje ova neprozračnost vazduha i koji su joj pravi uzroci. Da izvede na čisto tu stvar Prof. Cleveland Abbe u Vašingtonu obratio se svima za podatke i obavještaj o izvršenim promatranjima, pa će na osnovu toga i na osnovu svojih posmatranja proučiti ovo питање i rezultate, do kojih dođe, objaviti u jednoj općoj studiji o prozračnosti atmosfere.

* * *

Žuta groznica u Rio de Janeiro. — Koliko je do nedavno glavni grad Brazila bio na glasu kao najlepša i najbezbednija luka na svijetu, toliko je bio na zlu glasu kao leglo žutice, strašne endemične bolesti u Zapadnoj Indiji, koja najradije spopada strance, bijele goste, radi čega je svaki trnuo, koji je od voļe ili od nevoļe imao poći u krajeve gdje se mogao s њом upoznati. Ta znalo se, da — kao u malo kojoj bolesti — mortalitat dopire do 82%.

Protaklo je više od pet stoļeća, otkad se Evropejac upoznao s њenom domovinom, i kroz to vrijeme sve su nauke i znanosti — a ne posljedna medicina — grдно napredovale, pa ipak pred ovom bolesti stajao je čovjek gotovo isto onako nedouman i bezmoćan, kako 1493-e, kad je žutica na S. Domingu prvom pokosila množinu Kolumbovijeh ljudi. Ne poznavajući joj pravoga uzroka nije čovjek umio ni mogao da se uspješno od ње zaštiti.

Tek devedesetijeh godina prošloga vijeka, kad se otkrilo i dokazalo, da su komari jedini prenosioci naše obične groznice (malarije), pošlo je naučno ispitivanje i ove bolesti pravijem tragom i obratila se pažnja na tropske mosquitos.

Savezne Države Amerikanske izaslaše њekarsku komisiju u Havanu, da proučava ovu bolest, i februara 1901. ova je komisija objavila, da je klica ove bolesti u krvi bolesnika i utvrdila, да je prenose s čovjeka na čovjeka osobita vrst komaraca. U toliko je u francuskoj Africi, u Senegalu, februara 1900. buknuła epidemija žutice i tako dala povoda da se ispitaју rezultati amerikanskih њekara. Po naredbi francuskoga ministra za naseobine, Dr. Roux, upravitel Pasteurova Zavoda, odredi za taj posao tri pitomeca svoja, doktore Marchoux-a, Simon-a i Salimbeni-a, koji se odmah krenuše na put. Na osnovu svojih ispitivanja oni potvrdiše u ејelini rezultate amerikanske ekspedicije i dokazaše, da su komarci vrste stego-

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

myia fasciata jedini posrednici žutice, da bez njih ove bolesti nema i da je samo oni prenose s bolesna čovjeka na zdravoga.

I danas izaslanici Pasteurova Zavoda rade u svom laboratoriju, koje su podigli u bônici S. Sebastijana, u Rio de Janeiru, i proučavaju navade ovih komaraca i bolest prouzrokovanu njihovim posredstvom.

No u toj bônici danas je malo bolesnika od žutice. Pred nepune dvije godine predsjednik republike brazilske imenovao je glavnijem upravitelem javnoga zdravlja u Brazilu mlada čovjeka od 32 godine, D.ra Osvalda Cruz-a, koji se tek bješe povratio iz Pasteurova Zavoda, u kome je proveo tri godine dana. Njegov glavni zadatak bio je organizovati borbu proti komarcima, i za to je imao na raspoloženje budget od 1 milion franaka. On se odmah dade na posao i koristeći se otkrićima znanosti sprovedenim u praksu u Havani, 20-og aprila 1903. g. diže na noge vojsku od 1200 ljudi, koje sve sam bješe uvježbao za lovljenje komaraca po svijem stranama grada i po kućama — i dobar uspjeh ne izostade.

Posljednjih deset godina umiralo je u Rio de Janeiru od žutice odsjekom 129 ljudi januara mjeseca a 272 februara; godine 1904. umrli su januara trojica, a februara sedmorica. Prve polovine 1903. godine pokosila je u tom gradu žutica 479 ljudi, a kroz to isto doba 1904. godine samo 39.

Pred ovako sjajnim uspjesima povišen je budget za odsjek higijenski na godišnih 7 $\frac{1}{2}$ milijuna franaka za tri godine, da se uzmogne popuniti današnja organizacija i povesti na savršen način borba i proti drugim epidemičnijem bolestima, osobito proti šešama (bogiňama) i kuzi, a učesnici međunarodnoga sanitarskoga zbora, koji se sastao juna o. g. u Rio de Janeiru, potpisaše mirne duše skupštinski zapisnik, koji je priznao, da Rio de Janeiro nije leglo žute groznice.

* * *

Zelena zraka. — Ko je čitao djela Vernova — a kome u mladijem godinama nijesu ta djela bila najmilija lektira? — sjećaće se možda one čudljive i razbludene Šotkiñe, koja je zavrtjela u glavu, da se ne će udati dok ne vidi zelenu zraku sunčevu — za svakoga sretnu kob — i toga radi dugo vukla staroga, preugodljivoga strica po obalama morskijem i svako veće zagledala se u sunce na zahodu — pa na svrhu i ugledala zelenu zraku, ali ne na horizontu nebeskom, već odraženu u očima svoga sudenika... Ta zelena zraka, u času kad će sunce u more utonuti, nije rijedak prirodni pojav, ali je jačina njegova nejednaka i rijetko je kad susticaj prilika takav, da se pokaže u svojoj krasoti. Treba da je vazduh miran, bistar, prozirniji od kristala, da se lijepo vidi horizonat, gdje čisto sijeće kruglu sunčanu kad zalazi za n. U takvim prilikama sunce i zalazeći jako sjaje, i u nekim slučajevima oko i ne može da se u n zagrleda.

No nije sved tako. Gdjekad se taj krasni prirodni pojav pokaže i u vanrednijem prilikama, kao što je bilo 16-oga jula o. g. na opservatoriju u Donvilu, u Francuskoj. Nakon topla i lijepa dana predstojaše divan zalazak

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

sunca kroz prozračne slojeve tanke magle poredane duž zapadnog horizonta. Uslijed nejednake refrakcije sunce pri zalasku pretrpi više postepenih deformacija, od kojih najkarakterističniju kad primi oblik sjajna žuta gvozdeniaka s pokrovcem. U času kad se vrh od pokrovca, rastavljen od ostaloga tamnijem pasom magle, hoćaše sakriti, izbi iza gornjega ruba magle prekrasna zelena zraka, kao posljednji pozdrav sunca na umoru. Malo iza toga sunce spuštajući se sve niže iščeze za horizontom, a krasni se pojav više ne ponovi.

Kako se objašnjava zelena zraka? Iluzijom optičkom, vele jedni: Sunčana je svjetlost na zalasku žuta narančasta i po tome, radi kontrasta, kad nestane posljednjega komadića sunčeva, ona svijetla tačka učini nam se zeleno-modra, jer je to neka komplementarna šara. — Dispersijom ili ti nejednakom refrakcijom sunčanih zraka — vele drugi. Kad snop sunčanih zraka prolazi kroz staklenu prizmu, rastavi se bijela sunčana svjetlost u 7 prostijeh ili ti homogenijeh šara poredanijeh po njihovoj lomljivosti: crvenu, narančastu, žutu, zelenu, plavu, modru i ljubičastu, a to s toga, što se pojedine zrake različito lome. I atmosfera može djelovati kao prizma: posljednja zraka što izbije iz sunca, kad zađe, lomi se, rastavlja se i namješta se kao u spektru; crvene, narančaste i žute zrake lome se najslabije i pomiješaju se s tačkom sunčanom, od koje su i primile šaru, ali zelene i plave zrake, koje su vrlo svijetle, oko razabire prelijepo, dok modre i ljubičaste, te se najjače raspršavaju, najslabije svijetle i lako se izgube.

Interesno je, da se zelena zraka ne vidi samo o zalasku sunčevu, nego — i ako mnogo rjeđe — i o granuću, a gdjekad traje duže vremena, pa ima slučajeva kad cijelo sunce izgleda zeleno. Tako je bilo 14 septembra o. g. u jednom kraju Bretañe. Toga je dana vrijeme bilo vrlo rdavo, i kiša je padala kao iz kabla. Sasvim tim na istoku nebo bijaše malo vedrije i sjajna pruga obilježavaše horizonat. U 5 ura 50 m. pokaza se gornja polovina sunca, ali nezina šara bijaše jasno zelena kao smaragdova. Sunčev sjaj bijaše još slab, te se mogaše gledati golijem okom. Ovu polovinu sunčevu razdvajaše tanak pas oblakâ od donjega dijela, koji izgledaše sasvim izobličen kao pravokutnik s nazubljenim rubovima. I taj donji dio sunca bijaše isto onako zelen kao i gornji. Za više od četvrt ure sunce obasjavaše cijelu prirodu naokolo krasnom zelenom svjetlosti.

* * *

Dubina do koje djeluju morski valovi. — Braća Weber, koji su dugo ispitivali i proučavali talasañe mora i valovito gibañe u opće, bili su proračunali, da se gibañe valova prenosi u dubinu do 350 puta njihove visine nad površinom. Najviši dakle valovi morski, te se u oceanima dižu do 10 m, pokreću more 1750 m u dubinu. Pokraj toga mislilo se, da je za uzrujana mora u dubini od 25-30 m, voda prilično mirna, no novija opažanja ne potvrđiše to mišljenje. Na jednom od kongresâ u Sen Lujju bilo je priopćeno više slučajeva, gdje je more za oluje prekretalo dnom u dubini od 45-55 m, a na lučkoj brani u Piterhidu (Peterhead), u Škotskoj, valovi su morski digli s

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

mjesta kamene klade od po 41 tonu koje su ležale 11-14m ispod lica morskoga za oseke. Po ovome se vidi, kakvu snagu imaju valovi i u relativno velikijem dubinama.

* * *

Iskopine na Visu. — Na zemljištu Dr. Dojmi, kraj puta koji vodi u samostan sv. Jerolima na Visu, otkrili su se ostaci давног римскога купалишта i do sada su iskopali mnogo posuda, razbijenih kipova i prelijepijeh mozajika. Iskopine sličie onijem u Okluju (Aquila). Raduama upravlja kanonik Zannella.

* * *

Nove iskopine u Egiptu. — Opravljajući temelje Amonova hrama u Karnaku (Egipat) otkrio je Francuz Legrain do 450 kipova, koji pripadaju raznijem periodama egipatske давnine sve do vremenâ Ptolomejevića. U jednom od posljednjih sastanaka Egipatskoga Zavoda велики povjesničar i egiptolog Maspero izjavio je, da je to otkriće jedno od najznamenitijih što ih je ikada bilo.

* * *

Vulkanska djelatnost na mjesecu. — Da mjesec nije prosto mrtvo grobље ugašenih vulkana i prešušenijeh mora već poprište mnogijeh prirodnijeh sila i njihova djelovaņa, o tome su se selenografi odavna uvjerali. Novija ispitivaņa dokazala su šta više, da po svojoj prilici na mjesecu ima i vazduha i vode, pa po tome valda i kakvoga života.

Skora opažaņa prof. W. H. Pickering-a na opservatoriju Lowe u Kaliforniji iznijela su opet na tapet zanimivo питање o djelatnosti na mjesecu ili ti o promjenama te se događaju na površini његоvoj. Ovaj je čuveni astronom ugledao u noći 31-og jula sjajnu, magluštinom opkoļenu tačku, u dnu velikoga kruga Platonova, s priječnikom od okolo 2 sekunda, dok promatraņa izvršena predidućijeh dana ne pokazаше ništa slično. Na 2 avgusta, na mjestu ove malene sjajne tačke vidaše se nekakav crn predmet eliptičnoga oblika, vrlo sličan malenu krateru, s priječnikom od kakvih 3000m; sjeverno i sjevero-istočno od toga kratera steraše se velika subijela poļana.

Ovaj interesantni slučaj privremene i promjenive formacije bio je potvrđen opažanjima te su se nastavila nastajnijeh mjeseca. Novi maleni krater kao da se povećao do 5000m u priječniku, a bijela poļana bez ikakve sumnje promijenila je svoje mjesto; nestalo je i bijele poļane naokolo drugog malenog kratera, pa su se pokazali neki novi krateri i jedna tamna tačka.

U ostalom krug Platonov odavna je izazvao pažnju selenografa i radi svojih promjena pošao predmet najtačnijih ispitivaņa, na osnovu kojijeh je prof. Pickering još 1892. bio rekao, da vulkanska aktivnost na mjesecu nije još prestala. Platon je velika kružna dolina u Alpama, na sjeveru kišnoga mora (Mare Imbrium), na sjevernoj hemisferi mjeseevoj. Širina je његоva 96 klm; nasip oko њega diže se pojednako nad ravnijem dnom i na zapadu dosiže visinu od 2400 m. Poznate su čudnovate i periodične promjene u šari његоvoj, koje su neki astronomi objašnjivali promjenom vegetacije.

No nijesu samo promjene u Platonu dokaz aktivnosti mjesečeve. Već u prvoj polovici prošloga vijeka Schröter i Gruithuisen primijetili su trajnih i netrajnih, pa i periodičnih promjena na mjesečevoj površini; god. 1866. atenski astronom Julij Schmidt opazio je, da je u Moru Vedrine (Mare Serenitatis) nestalo kratera Linné, a na mjestu njegovu ostala svijetla tačka. Prije toga (1855.) engleski astronom Webb obratio je pažnju na promjene u dvogubom krateru „Messier“, a 1877. vidio je H. J. Klein u Kelnu, da je usred ravnice, ne daleko od Velike Jaruge, kod Hygina, postao nov krater, komu prije nije bilo ni traga, a kasnije su Thury u Ženevi i drugi vidjeli sličnijih stvari. No na mjesecu biva i drukčijih promjena. Neki predmeti, osobito jaruge, otmu se oku promatračevu za duže ili kraće vrijeme, pa se opet od jednom pokažu kao da su izašli iza oblaka; neki opet mijenjaju svoj sjaj ili šaru kao n. p. Platon, ili onaj vrhunac na Werneru koji je bio nekad jedna od najsajnijih tačaka na mjesecu pa je sada pri lično potamnio.

Sve ovo dokazuje ono što rekosmo na početku o aktivnosti mjesečevoj, da je on, naime, još poprište jakijeh prirodnijeh sila, koje komešaju njegovom vanškom površinom možda još u jačoj mjeri nego li naša zemlja.

IZUMI I OTKRICA.

Humidostat. — W. S. Johnson je izumio aparat, pomoću koga se može podržavati određena vlažnost u kom zatvorenom mjestu i pored vjetrenja. Opis toga aparata izašao je u „Engineering News“. Pokreti higroskopa prenose se automatično na stroj za puštanje pare; što je vazduh suši, otvaraju se više zaklopci i više vodenih para izlazi — i obrnuto.

PROSVJETA.

Stogodišnjica ruskijeh universitati. — Dne 18-og novembra navršilo se sto godina, od kako je ruski car Aleksandar I. potvrdio pravila za osnivañe universitati u Moskvi, Harkovu i Kazanu. Ruski listovi slaveći stotu obljetnicu ovoga važnoga događaja pomiñu, između ostalih ljudi zaslužnijeh za tu stvar, i Srbina M. Jankovića Mirijevsckoga, odlična pedagoga, koga je carica Katarina II. pozvala iz Austrije i koji se mnogo trudio oko podizanja narodnijeh škola u Rusiji.

* * *

Svjetska izložbu u Sen Luju. — Kod svijeh zlokobnijeh predskazivanja ova izložba zatvorena je sa viškom od 20.000 funata sterlina, dakle sa dividendom od 6%. Izdaci su iznosili sedam miliona funata. Vladin predujam od 200.000 funata vraćen je. Izložbu su posjetili 19 miliona ljudi.

* * *

Nobelova nagrada. — Ovogodišnja Nobelova nagrada od 140.858 kruna bila je podijeljena ovako:

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Nagradu za fiziku i hemiju dobila su dva Engleza: Lord John William Strutt Rayleigh, profesor prirodne filosofije i matematične fizike na Kraljevskom Zavodu Velike Britanije u Londonu koji je odvojio svojim radovima osobito u akustici, optici i električnosti — i Sir William Ramsay, profesor hemije u Londonu koji se proslavio otkrićem raznih, sasvim nepoznatih sastojaka vazduha, kao: argona, kriptona, neona, ksenona i helija. O ovom poslednjem je bilo toliko govora, kad se dokazalo, da se zago-netni plin, te izbija iz radija, pretvara u helij.

Nagrada za medicinu podijeljena je učeñaku ruskom Ivanu Petroviću Pavlovu, profesoru fiziologije na Vojno-medicinskoj Akademiji u Petrogradu, čija su ispitivanja o fiziologiji hraneća vrlo važna za nauku.

Nagrada za mir namijeñena je „Zavodu za međunarodno pravo“, a nagrada za kniževnike razdijeljena je između provensalskoga pjesnika Frédéric Mistral-a, auktora dražesnog idila „Mirèio“ i mnogih drugih pjesničkih priča u dijalektu provensalskom, — i špañolskoga matematičara, fizičara, političara i velikog dramaturga Don José Echegaray-a, pisca tolikih lijepih drama u stihovima, kao „O locura o santidad“, „Conflicto entre dos deberes“, „En el reno de la muerte“, „La muerte en los labios“, „Vida alegre y muerte triste“, „El gran galeoto“, pa u prozi: „Dos fanatismos“, „La realidad y el delirio“, „Lo sublime en lo vulgar“, „El poder de la impotencia“ i mnogih drugih.

Talijanci se, možda s pravom, ljute, što se u Štokholmu ni ovoga puta nijesu sjetili ni njihova Marconi u znanosti ni Carducci-ja u kniževnosti.

ČITUĀA.

— U Zagrebu upokojila se 13-og novembra rijetka i primjerna Srpkinja Jelena ud. Popović, u svojoj 51-oj godini života. Naslijedivši po smrti svoga muža Ćorda sjemenarsku radnju opterećenu sa mnogo tisuća duga, prionula je oko posla svom snagom svojom i ne samo odužila sav zaostali dug od 40 tisuća fjorina, već je još privrijedila i ostavila svome jedincu veliko imanje od preko 200.000 kruna. U svom zavještaju sjetila se i dobrotvornijeh ustanova i između ostaloga zavještala 5000 kr. za srpsku višu djevojačku školu i 5000 kr. „Privredniku“, društvu za potpomaganje srpskih šegrta. Usred svojih razgranatih trgovinskih i domaćih poslova bila je ne samo pokretač „Dobrotvorne Zadruga Srpkinja“ i „Srpskoga Djevojačkoga Internata“ u Zagrebu, nego je bila i blagajnik njihov i upravo duša i naj-istrajniji radnik u tom kolu tamošnjih Srpkinja, pružajuć na sve strane pouke i novčane potpore i ne propuštajuć nijednu priliku, gdje je trebalo potpomoći dobro i napredak našega naroda a osobito ženskijeh ustanova.

* * *

— Ovijeh dana umro je u svojoj 67-oj godini Adolf Teodorović Marks, osnivač velikog ruskog ilustrovanog lista „Niva“. Velikog, rekosmo, misleći osobito na njegovu raširenost. „Niva“ je osnovana 1869. godine i već prve godine imala je 9000 pretplatnika; god. 1886. bilo ih je preko sto ti-

suća, g. 1894. oko dvjesta tisuća, a danas „Niva“ ima četvrt miliona pretplatnika i jako je raširena ne samo po Rusiji nego i po drugim slovenskim zemljama.

* * *

— U Petrogradu je umro slavni ruski književni historičar i kritičar Aleksandar Nikolajevič Pypin. Rodio se 1833. u Saratovu i od 27 godina postao profesorom na petrogradskoj universitatu, ali poslije dvije godine, pod reakcionarnijem ministrom prosvjete grofom Tolstojem, red mu je bilo odreći se toga mjesta. Tek pod novijem ministrom Saburovom, pod kraj 1880. godine, potvrđeno je njegovo imenovanje za člana Akademije. Zasluge njegove za rusku i slovensku književnost uopće su velike; strogo znanstvena objektivnost njegovih djela služi za ugled. Prvo naučno djelo Pipinovo „Nacrt književne prosvjete starih ruskih priča i basana“ izašlo je 1859, ali najglavnije djelo njegovo, koje je izdao zajedno sa V. Spasovićem, jest „Povijest slovenskih literatura“, (prevedeno i na njemački). Od drugih većih radova pominemo „Duševni pokret u Rusiji u prvoj polovini XIX vijeka“, „Povijest ruske etnografije“, „Rusko društvo pod Aleksandrom I. (prevedeno također na njemački), i mnoge radove njegove u „Savremeniku“ i „Evropskom Vjesniku“.

* * *

— Kraj Poltave umro je u 68-oj godini života poznati hirurg i operater ruski, profesor na Vojnoj Medicinskoj Akademiji u Petrogradu, Nikolaj Sklifasovski, jedan od učenika glasovitoga Pirogova.

* * *

— Na 20 p. m. umro je u dubokoj starosti od 87 godina talijanski senator, posljednji mučenik za ujedinjenje Italije, Nicola Schiavoni Carissimo. On bijaše posljednji predstavnik one šake velikodušnijih rodoluba, koji plemenitijem urotama i herojskijem patnjama zadadoše naj jači udarac borbonskoj vladi u Napulu.

* * *

— U Mentonu na Rivijeri umro je poznati pariški slikar ptica Ettore Giacomelli, porijeklom Talijanac. Poznat je bio radi prelijepijeh ilustracija Michelet-ovih djela o pticama i zareznicima. Kasnije je izdao u Parizu i Londonu velika slikarska djela na engleskom i francuskom jeziku: „Birds and flowers“, „The Birdsworld“ „Ailes et fleurs“ i „Les Nids“. Bilo mu je 83 godine.

* * *

— U Njujorku je umrla ovijeh dana u dubokoj starosti i u veliku siromaštvu negda slavna tragedikinja Fanny Janaušek, Češkinja iz Praga. Prve uspjehe imala je ona 40-tijeh godina prošloga vijeka, a 60-tijeh, i 70-tijeh godina bila je čuvena po cijelome svijetu kao „Njemačka Rachel“. Stekavši znatno imanje bješe se nastanila u Americi, ali nesrećnijem finan-

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

cijskijem spekulacijama izgubi sve. Posljednje godine svoga života provela je u St. Mary-Hospital-u u Broklinu.

RAZNO.

Industrija kinina — Na svijetu ima 20 tvornica kinina: 5 u Francuskoj, 4 u Saveznoj Državi Američkoj, 3 u Engleskoj, po 2 u Nemačkoj i Italiji, po 1 u Holandiji, Javi, Bengalu i Madrasu. Ove tri potone nalaze se u krajevima, gdje se dobija i kora od kinkine (cinchona), od koje se pravi kinin; ostale tvornice dobijaju tu prvotnu materiju sada najviše iz Jave 67 miliona kilograma, pa iz Indije oko 1 mil. kg, iz Ceylona 180.000 kg, iz Južne Amerike 350.000 kg, i napokon iz Afrike 80.000 kg. Računa se, da sve tvornice proizvode ukupno preko 400.000 kilograma kinina na godinu. Velika tržišta za koru od kinkine su London i Amsterdam, osobito ovaj potonji grad otkad je Java uzela najvažnije mjesto u gojeću kinhonu.

* * *

Trošnje kruha u Francuskoj. — Ko bi reći da Francuska spada među zemlje koje najviše troše kruha. Računa se, da svaki stanovnik u Francuskoj troši u kruh 72.54 fr. na godinu ili ti 20 para na dan. U Parizu je osrednja mjera 49.5 fr. na glavu godišnje ili ti samo 13.6 para dnevno.

* * *

Skupa knjiga. — Pred nekoliko dana prodat je u Londonu jedan stari psaltir za 4000 funata sterlinga (96.000 K.). Psaltir je štampan 1459. godine, ima 136 listova od pergamenta, a štampan je velikim gotskim slovima. Početna slova pojedinih psalama izražena su u šarenim slikama. Knjiga je iste godine i povezana, kada je i štampana. Korice su od dasaka i prevučene sviškom kožom, a na krajevima su okovane kovinom. Ovo je treća ili četvrta knjiga od početka, kada je na knjigama stavljena i godina koje je knjige štampana. Drži se, da se ova knjiga štampana u svega 20 primjeraka. Isti takav primjerak prodat je 1900. godine još skuplje, za 130.000 K.

* * *

Podmorski rudokop. — Nedavno se obrazovalo veliko društvo za eksploataciju golemijeh podmorskih slojeva kamenog ugljena što se protežu istočno od Rta Bretonova u Novoj Škotskoj (Kanada). Ti slojevi zapremaju najmañe 70 klm³ i cijeni se da će se iz njih moći izvaditi do 240 miliona tona goriva. Treba dodati, da su još 1860-te godine bili počeli tu kopati i da su podmorske galerije ostale uvijek suhe.

* * *

Pomañkanje pamuka. — Tkalačka i prelačka industrija pamuka hoće da nastrada radi ponestajanja prve materije. Savezne Države Američke, taj ogromni proizvođač i snabdjevač Evrope, dan danas troše same u svojim radionicama najveći dio svoje žetve, a osim toga, kako mlini od ulja traže

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

sve to više lijepih i velikih zrna pamučnijeh, za sjedbu ostaju većinom zrna slabije vrste, pa je s toga i žetva sve neizdašnija. Radi toga su industrijski krajevi u Evropi zabrinuti i kušaju da nađu novijeh poља za sađenje pamuka. Tako se u Engleskoj osnovala „British Cotton Growing Association“, koja se muči da razvije gajeње pamuka na zapadnoj obali Afrike i na Antilskim Ostrvima; u Nemačkoj sa također osnovalo društvo „Kolonial-wirtschaftliches Komitee“, koje je okrenulo svoja nastojanja put Toga, Kameruna i istočne Afrike nemačke; na svrhu, i u Francuskoj se sastavila „Association Cotonnière“ za prošireње gajeња pamuka u naseobinama francuskijem, osobito u zapadnoj Africi, na doњem Nigru i gorњem Senegalu.

* * *

Pogreb Krügerov. — Danas, 16. ovog mjeseca, biće svečano pogreben u Pretoriji predsjednik Krüger, baš na dan 70-godišnice boja kod Dingaans-a, u kome su Buri potukli Zulu. Mrtvo tijelo predsjednikovo primio je general Lujo Botha u Kapstadtu i sproveo do prijestonice nekad slobodne burske republike. Krüger je od svog imaња odredio veliku svotu za razne dobrotvorne zavode u Holandiji, a druge velike zavještaje za udovice i siročad boraca, što su poginuli u posledњem bursko-engleskom ratu. Velik legat namijenio je jednom zavodu za podržavanje holandskoga jezika u južnoj Africi.

* * *

Odvažna žena. — Jedna Amerikanica, g.a Fanny Workmann, poznata s naučnijeh putovaња, popela se ove godine na najviši vrhunac do kojega je doprla žena, na 7200 metara visoki Piramidni Vrh u Himalajskom Gorju. Utiske i doživljaje sa toga pohoda priča ona sada na sijelima Geografskoga Društva u Parizu.

* * *

Vazdušni prenosач. — U južnoj Špaњolskoj su skoro dogradili vazdušni put za prevlačenje železne rude, dug 19 klm. Taj put spušta se sa 1350 m. visokoga Kulativi, rudokopa u Sijeri Alhamili, do Casa Fuerte na obali morskoj, na pо puta između Amerije i Cabo de Gata. Ovaj vazdušni put zapao je preko 800.000 kruna, ali će i korist od њega biti velika, jer će uštediti prijenos iz rudnika koji sadržava barem 1 milion tona hematita sa 52% železa i 4% mangana.

